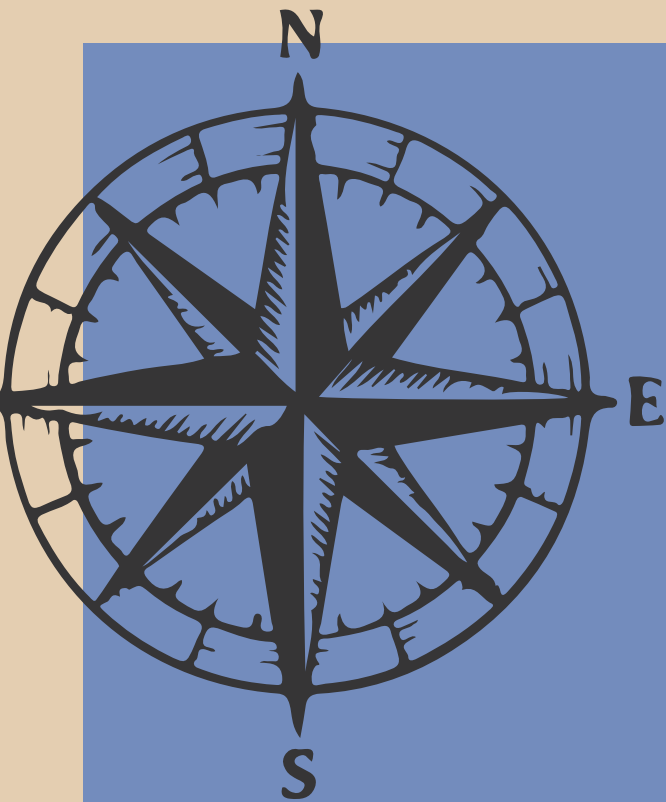

LELKIPÁSZTOR

• EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT •

6

SOMOGYI LÁSZLÓ

*Názáreti Jézus, az írástudó
Rabbi Jehosua vagy karizmatikus
örömhírmondó?*

SZIKRA BENEDEK

*A Káldy-korszak vége
Betegség, legitimáció és egyház-
politikai átmenet a Magyar-
országi Evangélikus Egyházban,
1985–1987*

OROSZ GÁBOR VIKTOR

*Megigazulás – felmentés a teljesít-
ménykényszer és a kétségbeesés alól
Az Agostai hitvallás 4. cikkének
üzenete a teljesítményközpontú
modernitás számára*

ID. ZÁSZKALICZKY PÁL

*Előadás és/vagy igehirdetés
A templomi szószéken elhangzó
szövegek műfaji kritériumairól*

Nyitány

Aki azt hirdeti, régen minden jobb volt, magát csalja meg, és igazság nincsen benne. Aki bölcs, éppen azért bölcs, mert különbséget tud tenni aközött, ami nosztalgia, és aközött, ami valóban úgy történt meg, ahogy. A jó pap nemcsak holtig tanul, de holtig prédikál. Szavaival, de tetteivel éppúgy. Megszólalásaival, de hallgatásaival, csendjeivel együtt is. Aki szószéken áll, felelős. Nemcsak azokért, akiket megszeli-dített, nemcsak azokért, akik rábízattak, de saját magáért is. Félrevezetés, sőt manipuláció gyanúja merül fel, ha bárki is elhiszi: aki ígét hirdet, nem tesz mást, mint tolmácsol. Többet tesz. Ideális esetben összeköt: Istent emberrel, embert Istennel, embert emberrel. Ebben is a Názáreti a mérce. Aki több, mint példa, példakép, megtestesült példabeszéd. Ahogyan ő értelmezi az Írásokat, úgy senki. Ahogyan ő megérti és megérteti magát, és magát az Isten országának dialektusát, úgy senki más. Ő, aki onnan érthető meg, ahonnan érkezett, és oda érkezett meg, ahonnan mindenki számára elérhető. Aki számára szent volt az ünnep, mégis képes volt közhírré tétetni, hogy nem az ember van az ünnepért, hanem fordítva. Mert van, hogy az élet felülírja a rögzített kereteket, és ilyenkor bátran lehet a szabadságot választani a törvénnyel szemben. A törvénykezéssel, a hatalommal való visszaéléssel szemben pedig bármikor. A lelkiismeret érzékeny műszer. Bekapcsol, veszi az égi adást, ha csorba esik a jézusi értelemben vett szeretet kettős parancsolatán vagy az aranyszabályon. Aminek része a megállás, a pihenés, a töltekezés. Még az Örökkévaló is megpihen a hetedik napon. Megáldja, megszenteli, legitimálja a pihenést. Aki elég bátor figyelni arra, mit súg ama a Háromság a hetedik napokról, annak esélye van arra, hogy elkerülje a „kimerültség kortárs tapasztalatát” vagy a kiegészítés és teljesítménykényszer zavaros korrelációját. Nem tilos megállni, sőt. Nem gyávaság felvenni a nyár ritmusát, sőt. Nem túlkapás a graffitis feliratnak is beillő gondolat: a szabadságot nem megvenni, hanem kivenni kell. Ettől még a vallási élet rítusa és ritmusa megmarad. A hit nem tanévben gondolkodik. A Szentháromság utáni vasárnapok nem a Szentháromság után vannak, hanem benne, általa és érte. Ebből kifolyólag, teológiai túlzások nélkül állíthatjuk az év bármely pontján, így most (különösen) is: minden vasárnap Szentháromság vasárnap. „És látta Isten, hogy ez jó.”

Gáncs Tamás

Júniusi számunk szerzői

Brebovszkyne Pintér Márta lelkész – Budapest
Kárnyáczki Eszter lelkész – Gyón
Keczkó Pál püspök – Budapest
Kun-Török Anett lelkész – Erdőkertes
Kustra Csaba lelkész – Tápiószentmárton

Orosz Gábor Viktor rendszeres teológus, egyetemi tanár
– Budapest
Schermann Gábor lelkész – Tatabánya
Somogyi László nyugalmazott egyetemi docens
– Budapest
Szikra Benedek lelkész, püspöki titkár – Budapest
Zászkaliczky Pál (id.) nyugalmazott lelkész – Budapest
Zsarnai Krisztián esperes – Nyíregyháza

A Lelkipásztorban publikált tartalmakra a Creative Commons BY-NC-ND 4.0 licenc feltételei érvényesek.

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Gáncs Tamás
Rovatszerkesztő: Szakács Tamás
OJS szerkesztő: Jasper-Makay Emese
Szerkesztőbizottsági titkár: Angyal-Cseke Csaba

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia	Kőszeghy Miklós
Fabiny Tamás	László Virgil
Johann Gyula	Pángyánszky Ágnes
Kodácsy-Simon Eszter	Percze Sándor
Kondor Péter	Szabó B. András
Korányi András	Varga Gyöngyi

Szerkesztőség
1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.
Tel.: 469-1050, e-mail: lelkipasztor@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor
Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit
Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója
www.lutherkiado.hu
1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu
Felelős kiadó: Antal Bálint
Előfizetési díj egy évre: 18 300 Ft; fél évre: 9150 Ft. Egy szám ára: 1750 Ft.
Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt) évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés
Virtuóz Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: a kft. ügyvezetője

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)
ISSN 2786-2585 (online)

2 1 3 3 2 8 2 1 1 2 6 0 6 4

Élet Isten családjában

Zsid 13,3

■ KUSTRA CSABA

Az apostoli levelek végén megfigyelhető, hogy az általános kijelentések után mindig személyes intéseket, köszöntéseket és áldásokat olvashatunk. Ez a mondat is ezek közé tartozik, mely mögött teljes súlyával ott áll az egész levél tartalma. Ott áll az egyszer és mindenkorra elvégzett krisztusi megváltás végeredménye. Ez nem más, mint az, amit így olvasunk: „Mert a megszentelő és a megszenteltek mind egytől származnak, ezért nem szégyelli őket testvéreinek nevezni.” (2,11) Ezt más szavakkal így lehet mondani: Krisztussal együtt Istennek, a mi Atyánknak a nagy családjába tartozunk, Krisztussal együtt rá hasonlítunk, az ő otthona a mi otthonunk, a tőle kapott, bennünk lévő élet őt utánozza. Ebbe a Krisztusban már elvégzett állapotba sem érzelmekkel, sem tantételekkel nem tudunk belekerülni; ebben megmaradni csak az élő és ható ige, a Szentlélek meggyőző ereje által lehetséges.

A Zsidókhöz írt levél szerzője olyan embereket szólít meg, akiknél a Krisztusban való megmaradás volt veszélyben. Ezért írja néhány verssel később: „Velem van az Úr, nem félek, ember mit árt-hat nekem?” (13,6) Ahhoz, hogy felébredjen, a belső emberünknek – aki Isten képe és hasonlatossága – azzal a mennyei életminőséggel való személyes találkozásra van szüksége, amely rá hasonlít – a „hasonló a hasonlót vonzza” alapon. Ez a mennyei vonzás teremti meg annak az alapját, hogy igent mondjunk a hívásra, és ki tudjunk lépni a világ célt tévesztett állapotából. Ez a munkálkodás levédett folyamat, amelyet nem tudunk emberi praktikákkal kijátszani, netán megkerülni. Ezért mondja Jézus János evangéliumában, hogy én vagyok az út az Atyához, nincs más.

Mindezek után elmondhatjuk, hogy a reánk irányuló mennyei munka nem más, mint mennyei családegyesítés. Pünkösöd óta a Szentlélek folyamatosan leleplezi azt a tényt, hogy Krisztusban való-jában kik vagyunk, hová tartozunk, és merre tartunk. Ez a folyamat értelemszerűen egy közösséget hoz létre, amely idegen testként él a földön, amely nem az igazi otthona. A Zsidókhöz írt levél nem véletlenül írja: „Mert nincs itt maradandó városunk, hanem az eljövendőt keressük.” (13,14) Amikor a Szentlélek beemel minket a mennyei családba, akkor a Krisztus által egyszer és mindenkorra megkötött, felbonthatatlan szövetség köt minket össze, és ezt a látást viszi bele az emberi kapcsolatainkba. Elsősorban a hittestvérek irányába, másodsorban azok felé, akik még nem tudják, mivé tette őket Jézus. Igénk most az első csoportra irányítja a figyelmet, akik testi értelemben korlátozás és támadás alatt állnak.

Az „emlékezzetek meg” felszólítás elsősorban nem az emberre irányul, hanem Jézus Krisztusra és az ő munkájára, arra, akivé tett minket. Azért, mert a mennyei családba tömörítő szeretet és az ebből fakadó összetartozás a leleményes segítő testvéri szeretetnek a motorja. Ez teljesen más alap,

mint az üzleti érdekszövetségre épített humánus szolidaritás. Amennyiben ez a bizonyos hajtóerő nincs meg, ez egyrészt névlegessé teszi a kereszténységet, másrészt közömbössé. Isten igéje, amelyet most is tanulmányozunk, mindig röviden, tömören beszél egy gyakorlati ügyről, amit így lehet a mi nyelvünkre átfordítani: ne feledkezz meg arról a mennyei méltóságról, hogy a testvéred és te is az isteni szerelem rabja vagy, ezt ne szégyelljétek. A börtönben lévő hittestvér esetében elsősorban nem az életéért vagyunk felelősek, hanem azért, hogy aki mesterségesen ki lett szakítva a közösségből, az megmaradjon a szeretetben, a mennyei tűz ne aludjon ki a szívében. Ugyanez vonatkozik a Krisztusért történő gyötrésekre, amire igénk második fele utal.

Mindenkinek tudomásul kell venni azt a tényt, hogy attól a pillanattól, hogy Krisztus uralma alá kerülünk, testestől-lelkestől a Szentlélek által, ez az állapot a világot ingerli. Itt csak megjegyzem, hogy ez nem vonatkozik a Krisztus nélküli vallásosságra, mert emberi erővel nem tudunk elszakadni a világ gondolkodásmódjától, hanem benne maradunk. Erre a negatív tapasztalatra egyébként maga Jézus az evangéliumokban több helyen felhívja a figyelmet. Amikor az emberben megjelenik Krisztus természete, azt Pál apostol szavai nyomán Istennek kedves illatként kell felfogni. A gonoszságban, gyűlöletben és önzésben élő világban viszont mindez undorító büzként jelenik meg, amit mielőbb meg akar szüntetni. Ezt mindenkor vádlással, káromlással, illetve emberöléssel teszi. Ez tökéletesen megnyilvánult István, az első vértanú kivégzésében, akit bizonyágtétele után megköveztek. Erről olvasunk a Jelenések könyvében is: „...mert levettetett testvéreink vádlója, aki a mi Istenünk színe előtt éjjel és nappal vádolta őket. Legyőzték őt a Bárány vérével és bizonyágtételük igéjével azok, akik nem kímélték életüket mindhalálig.” (Jel 12,10–11)

Amikor a Szentlélek leleplezi előttünk a valódi nevünket, leleplezi előttünk azt, akiről el vagyunk nevezve, vagyis azt, hogy Isten fiai vagyunk. Ezzel Krisztussal szövetségbe, közösségbe és testébe kapcsol be, akiket irgalomból benne hagy és őriz a világban. Ezért mondja igénk: „...mint akik magatok is testben vagytok...” Itt tehát arról a testről van szó, amelynek a feje Krisztus. Aki Krisztus testébe belekerül, az már pontosan látja azt a minőségbeli különbséget, amely eltér attól a közösségtől, amelyben a világ öntudatlanul sóhajtozik és nyög. A Zsidókhoz írt levél többször is emlegeti, hogy ne keményítsétek meg a szíveteket. Ez azért is van, mert az emberben lévő rossz istenkép lelki falait le kell rombolni ahhoz, hogy végre engedjen a hívásnak. Ez a rombolás időbe telik. Valakinél néhány nap, valakinél évek, évtizedek. Az evangéliumok a farizeusokon keresztül bemutatják, hogy a legkeményebb falakat Isten szeretetével szemben a vallásos emberi tradíciók építik. Pál apostol erről a munkáról így beszél: „Hadakozásunk fegyverei ugyanis nem testiek, hanem erők az Isten kezében erődítmények lerombolására. Ezekkel rombolunk le minden okoskodást és minden magaslatot, amelyet az Isten ismeretével szemben emeltek...” (2Kor 10,4–5)

Igénk arról beszél, hogy nemcsak az szenved, aki szívének keménysége miatt nem tud belépni a mennyei családba, hanem Krisztussal együtt azok is, akik már benne élnek. Ennek a szenvedésnek az alapja Istennek, mennyei Atyánknak a szeretete, aki minden gyermekét hazavárja. Ez a látás és buzgalom Krisztuson keresztül az egész testet áthatja pontosan úgy, ahogyan a földi családi életben látható, bátorításban, türésben, szenvedésben. Igénk ezen a síkon mozog, és egyben erre emlékeztet minket is.

Názáreti Jézus, az írástudó

Rabbi Jehosua vagy karizmatikus örömhírmondó?

■ SOMOGYI LÁSZLÓ

Magyar Agrár- és Élettudományi Egylet
nyugalmazott egyetemi docens
E-mail: somogyilaszlol1955@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2026.101.6.1

- Az evangéliumok tanúsága szerint a názáreti Jézus jártas volt a szent iratok olvasásában, tanulmányozásában és magyarázatában. Ismerte és alkalmazta a rabbinikus írásmagyarázat elveit és módszereit. Korának vallási elitjével, az írástudókkal vitákat folytatott a helyes vallási gyakorlatról. Ezek során az írástudók általában egyenrangú partnernek tekintették őt. A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy honnan származott Jézus vallásos műveltsége. Azt a hipotézist vizsgálja, hogy Jézus műveltségének forrása lehetett-e a híres Johanan ben Zakkai rabbi, aki huzamosabb időt töltött Jézus szűkebb hazájában, Galileában. Az elemzés eredményeként sem bizonyítani, sem cáfolni nem lehet ezt a hipotézist. Az áttekintés eredménye azonban új szempontokkal gazdagíthatja a kereszténység és a judaizmus közötti párbeszédet.

Kulcsszavak: Jézus / írástudók / Johanan ben Zakkai / írásmagyarázat / szövetség

Bevezetés

A Jézus korabeli zsidóság szellemi elitjét az írástudók alkották. A hagyomány szerint az első írástudó Ezdrás volt, a róla elnevezett könyvben és Nehémiás könyvében is így van megnevezve: Ezdrás (Ezra), az írástudó (Ezsd 7,6; Neh 8,1). A héber *szófer* ('írástudó') szó jelentéstartományába a szent iratok magyarázása, a bíraskodás és az oktatás is beletartozott. Ez a három tevékenység a mindennapi élet lényeges területeit érintette, ezért az írástudók a társadalom megbecsült tagjai voltak, és általános tisztelet övezte őket. Az írástudók főleg a farizeusok csoportjából kerültek ki, de kisebb mértékben szadduceusok is voltak közöttük. Az Újszövetség néha törvénytudóknak, tanítóknak nevezi őket (Bar th a 1993, 660. o.).

Közismert, hogy az első századi Palesztina gyakorlatilag a szóbeliségben élő társadalom volt. A mindennapi életet és ebbe beleértve a vallásos szférát is lényegében a szóbeli közlések hálózata tartotta egyben. Igaz ugyan, hogy a hellenizáció következtében és még inkább a Római Birodalom fennhatósága alatt az írásbeliség kiterjedt a kulcsfontosságú, főleg az államigazgatáshoz kapcsolódó területek-

re, de ez csupán egy szűk réteget érintett, és ahogy Meir Bar -Il an statisztikai eszközöket is használva kimutatta, főleg a városi, ipari-kereskedelmi tevékenységet folytatókra volt jellemző (1992, 61. o.). A széles néprétegek írástudatlanok voltak, becslések szerint az írni-olvasni tudók aránya nem haladta meg a 3 százalékot (Hezs er 2020, 58–77. o.), és vallási-igazságszolgáltatási-kereskedelmi ügyekben a szent szövegekben jártas szűk írástudói csoportra hagyatkoztak. Feltehető, hogy a Názáretben nevelkedő Jézust is ilyen írni-olvasni nem tudó környezet vette körül. Arra lehetne következtetni ebből, hogy Jézus maga is írástudatlan, mai szóval analfabéta volt. Ennek tükrében zavarba ejtő, hogy Jézusról Lukács evangéliumának negyedik részében az olvasható, hogy a názáreti zsinagógában felolvasott az Ézsaiás-tekercsből.¹ Ebben nem csupán az az érdekes, hogy mit olvasott, hanem az, hogy egyáltalán el tudta olvasni a szöveget. Ezek szerint tudott héberül, jóllehet anyanyelve az arámi volt.² A szent szövegek olvasására és értelmezésére nyilvánvalóan az írástudók voltak képesek. Ebben az időben az írott szöveg csak mássalhangzókból állt, ami azt eredményezte, hogy az olvasás egyben értelmezés is volt, tehát a felolvasónak döntenie kellett arról, hogy az adott betűsor mely magánhangzókkal egészül ki, és alkot értelmezhető szót. Meglepő lehet, hogy Jézus az említett esetben ugyanígy viselkedett: értelmezve tudta felolvasni a szöveget. Vajon Jézusról kijelenthető, hogy írástudó volt?³ Akár igenlő a válasz, akár nem, tudásának valahonnan származnia kellett. Mi vagy ki lehetett a forrása Jézus ilyen irányú műveltségének?

Rabbi Jehosua

Nem túlzás azt állítani, hogy az evangéliumok alapján Jézus a vallását komolyan vevő és azt gyakorló hívő zsidónak mutatkozott. Gyógyításainak, vitáinak a színhelye sokszor a zsinagóga volt (Mk 1,21; 3,1;6,1 stb.), amiből az következik, hogy rendszeresen részt vett a zsinagógai alkalmakon. Ezt támasztja alá Lk 4,16 is, amely szerint Jézus „szokása szerint” ment be a názáreti zsinagógába. Az sem mellékes, hogy a Lukács evangéliumában olvasható történetben a halálán levő lányáért esedező Jairust egy zsinagóga elöljárójaként azonosítja az evangélista, amiben nem az állítás hitelessége az érdekes, hanem az, hogy a hagyományban természetesnek vették azt, hogy egy zsinagógai elöljáró Jézushoz forduljon. Ez egyfajta ismeretséget és bizalmi kapcsolatot tételez fel, mintha ma egy lelkész a gyülekezet egyik tagjához fordulna bizalommal.

Jézus ruházata is megfelelt a vallását komolyan vevő hívőének. Imasálat viselt, amelynek előírás szerinti rojtjai a hatszáztizenhárom vallási előírást (micvát) jelképezték. Az imasál rojtjainak érintése a népi vallásosság sajátos logikája szerint gyógyulást eredményezhet.⁴ Ez a hiedelem jelent meg a vérfolyásos asszony történetében, amelyben a gyógyulásra váró asszony az imasál rojtjainak megérintésében bizakodva közelíti meg Jézust (Mk 5,24–34 par. Máté és Lukács evangéliumában).

Az evangéliumokban megőrződött hagyomány szerint Jézus megtartotta a vallási ünnepeket. A zarándokünnepek közül a pészachról és a szukkotról közvetlen beszámoló is olvasható (Jn 2,13; 7,2), a sávuot esetében csak feltételezni lehet, hogy Jézus ezt is megtartotta. Ez utóbbi azért is valószínű, mert ha János evangéliuma szerint a hanukát (Jn 10,22–23), tehát egy nem kötelező ünnepet Jézus

¹ A kérdéses helyen a szövegben a *biblion* (könyv) szó szerepel, de valójában nem könyvről, hanem tekercsről lehet szó.

² Az olvasni tudás ténye akkor is fennáll, ha Jézus az arám nyelven írott targumok valamelyikéből olvasott az adott helyzetben.

³ Hasonló kérdést tesz fel Benyik György újszövetséges professzor is: Jézus farizeus volt? Lásd Benyik 2013.

⁴ bTaan 23a.

Jeruzsálemben töltötte, azaz megtartotta, akkor a kötelező harmadik zarándokünnep megünneplése magától értetődőnek minősülhet.

Az a tény, hogy Jézus járatos volt a szent iratokban, ezeket olvasni és a rabbinikus írásmagyarázat eszközeit használva értelmezni is tudta, az evangéliumokban több helyen is megmutatkozik. Ismeretes, hogy az első században általánosan elfogadott írásmagyarázati, sőt általános hermeneutikai módszernek tekintették – legalábbis farizeusi körökben – a Hillél hét szabályának nevezett eljárás (midda, illetve többes számban middót).

A hét szabály a következő: *kal vahómer* (a kisebb jelentőségűről a nagyobb jelentőségűre következtetni); *gezara sawa* (ugyanaz a szókészlet azonos jelentést eredményez); két változatban a *binjan av* elv (egy, illetve két bibliai helyen előforduló értelmezés kiterjeszhető a nem magyarázott, de hasonló helyzetre); *k'lál ufrát*, illetve fordítottja az *ú'frat úk'lal* (amennyiben egy általános elvet egy egyedi eset követ, akkor az elvet csak arra az egyedire lehet alkalmazni és fordítva, ha egy egyedi elvet annak általánosítása követi, akkor minden hasonló esetre alkalmazni kell az általánosot); *kajjóce bo mim-mákom áché*r (ha két bibliai hely hasonló tartalommal rendelkezik, akkor azok egymás értelmezését segítik); *dávár halláméd meinjánó* (a szövegkörnyezet által magyarázott eset).⁵

A bevezető példaként felhozott esetben Jézus a *gezara sawa* (ugyanaz a szókészlet) elvet alkalmazta, amikor is két ézsaiási locust (Ézs 61,1 és 58,6) azonos értelemben használt, feltételezve, hogy a két idézet egymást erősíti. A kapcsolatot a mindkét helyen előforduló „küldeni” ige megfelelő alakjai jelentik.⁶ Az evangéliumokban a többi hermeneutikai szabály alkalmazására is található példa. Chilton és Evans mind a hét szabály Jézus általi használatára sorol fel példákat az izraeli szent iratokra kiterjedő elemzésükben (1994). Természetesen nem kizárt, hogy ezek és esetleg más példák is nem közvetlenül Jézustól származnak, hanem olyan írástudó farizeusoktól, akik csatlakoztak a Jézus-követők (akkor még nem „keresztények”) csoportjához, és saját tudásuk szerint interpretálták a jézusi mondásokat. Ha volt is ilyen, ez éppen azt bizonyítja, hogy ezek az írástudó farizeusok nem tartották Jézustól idegennek a rabbinikus írásmagyarázat módszereinek alkalmazását. Az mindenesetre szembetűnő, hogy a szabályok közül a *kal vahómer* elv („a kisebbről a nagyobbra”: azaz, ha egy elv érvényes egy kisebb jelentőségű esetben, akkor egy nagyobb jelentőségűnél is érvényes kell legyen) alkalmazása többször is Jézus központi mondanivalójához kapcsolva fordul elő (Mt 12,11–12; 6,9).

Jézus jellemzően aggadikus történetekben, példázatokban mondta el üzenetét az őt hallgatóknak. A példázatok jelentős része összefüggésbe hozható valamely rabbinikus példázattal. Az a tény, hogy ezeket Jézus „kreatívan” alkalmazta, feldolgozta, időnként erős túlzásokkal színezte ki, arra utal, hogy a történeteket valahonnan, valakitől tanulta.⁷

Az sem tekinthető magától értetődőnek, hogy Jézus és az írástudók (időnként „írástudó farizeusok”, máskor csak egyszerűen „farizeusok”, ez utóbbiak nyilván egyben írástudók is) vitakoztak egymással, azaz diskurzust folytattak egy-egy vallási szabály értelmezéséről. Ezek megértéséhez célsze-

⁵ Ezekről részletes elemzés található Kustár Zoltán *A rabbinikus írásmagyarázat elvei és gyakorlata* című tanulmányában (2022), valamint Fint a Szilvia *Binjan av* című teológiai doktori értekezésében (2011).

⁶ Lüdemann megkérdőjelezi a locus autentikusságát arra hivatkozva, hogy Lukács a LXX-ből idézi a prófétai szót. Ez azért nem döntő érv, mert a görögül író Lukács természetesen fordult a LXX fordításhoz, amikor idézett, másrészt az azonosság a héber szöveg alapján mutatkozik meg, egyben utalva a vegyes idézet elmondásának céljára, azaz Jézus „küldött” voltának bizonyítására (Lüdemann 2014, 284. o.).

⁷ Jézus példázatainak a rabbinikus példázatokkal való összefüggését mélyrehatóan tárgyalja Fabiny Tamás doktori dolgozata (1995), amely a magyar nyelvű szakirodalomban mindmáig alapműnek tekinthető.

rú eltekinteni az evangélisták rosszindulatú megjegyzéseitől, egészen alaptalan feltételezéseitől, amelyek szerint Jézust „kísérteni akarták”, „törbe akarták csalni”, „azon tanakodtak, hogy veszejtsék el”, stb. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a hagyományozók nem tudhattak az írástudók és farizeusok ki nem mondott szándékairól, és azokban az esetekben is, amikor Jézus szájából hangzik el a vitapartnernek korholása, inkább az evangélisták saját véleményével lehet találkozni, mintsem Jézus tényleges szavaival.⁸ Az evangéliumi híradások alapját képező hagyományelemekből kitűnik, hogy az írástudók inkább vitapartnernek tekintették Jézust, mintsem ellenségnek. A viták témája legtöbbször valamely halachikus szabály értelmezése volt, mint például a házassági elválás, a szombat megtartása, a rituális tisztaság. Ezek követték a vallásos viták szokásos forgatókönyvét. Jézus a viták során álláspontjának alátámasztására gyakran érvelt bibliai idézetekkel. Valószínű, hogy az írástudókat meglepte Jézusnak a vallás területén mutatott műveltsége. Erre utal az a Mk 11,28-ban lejegyzett kérdésük, hogy „kinnek a hatalmával cselekszed ezeket?”. A kérdés eredeti formája az lehetett, hogy „kinnek a nevében beszélsz?”, azaz: „Melyik írástudó-iskolához tartozol?”⁹ Az evangéliumból nem tudjuk meg a választ, mert ahogy Gnilk a Márk evangéliumához írt kommentárjában megjegyzi, a beszélgetés vége elveszett (vagy az evangélisták elhagyták), és helyette a Jézus hatalmára utaló beszúrást szerepeltettkék (2000, 616. o.). Mindenesetre nem egy olyan esetet őrzött meg a hagyomány, amelyben az írástudók egyetértettek Jézussal. Ilyen a nagy parancsolatra vonatkozó kérdés (Mk 12,28), amelynek értelmezésénél célszerű eltekinteni Márk cinikus kommentjétől: „*Nem vagy messze Isten országától.*” Hasonló egyetértés mutatkozott a Jézusnak a szadduceusokkal folytatott vitája kapcsán (Mt 22,23–32). Az is bekerült az evangéliumokba, hogy volt olyan írástudó, aki lelkesen követni akarta Jézust, „akárhová is megy” (Mt 8,19). Jézus sem mutatott egyértelmű elutasítást az írástudókkal szemben, dacára az őket kárhóztató evangéliumi szövegek túlsúlyának. Mt 23,2–3-ban Jézus így inti hallgatóit: „*Az írástudók és a farizeusok Mózes törvényhozó székében ülnek. Mindazt tehát, amit mondanak, tegyétek meg és tartsátok meg, de cselekedeteiket ne kövessétek, mert nem azt teszik, amit mondanak.*”¹⁰

Jézusnak az írástudókhöz hasonló tekintélyét támasztja alá az, hogy gyakran szólították rabbinak (a magyar nyelvű Újszövetségben ezt esetenként a mester szóval adják vissza). Neusner megjegyzi, hogy a templom lerombolása előtt – hozzátehetjük tehát, hogy Jézus idejében – a „rabbi” még nem volt cím, csupán a tisztelet kifejezése a vallási tekintéllyel rendelkező személy felé (1970, 4. o.).

Jézusnak az írástudókhöz hasonlóan tanítványai voltak, akik számára Jézus a „Mester”, az a személy, aki a helyes bibliaértelmezésre és a helyes viselkedésre oktatja őket. Igaz ugyan, hogy míg az írástudókhöz tanulni vágyás miatt csatlakoztak, addig az evangéliumok szerint a tanítványokat Jézus maga választotta ki. Bizonyos, hogy Jézus nem alapított „tanházat”, hanem vándorprédikátorként végigjárta nemcsak Galileát, de Júdeában, a Dekapoliszban, Szamáriában és Szírofoniciában (Tírusz vidékén) is megfordult.

Mindezek csak megerősítik azt a feltevést, hogy Jézus járatos volt a vallási kérdésekben, tudása összevethető volt az írástudókéval. A jánosi kérdés – „*Hogyan ismerheti ez az Írást, hiszen nem is tanulta?*” (Jn 7,15b) – inkább azt támasztja alá, hogy Jézust vallási értelemben műveltnek tartották, de nem tudtak semmit arról, hogy volt-e „előképzettsége”. A kérdés valójában arra utal, hogy bár a je-

⁸ Jézus és a farizeusok/írástudók vitáiról lásd a szerző korábbi tanulmányát: Somogyi 2023.

⁹ A rabbinikus irodalom jellemző szófordulata az „X nevében mondta Y” formula, azaz Y rabbi tanítómesterére, X rabbira, annak tekintélyére hivatkozik.

¹⁰ Néhány kommentár, mint például Lüdemann 2014, elveti a szakasz eredetiségét, mert szerinte a szöveg Máté gyülekezetének helyzetére illik. Véleményem szerint ez legfeljebb a Mt 23,3b szakaszra igaz.

ruzsálemiek nem tudnak Jézus tanulmányairól, de valahonnan mégis származnia kellett a tudásának. Ez a motívum is arra utal, hogy ha Judeában nem, akkor Galileában kell keresni Jézus tudásának forrását. Az első században Galileában csupán egyetlen írástudó farizeus élt a Talmud szerint, Johanan ben Zakkai. A talmudi szöveg szerint a neves tanító (tanna) tizennyolc éven keresztül élt Galilea Arav nevű falujában. Ez a település viszonylag közel van Názárethez, Jézus lakóhelyéhez. Vajon volt valamilyen kapcsolat a két személy között? Lehetséges az, hogy a názáreti Jézus tudása Johanan ben Zakkai tanításából származik? Semmilyen írásos bizonyíték vagy utalás (sem rabbinikus, sem keresztény) nem támasztja alá ezt a feltevést, mégsem lehet kategorikusan elvetni, mert a bizonyíték hiánya nem jelenti automatikusan a hipotézis cáfolatát.

A feltételezett tanítómester

Johanan ben Zakkait nem érdemtelenül nevezik a zsidó nép megmentőjének.¹¹ Ez a megállapítás azon a hagyományon alapul, hogy Jeruzsálem ostromát, illetve annak elését közvetlenül megelőzően a városból kicsempészett Johanan a római fővezérnél, a későbbi császár Vespasianusnál kieszközölte, hogy a távoli Javne faluban „akadémiát” alapíthasson, ahol a zsidók vallási megújulásán munkálkodhassanak. A neves tanítóról (tannáról) pusztán rabbinikus források állnak rendelkezésre, amelyek alapján Jacob Neusner mindmáig alapvető jelentőségűnek bizonyuló művet írt *Life of Rabban Yohanan ben Zakkai* címmel.¹²

A rabbinikus hagyomány szerint Johanan ben Zakkai farizeus volt, a szóbeli tant Hilléltől és Sammaitól vette át,¹³ azaz mindkettőjük érvrendszerét beépítette saját meggyőződésébe, ám mégis Hillél tanítványaként tartották számon. Maga Hillél is úgy említette, mint aki a „legkisebb” (azaz legfiatalabb tanítvány), de már most a „bölcesség atyja”, „nemzedékek fejedelme” (j Nedárim 5). Származásáról keveset tudunk, apjának neve a Caddik (Isten előtt igaz ember) jelentésű héber szó arameus alakja. Ha a névválasztás nem véletlen, akkor Johanan az őszinte istenhitben és vallási gyakorlatban élő családban nőtt fel. Van olyan vélemény, hogy galileai származású volt, és nem csupán letelepedett Arav falujában, de onnan is származott. A legenda szerint százhusz évig élt, mint Mózes és Hillél, és ez az állítás a zsidóság nagy alakjai közé emelte személyét. Neusner elemzése azonban inkább nyolcvan életévet tart reálisnak. A rabbinikus irodalom kimagaslóan nagy tudású férfiként írja le Johananat. Ismerte a „Bibliát, Misnát, Gemarát, halachát, aggádát, nyelveket, példabeszédeket, geometriát, még az angyalok beszédét, a szellemek praktikáit, az eukaliptuszok susogását, a rókák meséit és a mosónők regéit, a világtéremtés titkainak feltárását is” (Szuká 28a 6). Johananak nemcsak a tudását, de a jellemét is nagyra értékelték a rabbinikus iratokban. „Életében soha nem folytatott semmitmondó beszélgetést; soha nem ment el négy könyöknyit anélkül, hogy ne vett volna fel imaszíjat; és senki sem előzte meg őt a tanulóteremben.” (Szuká 28a)

Az is feltételezhető, hogy kitűnő diplomáciai érzékkel és hathatós érvelési technikával rendelkező, hiszen másképp nem köthette volna a hagyomány éppen az ő személyéhez azt, hogy Vespasianus engedélyezte a javnei akadémia megalapítását.

¹¹ Így nevezi Johananat Naftali Kraus a Talmud bölcseiről írt könyvében (1993, 52–61. o.)

¹² Neusner, Jacob: *Life of Rabban Yohanan ben Zakkai*. Brill, Leiden, 1962. A tanulmány az 1970-ben, ugyancsak a Brill gondozásában megjelent második kiadást használja.

¹³ Pirké Ávot 2,8.

A Talmud csupán egyetlen személyt, a híres karizmatikus Hanina ben Doszát említi, mint aki Johanan ben Zakkai tanítványa volt Galileában (bBer 34b). A Talmud azt is megjegyzi, hogy Hanina ben Dosza Arav faluban élt, ott, ahol Johanan ben Zakkai tizennyolc évet töltött.¹⁴ Az a tény azonban, hogy a Talmud csak Haninát említi, nem zárja ki, hogy Johanan ben Zakkaitól más is tanulhatott, más is lehetett tanítványa, akárcsak rövidebb ideig is.

Jézus és Johanan

Jelenleg nem áll rendelkezésre közvetlen bizonyíték a názáreti Jézus és Johanan ben Zakkai kapcsolatáról, mégis érdemes áttekinteni azokat a momentumokat, amelyek közvetett bizonyítékként szolgálhatnak erről.

Jacob Neusner megemlíti egy olyan vélekedést, amely szerint a 2. század közepére datálható apokrif „Tamás gyermekségevangéliumában” előforduló történet egyik szereplője Johanan ben Zakkai lehet, de ennek valóságtartalmát elveti (1970, 54. o.). A történet szerint a gyermek Jézust egy Zákeus nevű „tanító” írni-olvasni kezdi tanítani, de Jézus néhány keresetlen, sőt lekezelő szóval kioktatja, miszerint Zákeus híján van az igazi tudásnak. A szöveg szerint: „Te, aki az *Alfa* lényegét sem ismered, hogyan tanítasz másokat a *Bétára*?¹⁵ Képmutató! Tanítsd meg előbb az Alfát, ha tudod, és akkor majd hisznek neked a Bétával kapcsolatban. Azután elkezdte faggatni a tanítót az első betűről, az pedig nem volt képes válaszolni neki.” (Adamik 1996, 20. o.) A történetben szereplő Zákeus a Zakkai név átírása lehet, ami felveti azt a lehetőséget, hogy a sztori „tanítója” esetleg Johanan ben Zakkai. Nyilvánvaló, hogy az apokrif szöveg célja az, hogy Jézus dominanciáját már az ő gyermekkorától fogva kifejezze, esetünkben egy zsidó írástudóval szemben. Az írás sajnálatos módon nem csekély anti-judaista élel fejezi ezt ki. Habár az elbeszélés történetisége egyáltalán nem valószínű, mindenesetre érdekes, hogy miért éppen ezt a „tanító–diák” helyzetet és ezt a nevet választotta az ismeretlen szerző. Elképzelhető ugyanis, hogy a hagyományban létezett egyfajta tudás Jézus és Johanan ben Zakkai kapcsolatáról, amit az apokrif evangélium a saját céljai szerint módosítva így adott elő.

Az esetleges kapcsolat valószínűsítéséhez célszerű azt elemezni, hogy Johanan ben Zakkai tanítványa, mondatai, véleményei mennyire köszönnek vissza Jézus kérügmájában. Ezek között talán a legjellemzőbb az, amikor Johanan a jeruzsálemi templom lerombolása után az istentisztelet új formáját hirdette meg Hóseás prófétát idézve: „*Irgalmasságot akarok, és nem áldozatot.*” (Hós 6,6) Ugyanezt hangsúlyozza Jézus is (Mt 9,13a). Habár Johanan mondását 70 utánra, tehát a templom lerombolását követő időpontra teszik, akkorra, amikor Jézus már földi értelemben nem élt, a mondás lelkesége minden bizonnyal hozzáköthető Johanan lelkeségéhez, amelyet Jézus mint tanítvány átvehetett tőle.

Még közvetlenebb hasonlóság található a királyi menyegzőről szóló, Johanan ben Zakkaihoz és Jézushoz köthető példázatok között. A Johanan ben Zakkai szerinti szöveg: „Egyszer egy király meghívta ebédre szolgáit, de nem határozta meg a pontos időt. Az okosak felöltöztek, és a király ajtaja elé ültek, miközben kérdezték: Hiányzik-e valami a király házában? A balgák viszont elmentek dolgozni, és megkérdezték: Lehet-e étkezésre letelepedni, ha előtte a szükséges nincs előkészítve? Amikor a

¹⁴ Vermes Géza szerint Hanina ben Dosza és Jézus cselekedetei között meglepően sok hasonlóság mutatkozik. A keresztény teológia mindmáig adós Jézusnak a Hanina ben Dosza hagyománnyal való összevetésével.

¹⁵ A görögül írt szöveg feltehetően az eredeti héber/arám nyelvű hagyományban szereplő alef és bét szavakat helyettesítette az alfa és béta szavakkal.

király hirtelen hívatta szolgálait, az okosak szépen felöltözve álltak elé, a balgák pedig piszkosan. A király örült az okosoknak, és dühös volt a balgákra, és ezt mondta: Ezek, akik az ebédre ünneplőben érkeztek, egyenek és igyanak, azok pedig, akik nem készültek az ebédre, maradjanak állva, és figyeljék az okosokat.” (bSabbat 153a) Jézusnál ez a példázat így hangzik: „Amikor a király bement, hogy meglátogassa a vendégeket, meglátott ott egy embert, aki nem volt menyegzői ruhába öltözve, és így szólt hozzá: Barátom, hogyan jöhettél be ide, hiszen nincs menyegzői ruhád! Az pedig hallgatott. Akkor a király ezt mondta szolgálainak: Kötözzétek meg kezét-lábát, és vessétek ki a külső sötétségre; ott lesz majd sírás és fogcsikorgatás.” (Mt 22,11–13) A két szöveg összevetéséből az is kiténik, hogy a feltehetően közös motívumot, a menyegzői ruha hiányát Johanan és Jézus más-más hangsúllyal dolgozta fel. Johananál a felkészültség, azaz a micvák komolyan vétele a történet fókusza, Jézusnál azonban a helyzet abszurditása, amikor is a külsőség, azaz a menyegzői ruha válik kizárólagos értéké.¹⁶

Nézetazonosság fedezhető fel Jézus és Johanan ben Zakkai között a Jn 8,3–11-ben szereplő történet, az úgynevezett vándorperikópa¹⁷ elemzése során. A házasságtörő asszonyról szóló rész ismét csak az írástudók és farizeusok álnokságával van kiszínezve. Ha eltekintünk ezektől, érdemes követni Vajda Károlyt, aki a történetet rabbinikus szemléletű elemzésnek veti alá (2000, 438–473. o.). Eszerint az asszonyt nem „tetten érték”, hanem házasságtörőnek bizonyult,¹⁸ mégpedig az úgynevezett keserűvízpróba alapján. Az asszonyt az írástudók és a farizeusok azért vitték Jézus elé, hogy tud-e valamit mondani az asszony védelmében (a rosszindulatú kommentárt, miszerint „azért mondták, hogy próbára tegyék, és vádolhassák”, célszerű mellőzni). Céljuk az volt, hogy megmentsék az asszonyt, mert a keserűvízpróba pozitív eredménye alapján a nőt halálra kellett volna ítélni. A vallási okú kivégzés a rabbinikus hagyomány szerint szégyennek minősült volna, ezért keresték a lehetőséget a nő felmentésére. Jézus halachikus megjegyzése, miszerint „az vesse rá az első követ, aki nem vétkezett”, elégséges kibúvónak minősült, és az írástudók megkönnyebbülve távoztak (és nem „eloldalogtak”, mint a szövegben olvasható). Jézus tehát a keserűvízpróbát haszontalan babonának minősítette, de ugyanez volt Johanan ben Zakkai véleménye is. Amikor ugyanis a Szanhedrin feje lett a zsidó háborút közvetlen megelőző időben, eltörölte a keserűvízpróbát mint a házasságtörések kezelésére alkalmatlan eszközt (Szótá 47).

Jézus és az írástudók közötti viták egyik témája a rituális tisztaság kérdése volt. Ismeretes, hogy a názáreti mester könnyedén átlépett a rigorózus előírásokon mint másodlagos jelentőségű dolgokon. Asztaltársaságában mellőzték a rituális kézmosást (talán azért, mert a köré sereglettek között a nagyon egyszerű, műveletlen emberek lehettek többségben). A Jézushoz sereglett betegeket, nemegyszer a különböző bőrbajban szenvedőket (őket az evangéliumok egyszerűen „leprásoknak” nevezik) vagy éppen a „vérfolyásos” asszonyt, mindazokat, akik rituálisan tisztátalannak minősültek, Jézus tévotóvázás nélkül megérintette, kézen fogta és felemelte őket. Véleményét Mk 7,15-ben foglalja össze az evangélista: „Nincs semmi, ami kívülről az emberbe jutva tisztátalanná tehetné őt; hanem ami kijön az emberből, az teszi tisztátalanná.” Ez a vélekedés összhangban van Johanan ben Zakkai álláspontjával. Ő ugyanis a „vörösthén-ritusról” így tanította tanítványait: „Nem a halott tesz valakit tisztátalanná, és nem a vörös tehén, illetve a víz tesz tisztává.” (Midrás Rábá Chukát) A 4Móz 19-ben leírtak

¹⁶ A példázatokról lásd a szerző írását: Somogyi 2022.

¹⁷ Az elnevezés alapja az, hogy a történet egyes kéziratokban más-más helyeken szerepel, azaz a szöveg „vándorol”. Előfordul Lukács evangéliuma 21. részének végén, illetve Lk 24,53 után, illetve Jn 21,25-t követően is.

¹⁸ A szöveg szerinti görög καταλαμβάνω szó megengedi ezt az értelmezést, jelentése nemcsak 'tetten érni', hanem 'bizonyulni' is.

alapján gyakorolt rituálé szerint a vörös tehén elégetése után maradó hamu „megtisztítja” a tisztátalant. Idézett mondása szerint Johanan ennek hatásosságát tagadta.

Nem közvetlenül Johanan ben Zakkaihoz, hanem az ő egyik tanítványához, Rabbi Eliezerhez köthető az a mondás, mely szerint „térj meg egy nappal a haláloed előtt”, azaz haladéktalanul, még ma (bSabbat 153a). Ez a mondás szellemiségében rokon Jézus kérügmájával: „*Beteljesedett az idő, és elközelített az Isten országa. Térjete meg, és higgyetek az evangéliumban!*” (Mk 1, 15) Mindkét mondat egyfajta sürgető felszólítás az Örökkévaló közelségének komolyan vételére. Feltételezhető, hogy Rabbi Eliezer mondása olyan szellemiségen alapul, amely Johanan ben Zakkaitól származott, és ugyanaz elmondható Jézusról is, aki az örömhírt a Johananra visszavezethető kifejezésformában adta elő. Ez akkor is így van, ha Mk 1, 15 utólagosan szerkesztett, szummárium formájú megfogalmazása Jézus üzenetének, hiszen nem a szavak egyezése, hanem a mondás szellemisége utal Jézus és Johanan kapcsolatára.

Az utak szétváltnak

Jézus nyilvános működése az evangéliumok egybehangzó állítása szerint a Keresztelő János általi bemerítését követően kezdődött.¹⁹ Az ott átélt élmény, a *bat-kohl*, azaz a mennyei szózat megerősítette, hogy küldetése van. Ez a küldetés alapvetően más volt, mint a Tóra magyarázata vagy a halachikus szabályok értelmezése. Vajon mi hajthatta a názáreti Jézust Keresztelő Jánoshoz? Csupán egyetlen utalás van erre, mégpedig az apokrif Héberék szerinti evangéliumban,²⁰ amelyben Jézust anyja és testvérei unszolják a János szerinti keresztség felvételére. Az esemény történeti hitelessége csekély, de nem elképzelhetetlen. Mindenesetre érdekes, hogy Jeromos, akitől a híradás származik, még az 5. század elején is (a Pelagius elleni dialógus keletkezésének feltételezett dátuma 417) úgy emlékezik meg az evangéliumról, mint amely Caesarea könyvtárában még megtalálható, azaz nem minősült elvetendőnek. Mindenesetre Jézus – akár önszántából, akár unszólásra – úgy döntött, felkeresi a híres Keresztelő (Bemerítő) Jánost. Emberi nézőpontból motivációként feltételezhető valamilyen spirituális hiány. Egyrészt a galileai népi vallásosság naiv hiedelemrendszere, csodák, égi jelenségek utáni vágya túl kevés lehetett Jézusnak, másrészt, ha tényleg megfordult Johanan ben Zakkai tanházában, akkor ott ezt a hiányt nem pótolta ki a micvákra épülő, mégoly szabad szellemű hitgyakorlat sem. Ebben a helyzetben a próféta hírében álló Keresztelő János valami újat, felszabadító hatású más hozzáállást sejtetett.²¹ Ha Johanan ben Zakkai valóban Jézus tanítója volt, akkor a mester és a tanítvány szétválásának okát jól példázza Johananak a már idézett „vöröstehén-ritus” kritikájához fűzött megjegyzése: „A Szent, áldassék a neve, azt mondta: törvényt alkottam, rendeletet hoztam. Nincs jogotok megszegni.” (Bamidbar Rabba 19,8) Ezzel Johanan a betű szerinti „törvényt” a maga által is vallott vélemény elé helyezte. A leírt „parancsolatot” mindenek fölöttinek nyilvánította, annak abszurditása ellenére. Jézus számára azonban a micvákra és akár a bibliai tekintélyre alapozott életvitel nem lehetett elégséges. Ezt tükrözik például a Hegyi beszéd antitézisei, még annak ismeretében is, hogy ezek nem közvetlenül Jézus szavai, hanem szavainak interpretációi. Azt, hogy Jézus számá-

¹⁹ Kivételt képezhet a Lk 2,46–47 szerinti megjegyzés a tizenkét éves Jézus értelméről és okos feleleteiről, amelyeken a tanító-mesterek csodálkoztak. Az erősen kiszínezett történet háttére a bar micva egyfajta elődjének tekinthető esemény lehetett.

²⁰ Jeromos tudósít erről a *Dialógus Pelagius ellen* című iratában.

²¹ A Keresztelő és Jézus közötti rokoni kapcsolatot nem lehet tényként elfogadni.

ra nem volt elégséges a farizeusi/írástudói kegyesség, jól foglalja össze a Hegyi beszédbe szerkesztett mondás: „Mert mondom nektek, ha a ti igazságotok nem múlja felül az írástudók és farizeusok igazságát, akkor semmiképpen sem mentek be a mennyek országába.” (Mt 5,20) Az ebben a mondatban szereplő δικαιοσύνη ('igazságosság') szó többnyire a héber *c'dakah* fogalom görög megfelelője. Ha az evangélista hűen adta vissza Jézus gondolatát ebben a megfogalmazásban, akkor ennek az „igazságnak” az értelme az Örökkévalóval való szövetség megértése és az abban való megmaradás lehetett.²² A szövetség megértése pedig egy közvetlen istenkapcsolatban tárulhat fel, ahogy Jézus élete éppen erről tesz bizonyosságot. A különbség Johanán és Jézus útja között eszerint az Örökkévalóval való kapcsolat közvetlenségének mértékében mutatkozott. Míg Johanán a micvák helyes megértésében és az azoknak megfelelő életvitelben látta a szövetségi hűség lényegét, addig Jézus számára a közvetlen ráhagyatkozás, a feltétel nélküli bizalom jelentette ugyanezt.

A két út közötti különbséget jól mutatja az is, hogy Johanán ben Zakkai és a názáreti Jézus Isten eljövendő országára is másként tekintett. Johanán például a karizmatikus „szent emberek”, mint például Hanina ben Dosza csodásnak tekintett tetteit másodlagosnak tartotta, nem gondolta, hogy ezek a tettek jelei lennének az ország eljövetelének. Meggyőződése szerint az Úr uralmának megjelenése független az ember erőfeszítéseitől. A mindennapok istenfélő jámborságban való megélését javasolta embertársainak. Jellemző a neki tulajdonított mondás a hagyományban: „Ha facsemetét tartasz a kezeden, és valaki azt mondja neked, hogy elérkezett a Messiás, először ültess el a facsemetét, és csak azután menj ki, hogy üdvözzölj a Messiással.” (Avot Rabbi Nathan B31) Jézus azonban nem a türelmes várakozásnak, de nem is az eljövétel iránti buzgó könyörgésnek volt a híve. A Lukács evangéliumában megőrzött, az ország eljövetelének jeléről folytatott párbeszéd (Lk 17,20–21) jól tükrözi ezt. Mivel a szöveg az evangélista értelmező visszaemlékezése, a farizeusok szerepeltetése tendenciózus elem, feltehetően nincs történeti hitelessége, és nem is szükséges a szöveg megértéséhez. Az égi jel felőli kérdés azonban hiteles összefoglalója az Isten országának megjelenésére irányuló várakozásnak. Jézus válaszában görög megfogalmazása nyelvtanilag talányos ugyan – βασιλεία τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ὑμῶν ἐστί –, szellemiségében azonban egyértelmű. Jézus nem a majd valamikori, hanem a jelen lévő, már megvalósulásban levő Isten országát hirdeti. Mondanivalóját nyilván nem görögül fogalmazta meg, ezért a válasz értelmezése során nem szükséges a „bennetek” vagy „közöttetek” jelentés valamelyikét elfogadni. Az Isten országának jelenvalóságát bizonyítja a már idézett Mk 1,15-ben olvasható értelmező szummárium is. Ismeretes, hogy Charles Dodd korszakos munkájában (*The Parables of the Kingdom*) arra a következtetésre jut, hogy a márkai szövegben a görög ἡγγικεν szó, összevetve a feltételezett héber, illetve arám eredetivel, valójában „jelen van” értelmű (1961, 36–37. o.). Dodd kifejti, hogy Jézus arról ad hírt, hogy az „ország” jelen van, függetlenül az emberi cselekedetektől vagy attól, hogy valaki hisz-e benne.²³

Az eddigiekben taglalt különbségek következményei is azt mutatják, hogy Johanán és Jézus útjai szétváltak. A neves rabbi egy ideig még Galileában maradt, majd Jeruzsálembé ment, és a halacha részleteivel foglalkozott. Jézus ellenben az örömhír továbbadásán munkálkodva faluról városra, városról falura haladva kereste az emberek közelségét. Személyválogatás nélkül társaságába fogadott mindenkit, beleértve a bűnösnek kikiáltottakat, nyomorultakat, szenvedőket, nőket, férfiakat egyaránt.

²² Minderről Pák ozd y professzor adott kitűnő, ma is érvényes áttekintést a *Hogyan találjuk meg a Biblia szociális-ethikai üzenetét?* című írásában (1984).

²³ Az ἡγγικεν szó ilyen értelmű jelentését támasztja alá Róm 13,12is (revideált Károli-ford.): „Az éjszaka elmúlt, a nap pedig elközelgett.”

Johanán csalódottan fakadt ki: „Galilea, Galilea, te gyűlölöd a Tórát” (j. Sab. 15d); Jézus azt mondta: „*Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok...*” (Mt 11,28)
Az utak szétváltak...

Mai tanulságok: az utak mégis ugyanabba az irányba vezetnek?

Johanán ben Zakkai és Jézus személyes kapcsolata egyértelmű bizonyíték hiányában a feltételezések világában marad. Mégsem tekinthető feleslegesnek mondanivalójuk összevetése. Talán nem túlzás azt állítani, hogy ebből az összehasonlításból a judaizmus és a kereszténység kapcsolatának újabb dimenziói tárulnak fel. Habár Johanán elfogadóbban viszonyult a micvák jelentette vallási gyakorlathoz, mint Jézus, aki alkalmasint könnyedén eltekintett ezektől, mélyebb szinten hasonló megfontolások húzóhadtak a két hozzáállás mögött. Johanánhoz hasonlóan Jézus is ragaszkodott a Tóra szellemiségéhez.²⁴ Igen lényeges, hogy a templom pusztulását követően Johanán nem a templomi áldozat gyakorlatát kívánta újból megvalósítani, hanem teljesen más irányban indult tovább: elhagyta az áldozati kultuszt, és helyette a spirituális szinten megélt és a gyakorlatban megvalósuló irgalmasság cselekedeteit állította középpontba. Nem nehéz felfedezni ebben az összhangot Jézus biztatásával: „*Legyetek irgalmasok, amint a ti Atyátok is irgalmas!*” (Lk 6,36) A vallásos élet mégoly kedves, tiszteletre méltó formáinak kritikus szemlélete feltételez egy ezek mögött meglévő erős belső motivációt. Ez a motiváció egy sajátos cél felé törekvésnéként fogalmazható meg. A kiinduló cél Johanán ben Zakkai és Jézus esetében is egyaránt az Örökkévaló akarata szerinti vagy – modernebb (Teilhard de Chardintól kölcsönzött) szóhasználatával – az isteni milióban való élet. Ennek kerete az a szövetség, amely Isten kezdeményezésére jött és jön létre. Ez először partikulárisan, egy népre, illetve egy közösségre érzékelve, de azután a szövetség minden népre kiterjedt voltát egyre jobban megértve fogalmazódott meg. Ismert, hogy a magyar „szövetség” szó csupán körülírása, közelítése a héber *b'rit* fogalmának. Ugyanakkor azt is szem előtt kell tartani, hogy ez a nomád törzsek élethelyzetéből származó szó is csupán körülírása az Izrael korai idejéből származó vallásos élménynek. Ez az élmény egy kapcsolat felismerése volt, amelyben az lett nyilvánvaló, hogy ellentétben a természeti jelenségekhez kapcsolódó más „istenségekkel” egy mindenek feletti, nem tárgyasítható valóság megszólítja az embert. Ennek megfelelően a „szövetség” nem egy szerződés, hanem egy viszony, egy élethelyzet leírására használt fogalom. A megszólítás válszt követelt, és a megszólított – jobb híján – a korabeli vazallusszerződések szóhasználatával próbálta szavakba önteni a kapcsolat lényegét. A szövetség felajánlásának és elfogadásának élménye jó néhány elbeszélésben kapott visszhangot, Nóé, Ábrám/Ábrahám és a többi ősatya történetében vált központi eseménnyé. Végül a Sínai-perikópában összegződött, ahol is Tízparancsolatként, a szerződés „alapokmányaként” jelent meg.²⁵ Izrael történetében a szövetségben maradás vagy a nép attól való eltérése központi kérdés maradt, és ezt főleg a próféták munkássága tartotta napirenden. A szövetségi kapcsolat jellemző motívuma az Örökkévaló ígérete. Ígéret Nóénak, ígéret Ábrámnak/Ábrahámnak, a próféták által a „népnek”. A szövetségi hűségben maradás eredményezte azt a felismerést is, hogy bár az Örökkévaló mérhetetlenül felette áll az embernek, mégis sorsközösségre lép vele. Ez a

²⁴ A gazdag szakirodalomból példaként Gnill a hozható fel, aki *A Názáreti Jézus* című művében részletezi Jézusnak a Tórához való viszonyát (2001, 254–270. o.).

²⁵ A szövetség teologumenonjainak óriási irodalmából magyarul is olvasható például Gerhard von Rad *Az Ószövetség teológiája* 1. kötetében *A Hexateukhosz teológiája* című fejezet (2000) és Martin Buber *A próféták hite* című könyvének fejezetei (1998).

„sorsközösség-vállalás” mutatkozott meg a pusztai vándorlás során, amikor Jahve, mint egy felhő, a néppel maradt, valamint a názáreti Jézus sorsában, földi életének történéseiben. A jézusi „eljövendő/jelenvaló” Isten országa ugyancsak Isten ígérete, amely a reménységben lesz kézzelfogható valóság. A kereszténység történetében időnként erősen elhalványult, de soha nem szűnt meg az a bizonyosság, hogy a zsidóság által megélt ószövetség és a Jézus által létrejött új szövetség szorosan kapcsolódik egymáshoz. A két szövetség kapcsolatát a keresztény teológia igen sokféle módon értelmezte, de soha nem tagadta lényegbeli összetartozásukat.²⁶ Johanan és Jézus útját összehasonlítva végül is az a következtetés adódik, hogy mindkét út ugyanannak a szövetségnek a megélését eredményezi. A két szövetség egyáltalán nem ó- és új, valójában ugyanaz. Legfeljebb az egyiket régen, a másikat még régebben fogalmazták meg. Ebből következően talán szerencsésebb lenne Jézus kapcsán – legalábbis tartalmilag – nem „új” szövetségről, hanem „újonnan elmondott” szövetségről beszélni.

Az utak párhuzamosan futnak, de ugyanabba az irányba...

Jesus of Nazareth, the Scribe

Rabbi Yehoshua, or Charismatic Herald of the Good Tidings?

- ▶ **According to the Gospels, Jesus of Nazareth was skilled in reading, studying, and interpreting the Holy Scriptures. He knew and applied the principles and methods of rabbinic exegesis. He engaged in debates with the religious elite of his time, the scribes, about correct religious practice. In these discussions, the scribes generally considered him an equal partner. The study seeks to answer the question of where Jesus' religious education came from. It examines the hypothesis that the source of Jesus' education could have been the famous Rabbi Johanan ben Zakkai, who spent a long time in Jesus's homeland, Galilee. The analysis neither proves nor disproves this hypothesis. However, conclusions of this review can offer new aspects for the dialog between Christianity and Judaism.**

Keywords: Jesus / scribes / Johanan ben Zakkai / exegesis / covenant

Felhasznált irodalom

- Adamik Tamás (szerk.) 1996. *Csodás evangéliumok*. Telosz Kiadó, Budapest.
- Baker , David L. 1998. *Két szövetség, egy Biblia*. Ford. Bogárdi Szabó István. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest.
- Bar-Ilan, Meier 1992. Illiteracy in the Land of Israel in the First Centuries C. E. In: Simcha Fishbane – Stuart Schoenfeld – Alain Goldschläger (szerk.): *Essays in the Social Scientific Study of Judaism and Jewish Society*. 2. köt. KTAV, Hoboken. 46–61. o.
- Bartha Tibor (szerk.) 1993. *Keresztény bibliai lexikon*. 1. köt. Kálvin Kiadó, Budapest.
- Benyik György 2013. Jézus farizeus volt? *Keresztény Szó*, 24. évf. 1. sz. 25–32. o.

²⁶ Kitűnő összefoglalását adja ennek D. L. Baker *Two Testaments, One Bible* című írása, amely magyarul is olvasható *Két szövetség, egy Biblia* címmel a Hermeneutikai Kutatóközpont kiadásában (1998).

- Buber , Martin 1998. *A próféták hite*. Ford. Bendl Júlia. Atlantisz, Budapest.
- Chilton , Bruce – Evans , C. A. 1994. Jesus and Israel's Scriptures. In: uők (szerk.): *Studying the Historical Jesus. Evaluation of the State of Current Research*. Brill, Leiden. 281–336. o. https://doi.org/10.1163/9789004379893_014
- Dodd , Charles Haddon 1961. *The Parables of the Kingdom*. Collins, Glasgow.
- Fabiny Tamás 1995. *A szinoptikus példázatok értelmezése, különös tekintettel azok rabbinikus párhuzamaira*. Doktori értekezés. Kézirat. Evangélikus Teológiai Akadémia, Budapest.
- Finta Szilvia 2011. *Binjan Av. A rabbinikus gondolkodásmód analízise egy rabbinikus írásmagyarázati szabály logikai vizsgálatán keresztül*. Doktori értekezés. Kézirat. ORZSE, Budapest.
- Gnilka , Joachim 2000. *Márk*. Ford. Turay Alfréd. Agape, Szeged.
- Gnilka , Joachim 2001. *A Názáreti Jézus*. Ford. Kőszeghy Miklós – Odobina László. Szent István Társulat, Budapest.
- Hezser , Catherine 2020. Jewish Literacy and Languages in First-Century Roman Palestine. *Biblica et Orientalia*, 89. évf. 1. sz. [The Languages of Palestine at the Time of Jesus.] 58–77. o. <https://doi.org/10.3206/Orientalia.1.2020.58-77>
- Kraus , Naftali 1993. *A Talmud bölcsei*. Pesti Szalon Kiadó, Budapest.
- Kustár Zoltán 2022. A rabbinikus írásmagyarázat elve és gyakorlata. In: Zsengellér József – Koltai Kornélia (szerk.): *Hadd dicsérem a kegyes férfit! Tanulmánykötet Schweitzer József születésének centenáriumán*. Magyar Hebraisztikai Társaság – L'Harmattan Kiadó, Budapest. 61–78. o.
- Lüdemann , Gerd 2014. *Jesus nach 2000 Jahren*. Klampen Verlag, Lüneburg.
- Neusner , Jacob 1970. *A Life of Rabban Yohanan ben Zakkai*. Brill, Leiden.
- Pákozdy László Márton 1984. Hogyan találjuk meg a Biblia szociális-ethikai üzenetét? In: uő: *Válogatott tanulmányok az általános és bibliai vallástörténet köréből*. 1. köt. Ráday Kollégium, Budapest.
- Rad , Gerhard von 2000. *Az Ószövetség teológiája*. 1. köt. Ford. Görföl Tibor. Osiris Kiadó, Budapest.
- Somogyi László 2022. A megrökönyödés példázatai. *Keresztény Magvető*, 128. évf. 3. sz. 231–251. o.
- Somogyi László 2023. Vitapartnerek vagy ellenségek? Jézus és a farizeusok vitái. *Keresztény Magvető*, 129. évf. 3. sz. 298–322. o.
- Vajda Károly 2000. A bibliai és a rabbinikus hermeneutikai hagyomány metszéspontjában. A jánosi vándorperikópa (Jn 8,1–12) egy lehetséges rabbinikus értelmezéséről. In: Bednancs Gábor – Bengi László – Kulcsár Szabó Ernő – Szegedy-Maszák Mihály (szerk.): *Az irodalmi szöveg antropológiai horizontjai*. Osiris Kiadó, Budapest. 438–473. o.
- Vermes Géza 1995. *A zsidó Jézus*. Ford. Hajnal Piroska. Osiris Kiadó, Budapest.

Internetes forrás

Rabbinikus szövegek. *Sefaria.org*. <https://www.sefaria.org/texts>. (Megtekintés: 2026. január 14.)

A Káldy-korszak vége

Betegség, legitimáció és egyházpolitikai átmenet a Magyarországi Evangélikus Egyházban, 1985–1987

■ SZIKRA BENEDEK

Magyarországi Evangélikus Egyház Északi Egyházkerület
lelkész, püspöki titkár
E-mail: benedek.szikra@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2026.101.6.2

- **A tanulmány Káldy Zoltán püspök-elnök betegségének, halálának és az azt követő püspöki utódlásnak az egyházpolitikai összefüggéseit vizsgálja az 1985 és 1987 közötti időszakban. Az elemzés középpontjában két eltérő karakterű forrás, id. Benczúr László 1987-es naplója és Káldy Zoltánné későbbi visszaemlékezése áll. A források összevetése rámutat arra, hogy Káldy tartós akadályoztatása nem pusztán személyes és egészségügyi válságot idézett elő, hanem feltárta a késő szocialista evangélikus egyházkormányzás strukturális törékenységét is. A püspök személyére épülő, erősen centralizált döntéshozatali rendszerben a formális egyházi fórumok, az informális családi befolyás és az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) szerepe élesen egymás mellé került. A tanulmány amellet érvel, hogy a Harmati-korszak kezdete sem egyszerű törésként, sem zavartalan kontinuitásként nem értelmezhető, hanem olyan kényeszerű átmenetként, amelyben a Káldy-féle egyházpolitikai örökség továbbélése és az Ordass Lajos nevéhez kapcsolódó erkölcsi rehabilitáció igénye egyaránt jelen volt.**

Kulcsszavak: Káldy Zoltán / Harmati Béla / Magyarországi Evangélikus Egyház / egyházpolitika / késő szocializmus

Bevezetés

Káldy Zoltán püspök-elnöki szolgálata a Magyarországi Evangélikus Egyház történetének egyik legmeghatározóbb, egyben legvitatottabb korszaka. Az 1958-tól tudatosan (Mirák 2025, 43–45. o.) és szisztematikusan épített „diakóniai teológia” rendszere nem csupán egy teológiai irányvonalat, hanem szigorúan centralizált, az állami egyházügyi szervekkel, azaz az Állami Egyházügyi Hivatallal (ÁEH) szorosan együttműködő hatalmi struktúrát is jelentett. Amikor 1985 végén Káldy püspök egészségi állapota váratlanul megrendült (Káldy 2019, 2: 347. o.), nem csupán egy egyházi vezető betegedett meg, hanem személyében az a tartópillér dőlt ki, amelyre a korabeli evangélikus egyházkormányzás teljes egésze épült. Ez a tanulmány Káldy Zoltán betegségének rövid áttekintésétől halálán keresztül az utódpüspök megválasztásának lezárultáig vizsgálja az eseményeket, kiemelt figyelmet fordítva a párhuzamos narratívák ellenmondásaira.

A jelen tanulmány módszertani alapvetése így két gyökeresen eltérő karakterű, ám egymást dinamikusan kiegészítő forrás ütköztetésére és komparatív elemzésére épül. Ez a forráskritikai megközelítés teszi lehetővé, hogy a korszak egyházpolitikai küzdelmeit ne csupán statikus tényekként, hanem egymással viaskodó narratívák tereként értelmezzük.

Az elemzés elsődleges pillérét id. Benczúr László 1987. évi naplója adja (Benczúr 1987), amely, mint szinkrón dokumentum, a történeti események sűrűjében, az eseményekkel egy időben keletkezett. Benczúr szerepe messze túlmutat az egyszerű krónikásén. 1987 elejétől kezdődően szinte napi rendszerességgel látogatta a beteg püspököt, így közvetlen szemtanújává vált Káldy fizikai és mentális állapotváltozásainak. Ebben a válságos időszakban Benczúr egyfajta információs csomópontként kezdett funkcionálni. Ő volt az, aki a betegszoba zárt világa és a külvilág, azaz a döntéshozó egyházpolitikai aktorok között fenntartotta a kommunikációt, az információáramlást. Feljegyzéseiben sajátos szintézisben jelenik meg a lelkipásztori kísérés empátiája, a püspök tehetetlenségéből fakadó kritikai szemlélet, valamint az egyházkormányzati bénultság feloldására irányuló határozott törekvés.

A narratíva másik, szubjektív, de megkerülhetetlen pólusát Káldy Zoltánné (szül. Esze Magdolna, a köznyelvben „Bubuka”) 2019-ben megjelent visszaemlékezése alkotja (Káldy 2019, 2.). Míg Benczúr naplója a jelen idejű megfigyelés erejével hat, Káldyné írása évtizedekkel későbbi rekonstrukció, amely a feleség és az ápoló pótolhatatlan, intim nézőpontjából láttatja az 1985 és 1987 közötti eseményeket. Káldyné munkája azonban nem csupán családtörténeti dokumentum vagy a gyász feldolgozása. A szöveg legizgalmasabb rétege az az egyházpolitikai öntudat, amellyel a szerző önmagát aktív ágensként pozicionálja. Nem kevesebbet állít, mint hogy a hatalmi vákuum idején ő maga lépett elő döntéshozóvá. Saját bevallása szerint ő volt az, aki végül kiválasztotta, megnevezte, sőt az állami szervekkel (ÁEH) és magával a püspökkel is elfogadtatta a kijelölt utód, Harmati Béla személyét (uo. 357. o.).

Káldy Zoltánné szerepének és Benczúr közvetítői tevékenységének együttes vizsgálata nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megértsük, miként formáltak a személyes ambíciók, a családi lojalitás és az egyházpolitikai kényszerek a magyar evangélikusság történetének e sorsfordító időszakát.

Természetesen a vizsgálódás során elengedhetetlen szem előtt tartani az egyháztörténeti kutatás kritikai eszköztárát, mindenekelőtt a forráskritika és az összehasonlító elemzés alapelveit. A vizsgált dokumentumok, legyenek azok naplók, visszaemlékezések vagy egykor keletkezett hivatalos iratok, nem tekinthetők önmagukban abszolút érvényű igazsághordozóknak. Nem feledhetjük, hogy tanúink tévedhetnek, emlékezetük torzulhat, sőt adott esetben szándékosan is elhallgathatnak vagy elferdíthetnek bizonyos tényeket (Bl och 1996, 68. o.). Ez a kockázat azonban nem a kutatás gyengesége, hanem velejárója, amelyet a történésznek tudatosan vállalnia kell.

Valójában alig található olyan történeti forrás, amely ne hordozna magában ellenőrizhetetlen elemeket, implicit érdekeket vagy narratív torzításokat (uo. 57. o.). Éppen ezért a kutatás feladata nem az, hogy egyetlen dokumentum igazságtartalmát végérvényesen kimondja, hanem az, hogy a forrásokat egymással párbeszédbe állítsa, feszültségeiket feltárja, és a mögöttük húzódó motivációkat, kontextusokat azonosítsa. A napló és a visszaemlékezés különösen érzékeny műfajok ebből a szempontból, mert egyszerre őriznek meg pótolhatatlan kortárs tapasztalatokat, és ugyanakkor tükrözik szerzőik személyes pozícióját, érzelmi érintettségét és utólagos értelmezési szándékát.

Ezért e kutatás csak akkor vezethet megalapozott következtetésekhez, ha a vizsgált forrásanyag összevetése a későbbiekben tovább bővül levéltári feltárásokkal, állami és egyházi hivatalos dokumentumok bevonásával, valamint lehetőség szerint más kortárs tanúságtételekkel is. Csak ezen sok szempontú forrásfeldolgozás révén közelíthetünk ahhoz, hogy árnyaltabban és tisztábban lássuk, mi is történt valójában ezekben az években egyházunk életében, s miként alakultak a személyes sorsok és az egyházi döntéshozatal struktúrái a késő szocializmus válságos időszakában.

A törésvonal – egy betegség kezdete

A válság közvetlen kezdőpontja 1985. december 19-e (Káldy 2019, 2: 347. o.), amikor Káldy Zoltán Genfből, a Lutheránus Világszövetség (LVSZ) látogatásához kapcsolódó megbeszélésről utazott haza. Ekkor ugyanis már nem nemcsak a hazai evangélikusság meghatározó alakja volt, hanem az LVSZ elnöke is. A karácsony előtti utolsó megbeszélést követően indult haza, amikor rosszul lett a repülőtéren. A későbbi egyháztörténeti emlékezettel és a közhiedelemmel ellentétben nem történt látványos baleset. A püspök nem esett el, és nem szenvedett fejsérülést sem (uo. 348. o.). Rosszulléte alattomosan, fokozatosan jelentkezett. Káldy, aki közismert volt munkabírásáról, a jelentkező tüneteket kezdetben a feszített munkatempónak, az LVSZ-elnökséggel járó diplomáciai terheknek és a karácsony előtti adminisztratív „hajrának” tulajdonította. A valóságban azonban súlyos stroke (uo. 348. o.) zajlott le nála, amelynek felismerését késleltette a püspök saját állapotával kapcsolatos téves diagnózisa. A betegség lefolyását, a kórházba kerülés körülményeit és az orvosi ellátás részleteit Káldy Zoltánné szubjektív, de történetiforrás-értékű visszaemlékezései dokumentálják nagy pontossággal (uo. 349. o.). Az események láncolata végül jelentős kórházi kezelésbe torkolt. A püspök 1985 karácsonyát és az ünnepi időszakot teljes egészében az egészségügyi intézményben töltötte. Csak a következő év januárjában bocsátották haza, ám állapota ekkor is folyamatos otthoni ápolást és rehabilitációs kezelést igényelt.

Ez a hirtelen fellépő egészségügyi változás nem csupán magánéleti tragédia volt, hanem egyház-kormányzati krízist is előidézett. Mivel Káldy személyében összpontosult a hatalom jelentős része, munkaképtelenné válása több mint másfél évig tartó, bizonytalanságokkal terhelt korszakot nyitott meg az evangélikus egyház vezetésében, amely alapjaiban kérdőjelezte meg a korábbi, erősen centralizált döntéshozatali mechanizmusok fenntarthatóságát.

Káldy Zoltán betegségével az evangélikus egyház-kormányzás addigi szilárdnak hitt rendszere két, egymással szorosan összefüggő területen is végzetesen meggyengült. Ez a kettős erózió egyszerre jelentkezett funkcionális és legitimációs szinten, alapjaiban kérdőjelezve meg az egyházi adminisztráció hatékonyságát.

Az elsődleges feszültséget egy legitimációs deficit okozta. A püspöki hivatal ebben a korszakban ugyanis messze túlmutatott a klasszikus egyházigazgatási feladatokon. Egyfajta reprezentatív és nemzetközi politikai csomópontként is funkcionált. A kádári államberendezkedés számára az evangélikus püspöki szék, különösen Káldy személyén keresztül, kulcsfontosságú legitimációs eszköz volt.

Káldy Zoltán a nemzetközi porondon, kiváltképp az LVSZ elnökeként olyan fajsúlyos diplomáciai tőkét kovácsolt, amely a magyar állam számára is felértékelte az egyházat (Korányi 2012, 96–115. o.). Ebből adódóan a püspök tartós kiesése a munkából nem csupán belső szervezeti probléma volt, hanem kifelé is az egyház sérülékenységének képét vetítette. A politika és a nemzetközi közvélemény szemében a „karizmatikus” vezető hiánya azonnali pozícióvesztéssel és az érdekérvényesítő képesség radikális csökkenésével fenyegette az egyház egészét.

A válság másik oldala a funkcionális működés törékenysége volt. A püspök helyettesítésének kérése ugyanis nem merülhetett ki az adminisztratív teendők ellátásában vagy az aláírási jog gyakorlásában. A valódi kérdés arra irányult, hogy meddig tartható fenn egy olyan centralizált döntéshozatali mechanizmus működtetése, amely kizárólag egyetlen, jelenleg cselekvőképtelen személy tekinthetőre épül.

Ebben a helyzetben a formális és az informális hatalom élesen elvált egymástól. Formális szinten

a hivatal Solyom Károly paksi lelkész vette át püspökhelyettesként. Informális szinten viszont a tényleges döntéshozatal és az állami szervekkel való kapcsolattartás kérdésessé vált.

A döntés az ÁEH és személy szerint annak elnöke, Miklós Imre kezében volt. A korszak egyházpolitikájának realitása az volt, hogy a hatalom a körül összpontosult, akit az ÁEH partnernek tekintett. A bizonytalansági korszaknak tehát az volt a legfőbb kérdése, hogy kihez kerül a tényleges irányítás, kire hallgat a politikai vezetés, és ki képes betölteni a Káldy után maradt hatalmi űrt.

Bár ezek a feszültségek 1986-ban nem robbantak ki azonnal, a felszín alatt folyamatosan jelen voltak. A betegség elhúzódásával a kérdések egyre égetőbbé váltak, és 1987-re, Káldy életének utolsó fél évére már gyakorlatilag ezek a strukturális és személyi dilemmák uralták a teljes egyházi közbeszédet. Az egyházkormányzás válsága ekkorra már nem csupán egy betegség következménye, hanem a korszak egyházpolitikai modelljének végső agóniája is volt.

Izoláció és rehabilitáció

Az 1986-os év Káldy Zoltán felépülésének reményéről és az egyházban uralkodó bizonytalanság ketősségéről szolt. Az egyházi közvélemény és a vezetés számára ez az időszak alapvetően a „restitúció”, azaz a Káldy Zoltán felépülésébe vetett bizalom jegyében telt. Jóllehet a püspöki házaspár és az egyházi adminisztráció csupán átmeneti, áthidaló jellegű átrendeződésre készült (Káldy y 2019, 2: 350. o.), a klinikai realitás hamar szembekerült az optimista várakozásokkal, mert a püspök neurológiai rehabilitációja a remélnél jóval vontatottabb ütemben haladt. Ebben a folyamatban stratégiai és diplomáciai szempontból is kiemelkedő esemény volt a tavaszi müncheni utazás. A rehabilitáció egyik kulcsfontosságú állomásaként Káldy a bajor tartományi püspök, Johannes Hanselmann személyes invitálására Németországban (NSZK) részesült speciális gyógykezelésben (uo. 350. o.). Ez a gesztus messze túlmutatott a pusztán humanitárius segítségen, egyfajta egyházdiplomáciai szolidaritási akcióként is értelmezhető. Ez az esemény rávilágít arra, hogy a bajor egyházi vezetés és Hanselmann személyesen is elkötelezett volt Káldy támogatása mellett, vélhetően az LVSZ-ben betöltött elnöki tisztsége és a két egyház közötti hagyományosan jó kapcsolatok okán.

A müncheni kezelés tehát egyfajta kísérlet volt a cselekvőképesség helyreállítására, ám a gyógyulási folyamat lassúsága egyúttal arra is rávilágított, hogy az egyházvezetésnek hosszú távon kell berendezkednie a Káldy fizikai jelenléte nélküli működésre.

1986 júliusától kezdődően Káldy Zoltán Gyimes utcai lakása egyfajta informális egyházpolitikai centrummá alakult át. A látogatók névsora – amelyben olyan meghatározó alakok szerepeltek, mint Nagy Gyula, Miklós Imre, id. Hafenschner Károly, Balikó Zoltán, Harmati Béla (uo. 351–352. o.) és mások (Benczúr 1987, 4–31. o.) – egyértelműen jelzi, hogy a korszak legbefolyásosabb egyházi és állami szereplői továbbra is Káldyt tekintették a hatalom megkerülhetetlen tartóoszlopának.

Az időszak forráskritikai elemzése ugyanakkor izgalmas ellentmondásokra mutat rá a személyes viszonyok tekintetében. Káldy Zoltánné visszaemlékezéseiben hangsúlyos elem, hogy a férje hivatali feladatait átvevő püspökhelyettes, Solyom Károly egyetlen alkalommal sem látogatta meg a beteg (Káldy y 2019, 2: 351. o.). Ez a narratíva a lojalitás hiányát és a személyes kapcsolat megromlását sugallja, azonban a kép ennél jóval árnyaltabb. A Benczúr-féle naplóbejegyzések ugyanis a Káldy és a paksi lelkész között lévő kifejezetten mély, bizalmi viszonyról tanúskodnak (Benczúr 1987, 37. o.), ami módszertanilag megkérdőjelezi a feleség visszaemlékezéseinek teljes objektivitását. Noha a fi-

zikai látogatás esetleges elmaradása akár tény is lehet, azonban a források szerint a kommunikáció nem szakadt meg. Benczúr feljegyzései megerősítik, hogy Sólyom Károly és Káldyné között többször is érdemi egyeztetések zajlottak (uo. 4., 36–37. o.), így a hivatalos egyházvezetés és a „Gyimes utcai központ” közötti kapcsolat a válságos hónapokban is folytonos volt.

Az események láncolatában meghatározó momentum volt 1986. július 20-a, amikor egy „elnöki üzenet” (Káld y 2019, 2: 352–353. o.) körül kialakult értelmezési zavar – vagy fordítási pontatlanság – tovább erodálta a püspök személye körüli, amúgy is feszült közhangulatot. Ez az incidens újult erővel támasztotta fel azokat a dezinformációkat, amelyek szerint Káldy a repülőtéren valójában balesetet szenvedett, és sérülései messze súlyosabbak a hivatalosan kommunikálnál. Noha maga az üzenet tartalmi szempontból másodlagos jelentőségűnek is tekinthető, a kiváltott hatásmechanizmusok a mai napig érezhető nyomot hagytak a különböző emlékezetpolitikai narratívákban. Az eset rendkívül tanulságos, mert rávilágít arra, hogy egy akadályoztatott vezető esetében a kommunikáció feletti kontroll transzformálódik hatalmi kérdéssé. Ebben a közegben a pletyka már nem pusztán morális kategória vagy rosszindulatú szóbeszéd, hanem az autoritás aláásására alkalmas stratégiai muníció. A püspök állapotáról alkotott alternatív – akár fiktív – olvasatok így váltak a későbbi legitimációs küzdelmek előkészítő nyelvi terepeivé és eszközeivé.

Az erózió és a nyílt válság kezdete

Az 1986-ra remélt „rövid átmenet” helyett elhúzódó, intézményileg alulszabályozott helyzet állt elő, leginkább az év végére. Káldy püspök egyértelműen tartósan korlátozott volt, a gondozás és a materiális infrastruktúra (autó, sofőr) vitái az elégedetlenség szimbólumaivá kezdtek válni (Káld y 2019, 2: 350. o.; Benczúr 1987, 3., 38. o.). A látogatói kör változásán és intenzitásán tapasztalható, hogy a külső (ÁEH) és a belső (kerületi presbitérium) kényszerek közötti egyensúly megbillen, megjelennek a jelölések előzetes árnyképei (Benczúr 1987, 3. o.).

Azaz 1987 elejére Káldy Zoltán betegsége már nem csupán magánügy vagy átmeneti egészségügyi probléma volt, hanem az evangélikus egyházkormányzás bénultságának elsődleges forrása. Benczúr László 1987. január 16-tól vezetett naplója érzékletesen dokumentálja azt az egyre fokozódó, általános elégedetlenséget, amely az egyházkerületben eluralkodott.

A források közötti egyik legélesebb ellentmondás Káldy mentális és fizikai állapotának megítélése. Benczúr László, aki február 19-től kezdte rendszeresen látogatni a püspököt, beszámolóiban szerint Káldy beszéde nehezen volt értelmezhető, sokszor „kásás” volt, többnyire tömondatokban vagy egyszerűbb szavakkal tudta kifejezni magát (uo. 4. o.). Tehát Benczúr tanúsága szerint Káldy püspök „szellemileg jelen van” (uo.), de beszéde akadozó és fáradékonysága kifejezett. Ezzel szemben Káldy Zoltánné visszaemlékezéseiben azt állítja, hogy férje beszéde ekkorra már teljesen megjavult, hangsúlyozza a püspök gyógyulni vágyó akarateréjét és azt a törekvést, hogy amennyire lehet, kontrolálja a folyamatokat (Káld y 2019, 2: 350–354. o.).

A két forrás közötti eltérés itt nem egyszerűen emlékezetbeli különbség, hanem az egyik a funkcionális kormányozhatóság, a másik a személyes méltóság és autonómia felől értelmezi ugyanazt az állapotot. Egyháztörténetileg éppen ez a feszültség a lényeges, hogy mikor válik egy beteg vezető „alkotmányos kockázattá” egy olyan rendszerben, ahol nincs világosan szabályozott cselekvőképességi protokoll. Ebben az éles helyzetben kulcsfontosságú jól érteni a narratív törésvonalat, amely

a jelen tanulmány két fő forrása között húzódik. A család és személyesen Káldyné a cselekvőképesség látszatát igyekezett fenntartani, míg az egyházi vezetés és a látogatók a funkcionális alkalmatlanságot tapasztalták.

Káldy Zoltán betegségének elhúzódása – hiszen ekkor már mintegy tizennégy hónapja nem tudta aktívan ellátni püspöki szolgálatát – a fentebb ismertetett feszültségeken és narratív különbségeken túl konkrét jogi és anyagi kérdéseket is felszínre hozott. A helyzet immár nem csupán egyház kormányzati vagy erkölcsi természetű dilemmát jelentett, hanem a világi jogrend és az egyházi gyakorlat ütközési pontjává vált. Az akkor hatályos világi jogszabályok értelmében ugyanis egy évet meghaladó keresőképtelenség esetén a munkabér további folyósítása jogszabályellenesnek minősült (Ben czúr 1987, 11. o.), ami az egyházi vezetés számára is megkerülhetetlen kérdéseket vetett fel.

Ez a körülmény tovább élezte a már amúgy is terhelt helyzetet: miközben a püspök személye iránti lojalitás és a betegséggel szembeni empátia erős erkölcsi nyomást gyakorolt a döntéshozókra, addig a jogi megfelelés és az anyagi felelősségvállalás szempontjai egyre inkább intézményi döntést követeltek. A fizetés folyósításának kérdése így nem pusztán technikai részletként jelent meg, hanem a püspöki tisztség betöltésének jogi státusára és a vezetés legitimitációjára vonatkozó viták egyik katalizátorává vált, tovább növelve az utódlás körüli bizonytalanságot és sürgetve a helyzet rendezését.

Egyházpolitikai saktábla – Jelöltek és érdekcsoportok

1987 januárjában az LVSZ részéről nem tapasztalható egyértelmű, nyílt nyomásgyakorlás Káldy lemondására. Sőt az egyházi közbeszédben kifejezetten az a benyomás kezd elterjedni, hogy a nemzetközi egyházi szervezet nem kívánja elmozdítani őt hivatalából (uo. 1. o.). Ez a helyzet kettős, egymást kölcsönösen felerősítő hatást vált ki az egyház belső működésében. Egyfelől lehetőséget teremt arra, hogy a püspök formálisan hivatalban maradjon, sőt pozícióját bizonyos értelemben megerősítse, másfelől azonban tovább mélyíti az egyházon belüli feszültségeket és bizonytalanságokat. Az evangélikus közösségen belül ugyanis sokan éppen a „genfi kapcsolat” súlya miatt érzik úgy, hogy a magyar evangélikus egyház sorsa – az állami befolyás mellett – aránytalan mértékben külső, nemzetközi erőktől függ.

Benczúr László naplójában már január végén és február elején megjelenik az a reflexív felismerés, miszerint a nemzetközi egyházi tekintély és a hazai egyház kormányzati működőképesség nem szükségszerűen esnek egybe (uo. 2–3. o.). Ez az ambivalens viszonyulás később meghatározó szerepet játszik a püspökjelöltek megítélésében is, különösen Harmati Béla esetében. A korszak egyházi nyelvhasználatában mindezt jól sűríti a szállóigévé váló megfogalmazás: „nem kell két genfi” (uo. 30. o.), amely egyszerre fejezi ki a nemzetközi beágyazottsággal szembeni bizalmatlanságot és az autonóm egyházvezetés iránti igényt.

Ezzel párhuzamosan már 1987 februárjában megkezdődött a lehetséges utódok neveinek mérlegelése, ami egyértelműen jelzi, hogy Káldy közvetlen környezete ekkorra már nem számolt reálisan a püspök felépülésével. Sőt az egyházi vezetés – saját értelmezése szerint – biztos forrásból, feltehetően az Állami Egyházügyi Hivataltól származó információkra hivatkozva úgy vélte tudni, hogy Káldy egészségi állapota nem teszi lehetővé a visszatérést, illetve, hogy felépülése nem várható. Az ekkor felmerülő nevek között szerepelt „Karner [Ágoston], Tóth-Szöllős Mihály, valamint Nagy István is” (uo. 3. o.), ami jól mutatja az utódlási elképzelések viszonylagos nyitottságát és bizonytalanságát.

Különösen figyelemre méltó Harmati Béla helyzete, akinek személyével kapcsolatban ekkor az a

pletyka terjedt el az egyházi közbeszédben, hogy az ÁEH nem támogatja jelölését (uo. 3–4. o.). Ennek háttérben – a kortárs értelmezések szerint – Gunnar Staalset, az LVSZ főtítkára állhatott, akiről azt feltételezték, hogy személyesen Miklós Imrénél „áztatta el” a potenciális jelöltet. A történet jól érzékelteti, hogy a jelölési folyamatot nem csupán belső egyházi szempontok, hanem a nemzetközi és általi kapcsolatrendszerek informális csatornái is befolyásolták.

A jogilag is rendezetlen, illetve egyre inkább problémássá váló helyzet kezelésére id. Fabiny Tibor ebben az időszakban egy lehetséges megoldást vetett fel, nevezetesen egy „püspöki adminisztrátori” pozíció létrehozását (uo. 6. o.). Ez a konstrukció sajátos, adminisztratív jellegű püspöki jogkört jelentett volna, tekintettel arra, hogy a korabeli püspökhelyettesi kör nem rendelkezett sem kelendő intézményi súllyal, sem pedig megfelelő jogi felhatalmazással ahhoz, hogy a folyamatokra érdemi befolyást gyakoroljon, illetve a tartós helyettesítés és a hosszabb távú kríziskezelés feladatait ellássa. A javaslat jogi szempontból óvatos, politikai értelemben pedig mérsékelt megoldásnak tekinthető, amennyiben egy átmeneti struktúra kialakítását célozta anélkül, hogy nyíltan kimondta volna Káldy egészségi állapotából fakadó kormányzati alkalmatlanságát.

Az adminisztrátori modell azonban végül nem nyert széles körű támogatást. Ennek egyik oka az egyházon belül megfogalmazódó aggodalom volt, miszerint egy ilyen pozíció betöltője ténylegesen „árnyékpüspökké” (uo. 7–8. o.) válhatna, miközben Káldy formálisan továbbra is hivatalban maradna. Másrészt az ÁEH számára sem tűnhetett feltétlenül vonzónak egy olyan átmeneti megoldás, amely korlátozottan kontrollálható, és amely a fennálló hatalmi viszonyokat bizonytalan irányba mozdíthatta volna el.

Az előzmények logikáját követve 1987 márciusa már egyértelműen a nyílt konfrontáció jegyében telt. Az egyházi vezetés ekkorra felismerte, hogy Káldy önkéntes visszavonulása nélkül a Déli Egyházkerület kormányozhatósága hosszabb távon fenntarthatatlanná válik, és az irányítás gyakorlatilag megbénul (uo. 10–12. o.). Ennek nyomán március 11–12-án a Déli Egyházkerület esperesi értekezlete (uo. 14–16. o.) hivatalos formában fordult az országos elnökséghez, kérve a kerület püspöki szolgálatának rendezését. Egy nappal később, március 13-án a déli kerületi presbitérium úgy határozott, hogy küldöttséget indít Káldyhoz (uo. 14–16. o.) abból a célból, hogy személyesen kérjék fel a beteg püspököt a lemondásra. A tervezett küldöttség tagjai Sólyom Károly, id. Hafenschner Károly és Balikó Zoltán lettek volna.

Bár a személyes látogatás végül meghiúsult, a presbitérium március 19-én postára adta hivatalos levelét (uo. 21. o.), amelyben – közvetlen megfogalmazás nélkül, de egyértelmű tartalmi utalásokkal – Káldy lemondását kérte. Ez a lépés egyháztörténeti szempontból fordulópontnak tekinthető, amennyiben az addig túlnyomórészt informális eszközökkel, személyes találkozásokkal és háttérbeszélgetésekkel zajló válságkezelési gyakorlat ettől kezdve intézményes, írásban rögzített formát öltött.

Káldy Zoltánné visszaemlékezése ezt a levelet kifejezetten „nyomásgyakorlásként”, valamint „türelmetlen”, „kegyetlen” és „hálátlan” magatartásként értelmezi (Káldy 2019, 2: 354–356. o.; Benczúr 1987, 21–24. o.), míg Benczúr László naplója inkább elkerülhetetlen, a helyzetből fakadó lépésként mutatja be (Benczúr 1987, 17–24. o.). A két narratíva közötti különbség ismételtelen rámutat a források eltérő perspektíváira. Míg a családi nézőpontból a levél a beteg püspök elleni támadásként jelenik meg, addig intézményi szinten a működés minimális feltételeinek biztosítását szolgáló szükségszerű aktusként értelmezhető.

Káldy Zoltánné reakciója az eddig rekonstruált családi narratívával összhangban értelmezhető és

belső logikájában következetes cselekvésként jelenik meg. Ennek megfelelően minden lehetséges módon igyekezett elkerülni a Benczúr Lászlóval folytatandó személyes egyeztetést, miközben a déli kerületi presbitérium levelét eltitkolta férje elől, és a püspök nevében eljárva próbált blokkolni minden olyan lépést, amely a lemondási folyamat előrehaladását szolgálta volna (Káldy 2019, 2: 354. o.; Benczúr 1987, 8–21. o.). E magatartás egyszerre értelmezhető a beteg püspök védelmére irányuló gondoskodásként, illetve olyan stratégiai lépésként, amely a kialakult helyzet időbeli elnyújtására törekedett.

Káldy Zoltánné végül több mint egy hónapos halogatást követően ült le Benczúr Lászlóval, hogy férje lemondásáról és saját jövőbeni helyzetükről tárgyaljanak (Benczúr 1987, 21–24. o.). A beszélgetés során az egyházat „kíméletlennek”, „hálátlanak” és „gyilkosnak” nevezte, hangsúlyozva sérelmét amiatt, hogy az egyházi vezetés nem hajlandó további két évet várni férje teljes felépülésére. Ebben a diskurzusban már hangsúlyosan megjelentek az anyagi terhekkel kapcsolatos panaszok is, ami arra utal, hogy a püspöki tisztség esetleges elvesztése nem pusztán szimbolikus vagy presztízsvesztést jelentett volna, hanem a család számára komoly egzisztenciális fenyegetésként is értelmeződött. Mindez világossá tette, hogy a lemondás körüli konfliktus ettől kezdve már nem csupán intézményi döntések sorozata, hanem nyíltan artikulált személyes és egzisztenciális tétjei miatt elodázhatatlan fordulóponthoz érkezett, amely szükségszerűen kijelölte a következő lépések irányát is.

Ordass Lajos árnyéka

A déli egyházkerületi presbitérium március 19-én kelt levelére érdemi válasz nem érkezett. Káldy Zoltánné részéről a reagálás tudatos halogatása figyelhető meg, amely az időnyerés és a döntés elodázásának stratégiájaként értelmezhető. Április 14-i levelében további két hét gondolkodási időt kért (Káldy 2019, 2: 354. o.), ami az egyházkerület tisztségviselői és lelkészei körében – akik püspöktől egyértelmű és személyes választ vártak – egyre növekvő elégedetlenséget váltott ki. Számukra Káldy Zoltánné magatartása nem pusztán időhúzásként, hanem egyben egzisztenciális pozícióvédelmi küzdelemként is realizálódott.

Ebben a feszültséggel terhelt légkörben válik érthetővé az a lépés és felszólalás, amelyet id. Hafenscher Károly március 27-én tett a déli kerületi presbitérium előtt. Noha első pillantásra megalapozatlannak tűnhetett, érzelmi és szimbolikus szinten rendkívül erős hatást gyakorolt, amikor Káldy Zoltán betegsége és Ordass Lajos korábbi félreállítása között vont párhuzamot. Hafenscher érvelése szerint Káldy a betegsége miatt éppúgy munkaképtelen, ahogyan annak idején Ordass püspök sem tudta ellátni feladatát, ezért a megoldásként javasolt eljárásrend is azonos lehet: a püspök akadályoztatása miatt a püspöki széket üresnek kell tekinteni (Benczúr 1987, 25–26. o.). A párhuzam különös élességét az adta, hogy Káldy hatalomra kerülése történetileg éppen Ordass Lajos félreállításához kapcsolódott (Mirák 2014, 225–226. o.), így az összevetés implicit módon a múlt visszatérésének és az egyházi emlékezet működésének kérdését is megnyitotta.

Így érkezett el 1987 áprilisa, amikor a kialakult helyzet valamennyi érintett szereplő számára végképp tarthatatlanná vált. Káldy Zoltánné továbbra is hitt férje felépülésében, és minden jel arra utal, hogy maga a püspök is osztozott ebben a reményben (Benczúr 1987, 30–32. o.). Ezzel párhuzamosan azonban az egyházi vezetés, valamint az állami szervek már egyértelműen a „poszt-Káldy” korszak előkészítésén dolgoztak, ami jól mutatja a szereplők eltérő időhorizontját és realitásérzékelését.

A fordulat előjelének tekinthető, hogy április 5-én megjelent Nagy Gyula püspök cikke az egyházi

múlt újraértékelésének szükségességéről (Nagy 1987), amely a hivatalos egyházi diskurzusban már a változás irányába mutató elmozdulást jelezte. Nem mellékes körülmény, hogy közel egy évvel a *Testvéri szó* (1986) című szamizdat írás megjelenése után ez a cikk a hivatalos egyházi narratívában Ordass Lajos rehabilitációjának második hullámát is elindította, összekapcsolva az aktuális válságkezelést a közelmúlt egyháztörténeti újraértelmezésével.

Alku az ÁEH-val

A változás irányába való elmozdulás azonban nem korlátozódott kizárólag az egyházi szereplőkre, hanem az állami hatalom részéről is egyre egyértelműbbé vált, még ha ez kezdetben nem is nyílt formában történt. Az Állami Egyházügyi Hivatal részéről Sarkady Nagy Barna április elején még azt kommunikálta, hogy az állami oldal nem kíván kezdeményező szerepet vállalni, a háttérben ugyanakkor intenzív egyeztetések zajlottak (Benczúr 1987, 30–32. o.). Ebben a folyamatban Miklós Imre, az ÁEH elnöke kulcsszereplővé vált. Káldy Zoltánné április 9-én jelezte, hogy személyesen kíván tárgyalni az elnökkel (uo. 32. o.), és a rendelkezésre álló források szerint olyan megállapodást sikerült kialakítania, amely alapvetően meghatározta az utódlás irányát.

Káldy Zoltánné visszaemlékezése szerint püspökfeleséggént feltételt szabott az állami oldal számára Káldy lemondásával kapcsolatban (Káldy 2019, 2: 357–358. o.). A feltétel lényege az volt, hogy Káldy Zoltán csak abban az esetben hajlandó lemondani, ha az ÁEH Harmati Béla személyét támogatja utódjaként. Miklós Imre kezdeti ellenállást követően végül elfogadta ezt a feltételt (uo. 354. o.). Figyelemre méltó mozzanat, hogy Káldy Zoltánné saját elmondása szerint ő maga győzte meg férjét is Harmati jelölésének támogatásáról. Amint a megállapodás megszületett, Káldy Zoltánné egy közeli barátón, közvetítőn keresztül értesítette Harmati Bélát: „Ha Béla püspök akar lenni, három napon belül legyen itthon!” (Uo. 358. o.)

Benczúr László naplója arról tanúskodik, hogy mindeközben a Gyimes utcán kívüli egyházi nyilvánosságban – ott, ahol az intézmény mindennapi működése ténylegesen zajlott – az egyházi közbeszédben három esélyes jelölt neve forgott (Benczúr 1987, 4–31.o.): Nagy Gyuláé, Tóth-Szöllös Mihályé és Reuss Andrásé. Egy Fabiny Tiborral folytatott beszélgetésben hangzik el az a megjegyzés is, amely később különös hangsúlyt kapott: „Nem lenne jó, ha két genfi ember lenne egyszerre püspök.” (Uo. 30. o.) Az utalás egyértelműen Nagy Gyulára és Harmati Bélára vonatkozott, és világosan jelezte, hogy Harmati püspökségének gondolata ekkor még kifejezett ellenérzéseket váltott ki az egyház belső vezetői köreiből.

A források alapján így megállapítható, hogy Harmati Béla 1987 áprilisában nem számított első számú jelöltnek. Mind a naplófeljegyzések, mind a visszaemlékezések hangsúlyozzák teológiai kvalitásait és Káldy iránta tanúsított személyes bizalmát, ugyanakkor politikai kockázatként jelenik meg a neve. Ez a kritika nem személyes természetű, hanem strukturális jellegű volt: annak a félelemnek adott hangot, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyház vezetése elveszítheti belső autonómiáját, amennyiben a külkapcsolati orientáció túlsúlya meghatározóvá válik az egyházkormányzati döntésekben.

Április közepére a feszültség egyértelműen a tetőpontjára hágott. Sólyom Károly Benczúr Lászlónak számolt be arról, hogy Káldy Zoltánné már a déli kerületi presbitérium március 19-én kelt levelének kézhezvétele előtt egyeztetéseket folytatott valamennyi érintett szereplővel (uo. 35–36. o.). Ezt az állítást Káldy Zoltánné visszaemlékezése sem cáfolja, de nem is erősíti meg. A memoár forrásként való

használhatóságát tovább nehezíti, hogy az események időrendjének kezelésében kifejezetten nagyvonalú. Számos dátumot nem rögzít pontosan, illetve egyáltalán nem közöl, így a háttérben zajló tárgyalások – köztük a Miklós Imrével folytatott, Káldy püspök lemondásáról és az utódlás kérdéséről szóló megbeszélés – pontos időpontja sem rekonstruálható teljes bizonyossággal Káldyné könyve alapján.

E körülmények ismeretében különösen frusztrálóan hathatott az egyházi vezetés számára, amikor kézhez kapták Káldy Zoltánné április 14-én kelt levelét, amelyben további két hét haladékosan kért a kerületi presbitérium megkeresésének megválaszolására. Súlyos beszámolója szerint azonban nem csupán az egyházi vezetés, hanem az Állami Egyházügyi Hivatal is egyre feszültebbé vált, mivel úgy érezték, hogy Káldy Zoltánné túlzott mértékben feszíti a helyzetet. Ennek jeleként április 21-én az ÁEH részéről Bai László Hafenschér Károlyt és Nagy Gyulát arról tájékoztatta, hogy Káldy Zoltán a déli presbitérium levelét biztosan elolvasta, azonban tőle érdemi reakció már nem várható (uo. 36. o.).

Levél és halál

Káldy Zoltán egészségi állapota 1987 májusának elején drasztikusan romlott. Május 4-én – Weltler Jenő beszámolója szerint – a kelenföldi lelkész-munkaközösség ülésén elhangzott, hogy a püspök tüdőgyulladással kórházba került (uo. 36. o.). Ugyanezen a napon, május 4-i dátummal készült el az a válaszlevél is a Déli Egyházkerület Presbitériuma számára, amelyben Káldy Zoltán – vagy a nevében eljáró személy – arról tájékoztat, hogy a püspök nem mond le tisztségéről, rövid időn belül visszatér szolgálatába, addig azonban felkéri Harmati Bélát a püspöki feladatok ellátására, egyben pedig utódjaként is megnevezi őt (Káldy y 2019, 2: 358–359. o.). A levél szövege egyértelműen hivatkozik az Állami Egyházügyi Hivatal elnökével, Miklós Imrével folytatott előzetes egyeztetésre is.

E ponton válik láthatóvá a jelenleg vizsgált források közötti legsúlyosabb ellentmondás, amely komoly forráskritikai problémákat vet fel. Amennyiben Káldy püspök május 4-én már eszméletlen állapotban vagy magas lázzal küzdve feküdt a kórházban (Benczúr 1987, 36–37. o.), fizikailag aligha lehetett képes egy ilyen horderejű, egyházkormányzati következményekkel járó dokumentum megfogalmazására vagy jóváhagyására. Ebből szükségszerűen adódik a kérdés: milyen mértékben tekinthető a május 4-i levél Káldy Zoltán autonóm döntésének?

A bizonytalanságot tovább növeli, hogy Káldy Zoltánné visszaemlékezése rendkívül homályosan kezeli férje kórházba kerülésének körülményeit. Pontos dátumot nem közöl (Káldy y 2019, 2: 397. o.), sőt egy Benczúr László által korábbra datált fogászati beavatkozásra hivatkozik mint akut problémára (Benczúr 1987, 37. o.). Mindez arra utal, hogy az események rekonstruálása során nem pusztán emlékezeti pontatlanságokról, hanem az időrend tudatos vagy tudattalan elmosásáról is szó lehet.

Éppen ezért ez a momentum a tanulmány szempontjából kulcsfontosságú. A május 4-i levél nem pusztán adminisztratív aktus, hanem az egyházalkotmányos rend megkerülésének, valamint a személyes és informális befolyásgyakorlás intézményesülésének dokumentuma. A források alapján nyitva marad az a kérdés, hol húzódik a határ a támogatott döntés és a ténylegesen helyettesített döntés között – és ki volt e döntés tényleges alanya.

Káldy Zoltán 1987. május 17-én hunyt el (Káldy y 2019, 2: 397. o.). Halála lezárta a közel másfél éve elhúzódó bizonytalanságot, ugyanakkor az utódlás folyamata ekkorra már szinte rögzített pályán mozgott. A május 29-én tartott temetésen mintegy hatezer ember vett részt, köztük száznyolcvan lelkész, valamint számos külföldi egyházi delegáció képviselői (Káldy y 2019, 2: 398. o. és Benczúr 1987,

38. o.). A nemzetközi jelenlét súlyát jól jelzi, hogy Paavo Kortekangas finn püspök már ekkor tudni vélte, hogy a püspöki tisztség várományosai Harmati Béla és Tóth-Szöllös Mihály lesznek (Benczúr 1987, 39. o.). Nem véletlen módon ugyanezen a napon az Elnöki Tanács is hivatalosan jóváhagyta a jelölteket (Káldy 2019, 2: 362. o.).

Káldy Zoltán halála ezzel lezárta a személyes válság időszakát, ugyanakkor egyúttal megnyitotta az intézményi döntések kényszerpályáját. A püspökválasztás kérdése többé nem volt halasztható, és az addig felhalmozódott feszültségek immár közvetlenül a jelölési folyamatra nehezedtek rá. A püspök halálát követő helyzetben az addig kritikusnak vagy problematikusnak tartott megoldások új megvilágításba kerültek. Harmati Béla, aki áprilisban még kifejezetten „kockázatos” jelöltként jelent meg az egyházi közbeszédben, fokozatosan kompromisszumos befutóvá vált. Ennek oka nem a vélemények hirtelen megváltozása volt, hanem az, hogy a korábban számításba vett alternatívák sora ellehetetlenültek.

Végül 1987. augusztus 14-én, a szavazatok összesítése után Harmati Bélát a leadott voksok 88,1 százalékával választották meg püspöknek. Beiktatására október 24-én került sor a Deák téri templomban, Frenkl Róbert országos felügyelővel közösen, lezárva ezzel egy rendkívüli módon terhelt, ugyanakkor az egyházi intézményrendszer szempontjából meghatározó átmeneti időszakot (uo. 364–365. o.).

Összefoglalás

Káldy Zoltán betegségének és halálának időszaka a magyarországi evangélikus egyháztörténet egyik legfeszültebb és legsérülékenyebb fejezete volt. A vizsgált források – mindenekelőtt Benczúr László korabeli naplója és Káldy Zoltánné évtizedekkel később keletkezett visszaemlékezése – nem pusztán eseményeket rögzítenek, hanem egy olyan hatalmi mechanizmust tesznek láthatóvá, amelyben a családi lojalitás, az állami kényszerpályák és az egyházi megújulás iránti igény egymással feszültségben működött. A tanulmány egyik alapvető következtetése, hogy a püspök tartós izolációja nem csupán személyes tragédia volt, hanem strukturális következményekkel is járt. Lehetőséget teremtett egy informális döntéshozatali tér, egyfajta „árnyékkormányzás” kialakulására, amelyben a formális egyházi fórumok szerepe háttérbe szorult, miközben a tényleges egyeztetések a Gyimes utcai lakás és az Állami Egyházügyi Hivatal irodái között zajlottak.

E folyamat csomópontjává vált a május 4-i levél, amely a forráskritikai elemzés alapján nem tekinthető pusztán adminisztratív aktusnak, hanem sokkal inkább az egyházalkotmányos rend megkerülésének és a személyes befolyás intézményesülésének dokumentuma. A levél körüli bizonytalanság – különösen Káldy cselekvőképességének kérdése – élesen világít rá arra a határhelyzetre, ahol a „támogatott döntés” átcsúszhat a „helyettesített döntés” kategóriájába. Megállapításom szerint éppen ez a határhelyzet mutatja meg a késő szocialista egyházpolitikai modell belső törekenységét. Azt, hogy egy karizmatikus, centralizált vezető kiesése esetén az intézményes fékek és ellensúlyok nem voltak képesek önállóan működni.

Ebben az összefüggésben a Harmati-korszak kezdete nem értelmezhető sem pusztán szakításként, sem egyszerű kontinuitásként. Inkább kényszerű átmenetként jelenik meg, amely egyszerre hordozta magában a Káldy-féle alkuk továbbélését és annak a reményét, hogy az Ordass Lajos nevével fémjelzett erkölcsi és egyházpolitikai örökség rehabilitációja immár intézményes keretek között is folytathatóvá válik.

The End of the Káldy Era

Illness, Legitimacy, and Ecclesiastical-Political Transition in the Evangelical Lutheran Church in Hungary, 1985–1987

- **This study examines the ecclesiastical-political implications of Bishop-President Zoltán Káldy's illness, death, and episcopal succession in the Evangelical Lutheran Church in Hungary between 1985 and 1987. The analysis is based primarily on two sources of markedly different character: the 1987 diary of László Benczúr Sr. and the later memoir of Zoltán Káldy's wife. By comparing these narratives, the study demonstrates that Káldy's prolonged incapacity was not merely a personal or medical crisis, but also exposed the structural fragility of late socialist Lutheran church governance in Hungary. In a highly centralized system built around the authority of the bishop, formal ecclesiastical bodies, informal familial influence, and the State Office for Church Affairs became closely intertwined. The study argues that the beginning of the Harmati era should be interpreted neither as a clear rupture nor as simple continuity, but rather as a forced transition in which the persistence of Káldy's ecclesiastical-political arrangements coexisted with the emerging demand for the moral and institutional rehabilitation associated with the legacy of Lajos Ordass.**

Keywords: Zoltán Káldy / Béla Harmati / Evangelical Lutheran Church in Hungary / ecclesiastical politics / late socialism

Felhasznált irodalom

- Bl och, Marc 1996. *A történész mestersége*. Ford. Babarczy Eszter – Kosáry Domokos – Pataki Pál. Osiris Kiadó, Budapest.
- Benczúr László (id.) 1987. *Napról napra. 1987. évi napló*. Kézirat.
- Káldy Zoltánné 2019. *A reménység és a szeretet gyümölcsei*. 2. köt. Magánkiadás, Budapest.
- Korányi András 2012. *Hanem szeretni is. Káldy Zoltán püspök szolgálata itthon és külföldön*. Luther Kiadó, Budapest.
- Mirák Katalin (szerk.) 2014. *Egyházvezetők*. 1. köt. *Káldy Zoltán, Ottlyk Ernő*. Luther Kiadó, Budapest. (Háló. Dokumentumok és tanulmányok a Magyarországi Evangélikus Egyház és az állambiztonság kapcsolatáról, 1945–1990 2.)
- Mirák Katalin (szerk.) 2025. *Teológiai tanárok*. 1. köt. *Próhla Károly, Nagy István*. Luther Kiadó, Budapest. (Háló. Dokumentumok és tanulmányok a Magyarországi Evangélikus Egyház és az állambiztonság kapcsolatáról, 1945–1990 4.)
- Nagy Gyula 1987. Az igazság és szeretet egyformán kötelez. *Evangélikus Élet*, 52. évf. 14. sz. április 5. 3. o. Testvéri szó a Magyarországi Evangélikus Egyház minden tagjához. [Több alkalommal is megjelent nyomtatásban] *Erős vár* 1986/3.; *Evangélikus Élet* 1989. november 12.; *Keresztyén Igazság* 1989/4. 21–23.o. <https://doi.org/10.145/74091.74093>

Megigazulás – felmentés a teljesítménykényszer és a kétségbeesés alól

Az Ágostai hitvallás 4. cikkének üzenete a teljesítmény-központú modernitás számára

■ OROSZ GÁBOR VIKTOR

Bevezetés

A kimerültség kortárs tapasztalata túllépett a munka és a pihenés hagyományos ritmusán. A megfáradás vagy a kimerültség sok esetben nem a jelentős elvárások és a teljesítmény következménye, hanem már mindezek előtt megjelenő konkrét tapasztalat. Byung-Chul Han ezt a jelenséget a teljesítménytársadalom fogalmán keresztül határozza meg, ahol a fegyelmező hatalom korszakát egy másféle szubjektummodell váltotta fel. A „nem szabad” helyébe a „te is megteheted” lép. Aki nem teljesít az elvárásoknak megfelelően, azt nem megbüntetik, hanem önmagát szégyeníti meg (Han 2019, 75–76. o.). A burnout (kiégés) vagy a depresszió a hani modellben nem hiba, hanem következmény. A kultúrteoretikus és filozófus Han diagnózisa különös aktualitást ad az *Ágostai hitvallás* 4. cikkének. Bár a reformátori megigazulástan nem kínál közvetlen megoldást az említett teljesítményválságra, de annak eredőit képes megkérdőjelezni. Nem pszichológiai vagy terápiás válaszról van tehát szó, hanem olyan teológiai állításról, amely az ember önértelmezésének a gyökeréig hatol, és ezzel megelőzi a magatartástudomány, a szociológia és az orvostudomány lehetséges válaszait.

A teljesítményember diagnózisa

A modern ember nem elsősorban mások elvárásai miatt érzi magát állandóan kimerültnek, hanem azért, mert saját magával szemben vált kíméletlenné. Han ezt önkizsákmányolásként írja le, aminek következtében a szabadság és a kényszer közti különbség elmosódik (2019, 73–76. o.). Alain Ehrenberg kutatásai hasonló irányba mutatnak, amikor azt állítja, hogy a kortárs identitást az alkalmasság bizonyításának állandó kényszere jellemzi. A depresszió ebben az értelemben nem betegségként, hanem az önmagát létrehozni kényszerülő szubjektum kimerüléseként értelmezhető (Ehr enber g 2010, 190–192. o.).

Korábban a vallási narratívák hagyományosan tágas teret biztosítottak arra, hogy az embert megelőző (isteni) elfogadottságról lehessen beszélni. A modern ember autopoiétikus (önteremtő) logikája ezt a teret fokozatosan emésztette fel. Notger Slenczka szerint azonban éppen itt válik időszerűvé a megigazulás tana. Nem azért, mert a teológia e mögé bújva elmenekülhetne a probléma elől, hanem mert a megigazulásról szóló tanítás éppen a probléma gyökerét érinti. Azt állítja, hogy az embernek nem kell saját magát úgy megalkotnia, hogy szerethető legyen (Slen czk a 2020, 378. o.). Ez az állí-

tás természetesen nem terápiás csodaszer, hanem a teológiai gondolkodás realista meglátása. Az embert elfogadja és szereti Isten.

Az Ágostai hitvallás 4. cikkének tanítása

A 4. cikk állítása szerint az ember nem saját erejéből, érdemeiből vagy cselekedeteiből igazul meg Isten előtt, hanem ingyen, Krisztusért, hit által. Krisztus halála és feltámadása beteljesítette azt, amire az ember nem képes: „Tanítják továbbá, hogy az emberek nem tudnak megigazulni Isten színe előtt a saját erejükből, érdemeik vagy cselekedeteik alapján. Ingyen, Krisztusért, hit által igazulnak meg, ha hiszik, hogy (Isten) kegyelmébe fogadja őket, és megbocsátja bűneiket Krisztusért, aki halálával bűneinkért eleget tett. Ezt a hitet számítja Isten előtte érvényes igazságnak (Róm 3–4).” (KK 2: 22. o.)

Ebben a mozzanatban az ajándékjelleg a kulcsfogalom. A megigazulás nem teljesítményalapú reláció, hanem olyan esemény, amely kívülről érkezik az emberhez. Günther Wenz hangsúlyozza, hogy a hit nem érdem, hanem befogadás, *instrumentum apprehensivum* (megismerő eszköz), amely Krisztusra irányul (1998, 1B–1H. o.). A reformátori felismerés így nem morális program, hanem a teljesítménylogika megszakítása. Az ember léte nem azon múlik, amit elér, hanem azon, akit ajándékba kap (Slen czk a 2020, 204. o.).

A „passzív igazság” horizontja

Luther a megigazulást idegen igazságként határozza meg. A *iustitia aliena* nem az ember belső állapota, hanem Krisztushoz kötött valósága. Eberhard Jüngel értelmezésében a megigazítás az ember létét alapjaiban érintő esemény, hiszen a hívő nem önmaga erőfeszítéséből kap „létjogosultságot”, hanem Krisztustól (2001, 81–85. o.). Így nyerheti vissza elveszített szabadságát a teljesítménykényszertől és az öngazolástól, és így szabadulhat fel mások önzetlen szeretetére és szolgálatára.

A passzív igazság gondolata nehezen illeszkedik a modern ember önértelmezésébe, amely az aktivitást és az önmegvalósítást tekinti elsődlegesnek. A reformátori antropológia ezzel szemben azt tanítja, hogy az ember éppen az elfogadás által válik szabaddá. Aki az identitását azon méri, amit elért, az sosem érkezik meg, mert mindig van még egy újabb lépés vagy újabb mérce. A megigazulás horizontján azonban az ember megérkezett, mielőtt még elindult volna. Ez az új helyzet természetesen nem teszi fölöslegessé a munkát vagy a hivatást, de elveszi az értük való feltétlen kétségbeesés súlyát.

Az evangélium pasztorális és antropológiai jelentősége

Karl Braaten a megigazulás tanát pasztorális szempontból vizsgálja a posztmodern amerikai kontextusban. A tan az ő értelmezése szerint is vigaszt nyújt azok számára, akik életük igazolásának kényyszerében élnek, és teológiai kritikát fogalmaz meg minden teljesítményvallással szemben (Braaten 1990, 157. o.), sőt ideérthetjük az amerikai *civil religion* (polgári vallásosság) bálványait is. Az evangéliumi szabadság nem a felelősségvállalás megszüntetését jelenti, hanem egy új viszonyulást önmagunkhoz. A hívő mentesül attól, hogy saját létezésének legfőbb igazolója legyen.

Jüngel gondolatai tovább tágítják ezt a perspektívát, amikor a megigazulást antropológiai alapként értelmezi a szekularizált modernitásban is. A kérdése nem vallási jellegű, hanem egzisztenciális. Ki vagyok akkor, amikor a teljesítményem meggyengül vagy elégtelennek bizonyul (betegség, szegénység, elnyomás, kizsákmányolás, kirekesztettség)? (Jüngel 2001, 116–117, 130., 154. o.) A 4. cikk válassza ebben az értelemben nem magyarázat, hanem megszólítás. Az ember akkor is valaki, amikor alig vagy egyáltalán nem képes igazolni önmagát, azaz emberi méltóságát, megbecsültségét, státuszát.

Konklúzió

A teljesítmény-központú modernitás tehát nem kevesebb evangéliumot igényel, hanem a megigazulás világos, egzisztenciális, felemelő kifejtését, amely mindenek felett és ellenére kifejezi, hogy Isten elfogadja és szereti az embert. Az *Ágostai hitvallás* 4. cikke a kortárs antropológiai helyzetre adott válasz lehet, amennyiben hangsúlyozzuk, hogy az ember nem érdemei alapján kvalifikálható, hanem Isten ingyenes szeretete minősíti. Ez a szeretet nem a teljesítmény ellenére, hanem attól függetlenül adatik. Aki ezt komolyan veszi, annak az élete persze nem válik feladatmentessé, de megszűnik az a kényszer, amely az önigazolás végtelen örvényében tartja. A megigazulás nem felmentés a munka alól, hanem felmentés a teljesítménykényszer és a kétségbeesés alól.

Felhasznált irodalom

- Braaten, Carl E. 1990. *Justification. The Article by Which the Church Stands or Falls*. Fortress Press, Philadelphia.
- Ehringer, Alain 2010. *The Weariness of the Self. Diagnosing the History of Depression in the Contemporary Age*. Ford. E. Caouette et al. McGill-Queen's University Press, London.
- Han, Byung-Chul 2019. *A kiégés társadalma*. Ford. Miklódy Dóra – Simon-Szabó Ágnes. Typotex, Budapest.
- Jüngel, Eberhard 2001. *Justification. The Heart of the Christian Faith*. Ford. J. F. Cayzer. T&T Clark.
- KK 2 = *Ágostai hitvallás*. Szerk. Reuss András. Luther Kiadó, Budapest, 2008. (Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai 2.)
- Slenker, Notger 2020. *Theologie der reformatorischen Bekenntnisschriften*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
- Wenz, Günther 1998. *Theologie der Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche* 2. köt. Walter de Gruyter, Berlin.

Egyházunk alapja a hitben megélt közösség

Püspöki székfoglaló*

■ KECZKÓ PÁL

„Kérlek tehát titeket én, aki fogoly vagyok az Úrért: éljetek ahhoz az elhíváshoz méltón, amellyel elhívattatok, teljes alázatossággal, szelídséggel és türelemmel; viseljétek el egymást szeretettel, igyekezzetek megtartani a Lélek egységét a békeség kötelékével.” (Ef 4,1–3)

Tisztelt Közgyűlés!

Mélységesen megérint engem Pál apostolnak az efezusiakhoz írott levelében megszólaló pásztori intése és a közösségért érzett szent aggodása. E sorokban az apostol különös erővel irányítja figyelmünket az egymás iránt viselt felelősségre, különösen azokban az időkben, amikor Krisztus népe támadások, megpróbáltatások és belső küzdelmek között áll. Világosan élénk tárul, hogy a megmaradás és a helytállás útja nem más, mint a visszatérés az elhívás lelki fundamentumaihoz. A Szentháromság élő és megtartó közösségébe ágyazott istenkapcsolat, a hirdetett ige elsődlegessége, valamint a szentségekkel való hűséges és kegyelemteli élés e szakasz középpontjában áll. Mai szóhasználatával élve azt mondhatjuk: e sorokból a spiritualitás elsőbbsége ragyog fel előttünk, mégpedig nem mint mellékes hangsúly, hanem mint az egyház életének megtartó és megújító forrása. Wolfgang Huber *Hitkérdések protestáns szemmel* című könyvében ezt írja erről: „A spiritualitás ma megjelenő számtalan formája ellenére le kell szögezni, hogy a spiritualitás fogalma keresztény eredetű. A Spiritus Sanctus, azaz a Szentlélek elnevezésből származik. Akinek az érzékelését, gondolkodását és cselkevisését a Szentlélek határozza meg, annak az élete spirituális.” (162–163. o)

Prédikációmban hitet tettem amellett, hogy egyedül Krisztus kegyelme az, ami megtarthat bennünket. Székfoglalómban arra összpontosítottam, milyen konkrét és gyakorlati következmények fakadnak a számunkra ajándékozott kegyelemből. Püspöki programom végén annak a reménységemnek adtam hangot, hogy környezetünknek nagy szüksége van szolgálatunkra, a vigasztaló és reménységet ébresztő evangéliumra, a Krisztusról szóló örömhírré. Hiszem, hogy Pál apostol szavai ma is aktuálisak: „...a teremtett világ sóvárogva várja Isten fiainak megjelenését.” (Róm 8,19) Keresztény közösségeink felbecsülhetetlen értéket hordoznak, még a legkisebbek is, hiszen egy olyan világban vannak jelen, ahol sokan vágnak a figyelmes szóra, az együtt érző odafordulásra és a megtartó kapcsolatokra. Egyházvezetői szemmel különösen is világos, hogy gyülekezeteink és közösségeink élő hálózata

* Elhangzott a Deák téri evangélikus templomban 2026. február 28-án.

nem csupán lelki otthon, hanem a reménység, a szolidaritás és a mentális megerősödés nélkülözhetetlen tere is. „A keresztény hit nem fog eltűnni a jövőben, hanem egy orientálódási lehetőség lesz a sok közül” – írja Wolfgang Huber (28. o.), majd így folytatja: „Egy, a lelki élet felé forduló egyház víziója van előttem, amely azáltal válik vonzóvá, azáltal válik hitelessé, hogy megéli azt, ami a lényege, amit csak és kizárólag ő tud nyújtani a maga környezetének.”¹

Az Efezusi levélhez visszatérve egyértelmű felszólítást kapunk a keresztény közösség működésével kapcsolatban: „...*alázatossággal, szelídséggel és türelemmel; viseljétek el egymást szeretettel.*” A szeretet mindenekelőtt döntés; a Krisztussal megélt közösségből fakadó, felelős odafordulás a másik ember felé, akiben testvérünket kell felismernünk. Programom hívó szava ezért a hálózatoság volt: hogy ápoljuk és erősítsük egymással való közösségünket, s megosztott tapasztalatainkat egymás javára még tudatosabban és gyümölcsözőbben használjuk. E kapcsolati és szolgálati lehetőségek megismerését, valamint a bennük rejlő konkrét távlatok feltárását elsődrendű feladataim között tartom számon. Az elkövetkező hónapokban kiemelt hangsúlyt kapnak a személyes találkozások, a közösségek felkeresése és a szolgáltatók meglátogatása. A testvéri odafordulásban és a Krisztusban megélt közösség apostoli szolgálatában magam is elhívásomat ismerem fel: „...*buzdították és erősítették a testvéreket.*” (ApCsel 15,32)

A gyülekezeti életet középpontba helyező, hitben megélt közösséget egyházunk fő alapjának tekintem. „A Magyarországi Evangélikus Egyház egy lelki ajándékok gazdagságával bíró közösség.”² Feladatunk, hogy ezeket Krisztus és a ránk bízottak szolgálatában még jobban, még eredményesebben használjuk. Programomban számos példát hoztam arra, milyen értékes kezdeményezések indultak el felekezeteinkben az elmúlt időben. Jó lenne, ha a tenni akarás, a jó célokért vállalt kezdeményező-készség ott lenne bennünk, ha a körülöttünk lévő jó példák másokat is motiválnának. A múlt hétvégén Piliscsabán két lelkes fiatal szervezése nyomán ötven evangélikus egyetemista volt együtt egy lelkigyakorlatos hétvégén az ország megannyi részéből. A kezdeményezés mellé odaállt, és anyagilag is támogatta a programot a Magyarországi Evangélikus Egyház Gyülekezeti és Missziói Osztálya, amiért innen is köszönetet mondok. De hadd hozzam ide az Evangélikus Motorosok példáját. Éppen tíz éve, a néhány fővel indult kezdeményezés mára száz tagot számláló országos hálózattá nőtte ki magát. Természetes része minden találkozásnak a közös áhítat, éneklés, a templomok meglátogatása. Nagy öröm ebben a közösségben jelen lenni, ahol egyházunk megannyi lelkési és nem lelkési szolgálója együtt van. Ez csupán két példa arra, mennyire kívánatos volna, hogy még sok hasonló kezdeményezés szülessék egyházunkban, amelyekben közösségi létünk, együvé tartozásunk és a Krisztusban kapott egység ajándéka kézzelfoghatóvá válik. Mert a keresztény közösség nem pusztán társadalmi hasznosságánál fogva értékes, hanem önmagában is az, mivel Krisztus jelenléte teszi azzá; akár ketten vagy hárman, akár sok százan vagy ezren gyűlünk össze az ő nevében. Egyházunk közössége ezért nem utilitarista mérce szerint mérendő, hanem abból a kegyelmi valóságból érthető meg, hogy Krisztusért és Krisztus köré gyűlünk egybe.

A fiatalok, gyermekek között végzett szolgálat kiemelt szerepét hangsúlyoztam már eddig is lelkészi, esperesi szolgálatomban. A jövő egyházáért, gyülekezeteiért sokat kell imádkozni, de be kell töltenünk azt az Istentől kapott feladatunkat, hogy továbbadjuk a ránk bízott drága kincset. A Sömá hitvalló szavainak szellemében nekünk is szól a megbízás: „*Maradjanak a szívedben azok az igék, ame-*

¹ Keczkó Pál püspöki programjából.

² Uo.

lyeket ma parancsolok neked. Ismételd azokat fiaid előtt, és beszélj azokról, akár a házában vagy, akár úton jársz, akár lefekszel, akár fölkelsz!” (5Móz 6,6–7) Meggyőződésem, hogy a hitoktatás, a konfirmációi és ifjúsági munka egymástól elválaszthatatlan területek. Ha szeretnénk, hogy közösségeinkben legyenek fiatal családok, gyermekek, akkor meg kell találnunk a velük való kapcsolatfelvétel módját, és állhatatosan kell keresnünk azokat a lehetőségeket, amelyekben ők is megtapasztalhatják a Krisztushoz és az ő népéhez való tartozás erejét, örömét. Programomban beszéltem a regionális és országos programok fontosságáról, a konfirmációi ösztöndíj tervéről. Kiemelten fontos stratégiai kérdés felekezetünk jövője szempontjából, hogy ezeken a területeken keressük az új formákat, megszólítva a látóterünkben lévő fiatalokat.

Kihívásokkal teli idő áll előttünk, a minket körülvevő világ vajúadásának vagyunk a tanúi. Nagy szükség van olyan emberekre, akik ilyen nehéz és hitet megpróbáló körülmények között is bizonyt tudnak tenni a szívükben lévő reménységről, békességről, amely Krisztus jelenlétéből fakad.

Mi, evangélikusok a nevünkben hordozzuk a megváltás örömhírét. Bárcsak ez a derű, ez a bizakodó lelkiség határozná meg életünket, az ünnepeinket, de a hétköznapijainkat is! Az a bátorság, mely Jézus azon ígéletén alapul, hogy velünk van minden napon a világ végezetéig. Hiszem, hogy Pál szavain keresztül a mindenható Isten minket is emlékeztet, minket is kér, szívünkre helyezve evangélikus felekezetünk jövőjét: „...*igyekezzetek megtartani a Lélek egységét a békesség kötelékével.*”

Hivatkozott művek

Huber, Wolfgang: *Hitkérdések protestáns szemmel*. Ford. Wagner Szilárd. Luther Kiadó, Budapest, 2021.
Keczkó Pál: *Püspöki program*. Kézirat. Budapest, 2025.

Előadás és/vagy igehirdetés

A templomi szószéken elhangzó szövegek műfaji kritériumairól

■ ID. ZÁSZKALICZKY PÁL

Templomaink szószékén és az *Evangélikus Élet* hasábjain hétről hétre két műfaj jelentkezik; ritkábban az egyik, általában a másik: az előadás vagy az igehirdetés.

Az előadás

Aki előadást tart a szószéken, Istenről, Jézus Krisztusról, a Teremtőről és a teremtett emberről ad elő kitörölhetetlenül fontos szakaszokat,¹ a szót vagy fogalmat általában a textusból választja ki. Az evangélikus teológia (dogmatika vagy etika) fejezetei ezek, melyekkel a templomba járó vagy az újságot olvasó egyébként nem találkozik. Megértésük azonban nem mindig könnyű. Ennek számos oka van, a háttérismeretek hiányától kezdve egészen a szaknyelvi terminológia nem megfelelő ismeretéig. „A teológia ugyanis tudomány, a tudományok nyelve pedig a laikusok számára nehezen érthető vagy egyenesen érthetetlen. Ennek az említettek mellett egyik fontos oka az ún. nominális fogalmazásmód, vagyis az, hogy a szaknyelvek – a köznyelvvvel ellentétben – a névszói kifejezéseket részesítik előnyben az igeikkel szemben. Az igéket névszókká alakítják át, és úgy definiálják. Csakhogy az igehirdetőknek nem azt kellene visszamondaniuk, amit a teológián tanultak.”² S mindazt megérteni és emlékelni sem volt mindig egyszerű.

Az elinduláshoz kiválasztott szó vagy szókapcsolat pedig olyan, mint egy pont a geometriában, nincs kiterjedése. Onnan indulnak a vonalak. Az előadást tartónak az egyik vonal mentén kell elindulnia, s hogy melyiken, azt a textusból kell megtudnia. A textusban szereplő fogalom pedig a „0 kilométerkő” a Clark Ádám téren, ahonnan a szélrózsa minden irányában indulnak az utak. A megfelelő irányt és a célt az egész textus exegéziséből kaphatjuk meg. Annak átgondolt ismerete nélkül előfordulhat, hogy a textus Jeruzsálem felé irányítana, s végül máshová érkezünk.

Ezzel együtt s ezen túl is megvannak a szószéki előadás értékei. Benne van a lelkész hite, gazdag teológiai tudása, élvezni lehet irodalmi és művészeti tájékozottságát. A színes és eleven előadást örö-

¹ Például: „törvény és evangélium”, „megtérés és újjászületés”, „Jézussal a hétköznapiakban” stb.

² Idézet Lanstyák István, a pozsonyi Comenius Egyetem BTL Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke tanárának a szerzőhöz írt magánleveléből (2022. február 22.).

mel hallgatja és épül is belőle a hűségesen templomba járó gyülekezet. Ám például keresztlőre érkező vagy temetés utáni vasárnapon emlékező családtagok – akik máskor nem fordulnak meg a templomban – érintetlenek maradnak, „nincsenek megszólítva”. Az előadásnak pedig törekednie kell Jézus felszólítására: „... vessétek ki hálóitokat fogásra!” (Lk 5,4)

Természetesen megvan a helye és ideje egyházunkban az előadásnak, s nemcsak a hittudományi egyetemen, ahol a jövő lelkészei készülnek az igehirdetői szolgálatra. A gyülekezetben is tanítjuk a gyermekeket, a konfirmációra jelentkezőket, tanítunk egy- vagy többnapos konferencián, ahol a reggeli és esti – igehirdetést tartalmazó – áhítatokon kívül különféle témák címe után ezt olvashatjuk: „XY előadása megbeszéléssel”. Nemcsak az előadásokat hallgatók, de az előadók is minden alkalommal tanulnak a résztvevőktől, akik hozzászólnak az elhangzottakhoz, vagy a hallottakat megértve előrevívó kérdéseket tesznek fel.

Az igehirdetés

Szeretnék visszautalni előző bibliatanulmányomra (Zászk ali czky 2021a; 2021b), s különösen annak A cselekvést jelentő igék a Szentírásban című fejezetére, melyben harmincöt sokszor előforduló nyelvtani igét soroltam fel (az áld, megáld; átkoz, megátkoz igéktől a vigasztal és vigyáz igékig). A Szentírás mondataiban ezeknek az igéknek alanya maga az Atya. Ő, de Jézus is szüntelenül munkálkodik övéért, mindnyájunkért. Ugyanakkor el kell gondolkodnunk azon, hogy a Bibliában a konkordanciák szerint a nyelvtani igék sokkal többször fordulnak elő, mint a belőlük képzett főnevek. A nyelvtani igék főnevekké alakítása tehát szembefordul a Szentírás nyelvhasználatával. Hiszen például a „megbocsát” szó ötven, a „megbocsátás” csak tizenöt alkalommal szerepel, a „megszabadít” több mint száz alkalommal, a „szabadítás” teljesen hiányzik.³ Igehirdetésünk készítése során tehát elsősorban a textusban előforduló nyelvtani igékre kell figyelni, s az igék által cselekvő Istenről szólnunk. Nem lehet véletlen, hogy Pröhle Károly homiletikájában az igehirdetés lehetséges és gyakorolt – s általában nominálisan fogalmazott – fajtái helyett (homilia, elmélkedés, „szentbeszéd” stb.) a témás igehirdetést ajánlja: „A téma egy-két mondatban összefoglalt gondolat (kijelentés, felszólítás vagy kérdés), melynek alanya és állítmánya van. A téma tétel legyen. Nem fogalom, nem mondatrész, nem is állmondat. Egy-egy szó, kifejezés legfeljebb cím lehet, tárgykör lehet. Pl. (...) »Nagy áldozat« – »A krisztusi szeretet« – »Isten vagy a felsőbbség« [...] Minden igehirdetéssel mondani akarunk valamit, mondani csak mondatokkal lehet. A mondat viszont mondanivalót követel.” (Pröhle 1958–1959) Ugyanezt fejezi ki ifj. Hafenscher Károly homiletikájában: „Nem szabad egy bölcs szabályt figyelmen kívül hagyni – megint csak nem előírásként, hanem a tapasztalat következményeként fogalmazzák meg gyakorlott igehirdetők –: mielőtt fellépnél a szószékre, légy képes egyetlen mondatban összefoglalni az igehirdetés mondanivalóját. S a képességet kövesse a gyakorlat.” (2022, 215. o.)

A Luther-kutató Gerhard Ebeling (1912–2001) szerint „az isteni szó eredetileg hangos kiáltás, proklamáció, azaz beszéd volt, s az írásba foglalt beszéd csak átmeneti állapot, mert ez a szó ismét hallatni akarja magát, »történni« akar” (idézi Fabiny 2009, 7–8. o.). Ha pedig az Ószövetség történetekben be-

³ Vö. *Bibliai szókönyv, szókondancia a Károli Gáspár fordítású (1908) Bibliához*. Evangéliumi Kiadó, Budapest, é. n. Hasonló arányok találhatóak a *Bremer Biblische Hand-Konkordanz* kézikönyvben, például: *vergeben* 74 – *Vergebung* 18 (1978, 898–999. o.); *erlösen* 102 – *Erlösung* 17 (uo. 217–218. o.).

széli el, mit tett Isten a választott népért, ha Jézus egész emberi élete történik, és történetekben, „példázatokban hirdeti (nekik) az igét” (Mk 4,33), elsősorban ezeket a történeteket kell Isten mai, a szószéken álló szolgálóinak elmondaniuk. A történetek újra meg újra való elmondása során „Isten cselekvően belemegy a történetbe – mai népe, az igehallgató életébe, meghallja kiáltását, megbocsátja vétkeit, választ ad imádságban feltett kérdéseire. [...] A Szentlélek segítségével elmondott *igehirdetés során egy hallgató magára ismer*: ő az a fiú, aki éppen az atyai ház hiányától szenved, s őt várja vissza a nyitott kapuban maga az Atya. S ebben az áldott egybeesésben, szent egyidejűségben egyszerre történik meg az illető bűnbánó hazatérése, megtérése és az Atya visszafogadó szeretetének átélése.” (Zászka 2021b, 304. o.) S megtörténik – ki tudja, hányadszor – az, amit maga Isten ígért prófétáján keresztül. „*Ilyen lesz az én ígém is, amely számból kijön: nem tér vissza hozzám üresen, hanem véghezviszi, amit akarok, eléri célját, amiért küldtem.*” (Ézs 55,11) Ezért is helyezte Luther nagy súlyt az evangélium élő szóval történő hirdetésére, a *viva vox evangelii*re. A lutheri hangsúlyra tekintve írta id. Pröhlle Károly: „A tulajdonképpeni fő kegyelmi eszköz nem a Szentírás mint könyv, hanem a szívekben és ajkakon újra meg újra megújuló, élő szóval hirdetett ige, a személyessé vált eleven evangélium.” (1948, 261–262. o.) Az ige hűségese hirdetése során megismétlődik Jézus testbe öltözésének, az inkarnációnak a csodája: a szószéken Isten ígéjének hirdetése Isten ígéjévé lesz. A hihetetlen s mégis valóságos csoda: nem az igehirdető szól, hanem szavain keresztül maga a Szentlélek.

Érdekes a Szentírásban száznegyvennégy (az Ószövetségben negyvenhat, az Újszövetségben kilencvennyolc) alkalommal előforduló „hirdet” ige előfordulásait röviden végigfutni. Mózes törvénye például a szombatév alkalmával az „Úrért” adósságelengedést hirdetett (5Móz 15,2). A zoltáríró „elbeszéli az Úr minden csodatettét” (9,2), másutt „[a]z egek hirdetik Isten dicsőségét” (19,2), illetve azt, hogy „*igaz, amit ő [Isten] tesz*” (22,32b). A zoltáros felszólítja Isten népet: hirdesse Isten szeretetét, hűségét (92,3), „*szabadítását mindennap*” (96,2). Szabadításról, örömhírről, Isten dicséretéről szólnak a próféták is. Jézus pedig működése lelegején „*hirdette a mennyek országának evangéliumát*” (Mt 4,23). Az evangéliumok tartalmuk szerint megkülönböztetik az angyalok hirdette karácsonyi (Lk 2,10–11) a szereztetési igében szereplő nagypénteki (1Kor 11,2) és a húsvéti örömhírt (Jn 20,18). Ez utóbbit hirdette tiltás ellenére is Péter és János: „*Jézus által van feltámadás a halálból*” (ApCsel 4,2), Fülöp pedig „*az Írásnak ebből a helyéből [Ézs 53] kiindulva hirdette [az etióp kincstárnoknak] Jézust*” (ApCsel 8,35)! János szerint az örök életet kell hirdetni (1Jn 1,2). Jézus pedig nem akadályozta meg, hogy a meggyógyított ördögös elkezdte hirdetni: „*... milyen nagy dolgot tett vele Jézus*” (Mk 5,20b), sőt felhívta az övéit: „*Amit mondom nektek a sötétben, azt mondjátok el napvilágnál, amit fülbe súgva hallotok, azt hirdessétek a háztetőkről!*” (Mt 10,27) Már ennyi kiragadott idézetből is nyilvánvaló, hogy az evangélium maga is történet. A „hirdet” s néhány más – Isten tetteit tartalmazó – nyelvtani ige felsorolását látva az ember kérdezi: hány negyvenéves aktív papi élet kellene ahhoz, hogy Teremtőnk és Megváltónk tetteinek akár csak parányi részét elejétől végig igehirdetésekbe foglalná egy-egy „tiszteendő és tudós” szolgálója?!

Luther a „Mi az evangélium?” kérdésre a választ így kezdi: „Nem más ez, mint egy krónika, történet, elbeszélés Krisztusról, ki ő, mit tett, mit mondott, és mi történt vele. [...] Az evangélium legközelebb megfogalmazása ugyanis ez: Krisztus, Isten Fia értünk emberré lett, meghalt és feltámadt, a mindenség ura lett. [...] Ahogy tehát Krisztus is csak egy van, úgy evangélium sem lehet több. Mivel Pál és Péter sem tesznek mást, mint hogy Krisztust tanítják az említett módon, ezért leveleik sem nevezhetők másnak, mint evangéliumnak.” (LVM 5: 269–270. o.) Fájjalom, hogy ez a Luther-idézet nem került elem évtizedekkel ezelőtt, mennyivel könnyebb lett volna elkészülnöm epistolai textu-

sokról, ha ezt tudom! Ha megkerestem volna a levelekben olvasható igeversek, a levélíró Pál, Péter és János elhívása, hűsége, a levelekben leírt bizonyoságtétele mögött Isten tetteit! S azt, hogy az evangélium maga is történet! Minden igehirdetésünk legyen hát evangéliumhirdetés Péter apostol szerint: „Ti [...] választott nemzetiség, királyi papság, szent nemzet vagytok, Isten tulajdonba vett népe, hogy hirdessétek nagy tetteit annak, aki a sötétségből az ő csodálatos világosságára hívott el titeket.” (1Pt 2,9) Ez az igevers akár egy megírandó-megírható homiletikai tankönyv alapja lehetne. Ám – ugyanany nyira – legfontosabb szolgálatunk hitelességének és eredményének ügye is. Tudom, hogy az igehirdetést hallgatók hitét a Szentlélek Úristen, az Atya és a Fiú Lelke támasztja. Azt viszont, ami a mi dolgunk, nem hagyhatjuk rá! S éppen azért, mert a Szentlélek teszi igehirdetésüket Isten igéjévé, s ezzel értünk, igehirdetőkért és az ighallgatókért ő vállal nagy kockázatot: hirdessétek az Úrnak a (bibliai) igében szereplő és (nyelvtani) igék segítségével elmondott cselekedeteit! Hiszen „nem tehetjük, hogy ne mondjuk el azt, amit láttunk és hallottunk” (ApCsel 4,20).

Végül ismételtelen idézünk a nyelvészprofesszor leveléből: „A verbális kifejezőmód részben stíluskérdés is, elevebbé teszi a stílust, és sokkal nagyobb hatást gyakorol a befogadóra, mint a nominalizáló kifejezőmód. [...] Ha az igehirdető az ó- és újszövetségi történeteket valóban történetekként mondja el [...], nemcsak a szöveg tartalmával, hanem a megfogalmazás módjával is a keresztyén hit cselekvés-központúságát sugalmazza. S így a hallgatóság talán jobban megérti, hogy a keresztyén hit nem elvont fogalmak intellektuális (és elméleti) elfogadásáról szól, hanem arról, hogy egy konkrét személyben, Jézus Krisztusban hiszek, neki adom át az életemet valóságosan. Őrá hagyatkozom mindenben, őrá akarok hasonlítani, ő a példaképem. Őrá nézek, a hit fejedelmére, elkezdőjére és bevezetőjére. Példának tekintem azt, ahogy ő élte meg a hitét, ahogyan a hite napról napra cselekedetekben nyilvánult meg, miközben ezeket nem ő találta ki magának, hanem maga az Atya cselekedett általa. Mi önmagunkban nem sokat érünk, de ha általunk a mindenható Isten munkálkodik, akkor áldás tudunk lenni a környezetünk számára...”

Tanító és a megértett igehirdetésről tanúskodó énekeink

Az „előadás és az igehirdetés” (a megértett igehirdetés) egyszerre jelen van énekeinkben is. Reformátorunk a tanító jellegű énekekben teológiai fogalmakat magyarázott: „Ez a szent, tízparancsolat...” (ÉÉ 433); „Mi valljuk: hiszünk Istenben” (Luther éneke a Szentháromságról; ÉÉ 247); „Jézusunk a Jordánhoz ment” (ÉÉ 295); „Krisztus Jézus, mi Megváltónk...” (ÉÉ 303); „Áldassék Isten...” (ÉÉ 304) – az utóbbi három Luther éneke a szentségekről. Ám a keresztyén hitről szóló „Jer, örvendjünk, keresztyének...” (ÉÉ 318) már a befogadott igehirdetés által született hitről tesz bizonyosságot: „az ördögnek foglya voltam”, Jézus pedig „eljött a földre értem...” Ugyanígy a bűnbánatról szóló Luther-ének – „Mélységes mélyből kiáltok...” – már a megértett igehirdetés alapján fogalmaz: „Én csak az Úrra építék, / nem saját érdememre.” (ÉÉ 402,3)

Számos énekszerző és az éneklő gyülekezet énekek sorában azonosítja magát és történetét egy-egy bibliai szakasz példájával, Jézus példázatának tartalmával: „Jézus a szőlőtő, / Mi vesszők vagyunk, Élünk, ha őbenne / Meg is maradunk.” (ÉÉ 395,1) „Köszívünket megtörheted: / Hús-szívként szolgáljon neked...” (ÉÉ 177,3) „Már veled megfeszítettem, / Nem én élek, Te élsz bennem...” (ÉÉ 190,6) „Moss meg szent véredben, s élek...” (ÉÉ 191,2) „Ha jó a harc, a végső, / Az legyen vigaszom, / Hogy tövisektől vérző, / Szent arcod láthatom.” (ÉÉ 200,4) „Mégfeszítettük Jézust gonosz kézzel, / Isten

azonban Úrrá tette őt...” (EÉ 245,2) „Hadd legyen már itt lenn / Templomoddá szívem-lelkem!” (EÉ 280,5) „Ki ujjászültél engem / Már keresztségemben...” (EÉ 299,1)

A konfirmandusok éneke (EÉ 300,1.3.5) válasz és bizonyágtétel arról, amit nemcsak tanultak, de – reménység szerint – meg is értettek Isten igéjéből: „Örök életre hívtál engem, / Bűnösök megváltó Ura...”; (lelkem), „Vesd le bűnös óruhádat, / Az új embert öltözzed fel...” (EÉ 306,1); „Nyilj meg, szívem, Krisztusod jó, / A vesszőhöz a szőlőtő...” (EÉ 306,2). További énekek szólnak a megértett igehirdetésből fakadt hitről: „Ki benned bízok, sziklára épít...” (EÉ 364,1); „Tudjak örülni, mikor megmetesz!” (EÉ 395,2); „Szeretnék lenni, mint ő, / Alázatos, szelíd. / Követni híven, mint ő, / Atyám parancsait.” (EÉ 427,4) Az igehirdetés által megérintett igehallgatók hitből fakadó válaszai ezek, ezekkel köszönik meg, hogy a „messze földről” hazaindultak, és az Atya ölelő karjaival találkozottak.

Előadás és igehirdetés

Jézus húsvéti diadaláról szóló írásban olvastam: „Egy Amerikában élő oknyomozó újságíró, Lee Strobel erősen kételkedett abban, hogy a bibliai evangéliumok hiteles tudósítások lennének. Vette a fáradságot, és hosszú interjúkat készített tizenhárom tudóssal, hogy utánajárjon: vajon igaz lehet-e mindaz, amit emberek a Biblia alapján Jézusról hisznek?” (FERENCZY 2025, 6. o.) (Kérdései például: hitelesek-e az evangéliumi tudósítások, a Jézus haláláról és feltámadásáról szóló történetek; bizonyítható-e a dokumentumok és a szentírók szavahihetősége; bizonyítható-e az írások hagyományozása; a tudományos bizonyítékok sorsa; ujjenyomatok kérdése; a cáfolat mint bizonyíték; stb.) A *Jézus-doszsié* című könyvében leírja, hogy az ellenkezője történt annak, amire számított: „Sokkal nagyobb hiszékenységre lenne szükségem ahhoz, hogy továbbra is ateista maradjak, mint ahhoz, hogy higgyek a názáreti Jézusban!” Rájött, hogy bizalommal alapozhatja életét arra a Jézusra, akivel kutatásai közben találkozott. Így foglalta össze Jézusba vetett hitét:

- „1. Ha Jézus feltámadt a halálból, akkor ma is személyesen lehet vele találkozni.
2. Ha Jézus legyőzte a halált, akkor előttem is ki tudja nyitni az örök élet kapuját.
3. Ha Jézus isteni hatalommal rendelkezik, akkor képes engem természetfeletti módon vezetni és átformálni, miközben őt követem.
4. Ha Jézus maga is ismeri a szenvedés és a veszteség fájdalmát, akkor bátorítást és vigasztalást tud nyújtani az élet viharai között, melyekről ő maga mondta, hogy elkerülhetetlenek egy bűntől fertőzött világban.
5. Ha Jézus, mint mondja, szeret engem, akkor szívén viseli sorsomat, tehát nincs vesztenivalóm, csak nyerhetek, ha rábízom magam.” (STROBEL 2007, 315. o.)

A nagyszerű könyv hitre jutott szerzőjének öt bizonyágtévő összetett mondatából mindig az első tagmondat szól Jézus tetteiről, erejéről és szeretetéről. A folytatás pedig arról, mi következett ebből Lee Strobel életében, s mi következhet be a miénkben és az ígét hallgatók hitében is.

Megpróbáljuk az első és a negyedik mondat értelmét részletezni.

1. Az első mondatához textusnak választható Mt 28,1–10. A húsvéti híradásokból tudjuk, hogy húsvét hajnalán Jézus sírja üres volt. Az asszonyoknak angyal hirdette az örömhírt. A feltámadott Jézus „szembejött” az úton a „félelemmel és nagy örömmel futó” asszonyokkal (8–9. vers). Az előadás és/vagy az igehirdetés első részéhez hitvallások fontos mondatai kíváncsiak. Például a hétszáz éves Niceai hitvallás – sajnos ritkán emlegetett, s egyházunk liturgiai használatából szinte kikopott – Jézusról szóló mondatai.

2. Ezután mindkét műfajban a vele való személyes találkozásról kell szólnunk: hogyan találkozott vele a tizenkét tanítvány, különösen Tamás, majd Saul, akiből Pál lett; hogyan találkozott vele akár Lee Strobel és én, a lelkész. Soha máskor nem lehet annyira fontos megvallanunk, mint éppen a húsvéti ünnepeken, hogy nemcsak hirdetem, de hiszek is az élő és ma is munkálkodó Feltámadottban! Erre elsősorban azért van szükség, mert híveink egy része csak nagypénteki haláláig kíséri Jézust, de húsvét Urával nem akar találkozni.

3. Mindkét műfajban következnie kell annak is, hogy az igét hallgatók biztatást kapjanak, és várják, kérjék a Jézussal való találkozás örömét. Figyeljenek azokra, akikről sejtik vagy tudják, hogy már ismerik feltámadott Urunkat. Vegyék észre azt, aki örömmel és könnyekkel csillogó szemmel megy vissza helyére az úrvacsoraosztás után, s megöleli testvérét, akivel pedig hosszú ideje haragban volt... Ne felejtjük el, hogy Jézus ezt a szentséget a halála előtti utolsó vacsorán szerezte, de nekünk húsvét győztes, élő Krisztusa osztja ki. Így lesz sokak első büntörlő alkalmává, az őt követő új élet ünnepevé!

1. A negyedik bizonyágtevő mondat első része arról szól, hogy Jézus ismeri a szenvedés és a veszteség fájdalmát. Hiszen már nagypéntek előtt Péter megtagadta, Júdás elárulta. Ártatlanul arcul verték, megkorbácsolták, össze kellett roskadnia súlyos keresztfája alatt a Via Dolorosán. Keresztje alatt a csúfolódó csöcselék és a magukat győztesnek hitt főemberek ott voltak, de a tanítványok – János kivételével – hiányoztak. Megváltónk pedig megsiratta barátja, Lázár halálát, s már évekkel előbb sírt Jeruzsálem várható pusztulása miatt. Szenvédését, halálát és feltámadását előre háromszor is nyíltan bejelentette a tizenkettőnek (Mk 8,31–33).

2. A negyedik mondat második része: mindnyájunknak bátorításra és vigasztalásra van szükségünk az élet viharai között. Kortársaink nagy része Isten csapásának, büntetésnek tartja szenvedését, s felháborodva kérdezi: „Miért büntet engem az Isten, s milyen alapon?” Jónás is először káromolja Istent, s azután eljut a bűnbánatig: „Engedetlen szolgálodat meggyötörted, magános gögöm szarvait le-törted...” (Babits Mihály: *Jónás könyve*, in: BABITS 1961, 523. o.) Egy szinte elfeledett költőnk a megadást ajánlja: [az ember] „Tudja, bekerítették. / Visszatérni nem lehet már. / Jobb, ha magát megadja, / s eltűri, ami elkerülhetetlen.” (KÁLNOKY 1970, 24. o.) Egyik professzorunk pedig súlyos operációja után erős fájdalmak között kórházi ágyán dúdolta-énekelte Jézusról: „Bened van irgalom, erőd magasztalom, / Terólad zeng dalom, ragyogj felém!” (EÉ 389,1) Ez lehetőségeink legjobbika: odamekűlni a kereszttől és az üres sír Krisztusához, aki erejével és tapasztalatai alapján egyedül tud segíteni a veszteségtől vagy betegségtől szenvedő, mellözöttségben vagy talán éppen hite miatt üldöztetésben élő követőjének.

3. Aki viszont mindezeket átélte Krisztussal, azt mások szenvedése segítségére indítja. Az apostoli levelek többször biztatnak szegények, özvegyek és betegek látogatására. Imádkoznunk kell értük és velük együtt! Aki pedig mintegy Jézusa iránti hálából és az ő nevében segít erővel, idővel, forinttal és szeretettel enyhíteni mások terhét és szenvedését, átélheti: egyszerűen kisebb lesz a saját terhe. Erre is áll Jézus ígérete: „Adjatok, és adatik nektek: jó, megnyomott, megrázott, megtetézett mértékkel adnak öletekbe. Mert amilyen mértékkel ti mértek, olyan mértékkel mérnek viszonzásul nektek!” (Lk 6,38) Jézus tanítványainak és követőinek azonban azzal is tisztában kell lenniük, amire Megváltónk az akkoriakat és a maiakat így figyelmezteti: „Nem nagyobb a szolga az uránál. Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak...” (Jn 15,20b) Feltámadott Urunk így biztatja az érte és nevéért próbák és nyomorúságok között szenvedőket: „Légy hű mindhalálig, és neked adom az élet koronáját.” (Jel 2,10c) Lee Strobel – aki a ritkábban járt úton, a tudomány felől érkezett Krisztushoz – őt Krisztus-centrikus bizonyágtevő mondata nagyszerű húsvét utáni bibliaórai sorozat alapjául kínálozik.

Záró gondolatok

Ha a teológiai akadémián eltöltött öt esztendőből csak kettőt és nyugdíjasként a legutolsó szószéki szolgálatom időpontjáig tartott éveket adom hozzá az aktív lelkészi-igehirdetői évekhez, ez így együtt eléri a hatvan esztendőt. Nem kerülhettem el, hogy egy-egy istentisztelet után egy-két távozó gyülekezeti tag ne mondjon néhány köszönő szót mindazért, amit a szószékről hallott. Igyekeztem elhárítani az elismeréseket. A legjobb biztatás pedig így hangzott: „Máskor is tessék Jézus Krisztusról szólni!” Ezek a köszönömök érlelték meg bennem azt a felismerést, hogy egyházunknak, sőt az egész keresztény világnak ma az a legfontosabb feladata, hogy hirdesse a nagypénteki kereszt és a húsvéti üres sír Krisztusát, azaz: igehirdetése Krisztus-centrikus legyen. Hiszen híveinkkel és lelkészársainkkal együtt nem hitvallási vagy dogmatikai tételekben hiszünk, hanem a bűneinkért halálra adatott és a megigazulásunkért feltámadt Krisztusban, és őt kell, de őt is akarjuk követni életünk utolsó szívdobbanásáig.

Ezt a felismerést sokkal határozottabban hirdeti a *Magyar katolikus lexikon* krisztocentrizmus szócikkében: „Az a misztérium, hogy Krisztus mint az istenember minden isteni szónak és tettnek, a teremtésnek és az üdvrendnek, a történelemnek, az Egyház és az egyes személyek életének is középpontja (tengelye). – A Szentírás szerint az apostolok Krisztust hirdették, akit láttak és hallottak (1Kor 2,2; 1Jn 1,1), ezért az Újszövetség Krisztus központi és egyetemes jelentőségét írja le. Az üdv-történet csúcspontja és megoldása Krisztus élete, halála és feltámadása (Zsid 13,8). Az apostoli igehirdetés a feltámadt Krisztustól tekint vissza az Atyánál való előéletére, és őt várják, mint eljövendő bírót az idők végén. Krisztustól független üdvrend nem létezik.” (DIÓS–VICZIÁN 2002, 481. o.) Mindezek után meg vagyok győződve arról, hogy a szószéken hangzó előadásnak is, az igehirdetésnek is elsősorban Krisztus-centrikusnak kell lennie.

Ennek bizonyítására a néhány sorral feljebb olvasható igehelyek mellett két másikra (is) szoktunk hivatkozni. Ézs 53,6–7 szakaszát olvasta a gázai úton utazó etióp főember. Fülöp „*az írásnak ebből a helyéből kiindulva hirdette neki Jézust*” (ApCsel 8,35). A zsidókkal vitatkozó Jézus pedig ezt mondja ellenfeleinek: „...*ha hinnétek Mózesnek, hinnétek nekem, mert én rólam írt ő.*” (Jn 5,46) Ezt az a Jézus mondta, aki nemcsak jól ismerte az Ószövetséget, de alávetette magát rendelkezéseinek; számára az Ószövetség tekintély és Isten ígéjét magában foglaló Szentírás volt. Ezért kell az Újszövetség felől olvasnunk és jól ismernünk az Ószövetséget. Ifj. PRÖHLE Károly professzor homileतिकai előadásai alapján megpróbálom összefoglalni az Ószövetség egyes szakaszai Krisztus-centrikus magyarázatának lehetőségeit (1958–1959). A professzor szerint:

1. Vannak íráshelyek, melyeknél nyilvánvaló, hogy a szerző az eljövendő Messiásra gondolt, tehát Krisztus-centrikusak. Ezek egy része az író szándéka szerint beteljesedett, a másik része nem teljesedett be (Ézs 9,5–7).
2. Vannak íráshelyek, melyeknek írója valószínűleg nem gondolt a Messiásra, de írása részben vagy egészben beteljesedett, így vált Krisztus-centrikussá (Ézs 53).
3. Vannak események, amelyek nem eredetileg, nem önmagukban utalnak Krisztusra, hanem Jézus azokra visszautalt, igazolta azokat (pl. a páskavacsora – úrvacsora).
4. Vannak ószövetségi történetek, melyek eredetileg nem utalnak Krisztusra, de megmutatják, hogyan kegyelmez az Isten, ezek előképei az Újszövetségnek (rézkívó, bárka, kőszikla, manna stb.). Ezek önmagukban nem beszélnek Krisztusról, hanem Krisztustól visszafelé válnak érthetővé.
5. Vannak ószövetségi események, melyeknek nincs Krisztus-centrikus vonatkozása, csak üdv-történeti jelentősége (pl. József története).

6. Jézus számos esetben felülmúlja az Ószövetséget (a törvényből való megigazulás nem Isten országába vezető út (Mk 10,5kk; Jn 5,39 stb.), ő az Atyához vezető utat önmagában jelöli meg (Jn 14,6). Gondoljunk a Hegyi beszéd „*én pedig azt mondom nektek*” kezdetű törvénytárgyalásaira (5. és 6. parancsolat).
7. Jézus megtisztítja az Ószövetséget az eskü, a szombat megtartása kérdésében.
8. Jézus elveti az Ószövetséget a bosszú és a házassági elválás tekintetében. E három utolsó pont esetében nyilvánvaló, hogy nekünk, az Újszövetség népének ezekben Jézus szava és szándéka az irányadó.

Krisztust nagy szeretettel említik, sőt hirdetik a költők is. Reményik Sándor írta az irodalmi élet jelentőségéről a következőket: „...minden igazi igehirdetés, amely komolyan érdemes erre a névre, egyúttal irodalom, művészet is, amint minden irodalom és művészet, amely szent komolysággal végzi hivatását: Isten igéjének hirdetése. A prófétaság missziójában találkozik a költő a prédikátorral...” Ezért mind az igehirdetés, mind a művészet-irodalom által felvetett problémák mögött ki kell bontakoztatnunk „a Megváltó Jézus Krisztus tündöklő istenarcát”, s csak így – „a keresztyén hitbizonyosság alapján” találunk megnyugtató megoldásokat (REMÉNYIK 2007, 197–198. o.). A költő, akárcsak az igehirdető a megértés érdekében részletezi a bibliai történeteket. Reményik Sándor – Józsefről készült költeményében – Jézus felnevelő apjának tépelődéseiről ír, s megdöbbenő tapasztalatáról. Arról, hogy a gyermek Jézus szemében „benne ragyognak nap, hold, csillagok. / Anyja szemei s a Te szemeid azok, / Istenem, a Te szemeid azok...” (REMÉNYIK 2012, 496–497. o.)

Hasonlóan részletezi „továbbírja” WEÖRES Sándor az ószövetségi József történetét: a testvérek „Búcsúzóul oktatták Józsefet / eztán szerény, istenfélő legyen, / egy-egy tanácsot mind belé vetett, / sorra csókolták valamennyien / így lett előrehulló árnya annak / kit majd megcsókolnak és eladnak” (2003, 477. o.). Ez a vers kiegészíti Pröhle professzor fenti 5. pontját.

Pál apostol annak örül, ha „*többen azok közül, akik testvéreink az Úrban*” (Fil 1,14) [...], „*bármilyen módon, akár színlelésből, akár meggyőződésből: Krisztust hirdetik*” (Fil 1,18). Timóteust pedig, „igaz fiát a hitben” többször kéri, sőt „*kérve kéri*”: „*hirdesd az igét...*” (2Tim 4,2). Az Ige pedig – János prófétája szerint – „*testté lett, közöttünk lakozott...*” (Jn 1,14a). Ki más lenne, ki más az, aki az evangélista szerint „*közöttünk lakozott*”, akinek látták dicsőségét, aki „*telve volt kegyelemmel és igazsággal*”, mint Betlehem Jézusa, mint a názáreti Jézus? József anyagtól tudta meg, hogy Mária fiát Jézusnak kell elneveznie, „*mert ő fogja megszabadítani népet bűneiből*” (Mt 1,29). A karácsonyjé nagy örömet hirdető angyalai a megriadt pásztoroknak „*üdvözítő*” születését jelentették be, „*aki az Úr Krisztus, a Dávid városában*” (Lk 2,11). Péter apostol ezt a kettős nevet ismétli meg pünkösd-i igehirdetésében: „*Tudja meg tehát Izráel egész háza teljes bizonyossággal, hogy Isten Úrrá és Krisztussá tette őt: azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettek.*” (ApCsel 2,36) „*Jézus a Krisztus*” – hirdeti Pál Korinthusban a zsidók előtt (ApCsel 18,5). Péter pedig – „*az igaz és istenfélő*” Kornéliusz házában – így tett bizonyosságot: „*...a názáreti Jézust felkente az Isten Szentlélekkel és hatalommal...*” (ApCsel 10,38) A testté lett Igét az evangéliumok és az apostoli levelek hol Jézusnak, hol Krisztusnak, olykor a megígért Messiásnak, máskor Úrnak, Úr Krisztusnak nevezik, de legtöbbször Jézus Krisztusnak. Nem tehetünk mást a valóságos emberré lett Jézusnak, a golgotai kereszt és a húsvéti üres sír Jézus Krisztusának megismerése és a tőle kapott megtartó hit birtokában, mint azt, hogy minden igehirdetésünk Krisztus-centrikus legyen. Ebből fakadóan pedig a benne való hitünket – egyre többször – a Niceai hitvallás második hitágazata szerint kell megvallanunk: „*Hiszek az egy Úrban, Jézus Krisztusban, Isten egyszülött Fiában, aki az Atyától született minden idő előtt [...], született és nem teremtett [...]. Értünk, em-*

berekért és üdvösségünkért leszállt a mennyből. Megtestesült a Szentlélektől és Szűz Máriától, és emberré lett. Keresztre feszítették értünk Poncius Pilátus alatt, kínhalált szenvedett, és eltemették; harmadnapon feltámadt az Írások szerint, fölment a mennybe, ott ül az Atya jobbján, újra eljön dicsőségben ítélni élőket és holtakat, és uralmának nem lesz vége.” Maga a Szentlélek áldja meg hitelesítő jelenlétével templomaink szószékén hangzó Krisztus-centrikus szolgálatainkat!

Hivatkozott művek

Rövidítések

EÉ = *Evangélikus énekeskönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház énekeskönyve*. Luther Kiadó, Budapest, 2012.
LVM = CSEPREGI Zoltán et al. (szerk.): *Luther válogatott művei*. 2–9. köt. Luther Kiadó, Budapest, 2011–2024.

Felhasznált irodalom

- BABITS Mihály 1961. *Összegyűjtött versei*. Szerk. Basch Lóránt – Illyés Gyula – Keresztury Dezső – Szabó József. Európa Kiadó, Budapest.
- Bremer *Biblische Hand-Konkordanz. Oder Alphabetisches Wortregister der Heiligen Schrift*. Anker-Verlag im Christlichen Verlagshaus, Stuttgart, 1978.
- DIÓS István – VICZIÁN János (szerk.) 2002. *Magyar katolikus lexikon*. 7. köt. *Klacs-lond*. Szent István Társulat, Budapest.
- FABINY Tibor 2009. *Szótörténések. Hermeneutikai, teológiai és irodalomtudományi tanulmányok*. Luther Kiadó, Budapest.
- FERENCZY Erzsébet 2025. Örömhír az üres sírból (Mk 16,1–8). *Kereső szó. A rákosmenti evangélikusok értesítője*, 31. évf. 77. sz. 6. o.
- HAFENSCHER Károly 2022. *Beszélő Isten. Disciplina et ars praedicandi*. Magánkiadás, Budapest. (Istentisztelet-teológia 4.)
- KÁLNOKY László 1970. *Lángok árnyékában*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- PRÖHLE Károly 1948. *A hit világa. Bevezetés a keresztyén hittanba*. Harangszó, Győr.
- PRÖHLE Károly 1958–1959. *Homiletika*. Kézirat. Budapest.
- REMÉNYIK Sándor 2007. *Kézszerítés. Írók, művek, viták 1918–1941*. Polis Könyvkiadó – Luther Kiadó, Kolozsvár–Budapest.
- REMÉNYIK Sándor 2012. *Összes verse*. 1. köt. Szerk. Dávid Gyula. Polis Könyvkiadó – Luther Kiadó, Kolozsvár–Budapest.
- STROBEL, Lee 2007. *A Jézus-dosszié*. Ford. Székely György. Harmat Kiadó, Budapest.
- WEÖRES Sándor 2003. *Egybegyűjtött írások. Verseik, kisebb prózai írások*. 2. köt. Argumentum Kiadó, Budapest.
- ZÁSZKALICZKY Pál 2021a. Az ige mint Isten szava s az ige mint szófaj I. *Lelkipásztor*, 96. évf. 7. sz. 254–257. o.
- ZÁSZKALICZKY Pál 2021b. Az ige mint Isten szava s az ige mint szófaj II. *Lelkipásztor*, 96. évf. 8–9. sz. 301–305. o.

Szentháromság ünnepe után 3. vasárnap

► Ez 18,20–32

Akarsz élni?

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni ötödik vasárnap Isten hívására irányítja figyelmünket. Az előttünk álló vasárnap témája az *Agenda* szerint: „Isten bűnösöket hív!” Textusunkban a bűnöst megtérésre és életre hívja. Az evangéliumban az elveszett bűnöst szólítja vissza magához – nem csupán hívja, hanem utána is megy, keresi őt, míg meg nem találja. Epistolai igékben pedig Isten az ő örök dicsőségére hív bennünket.

A héten véget ért az iskolákban a tanév; sok helyen talán éppen ezen a vasárnapon tartják a tanévzáró istentiszteletet. Kezdődik a jól megérdemelt szabadság és pihenés. De vajon milyen szabadságot jelent ez? A valódi felszabadulást, az igazi örömet és a mély megpihenést Isten mellett találjuk meg: az ő bűnbocsánatában és új, örök életet ajándékozó kegyelmében, amelyet jó megragadni, s amelyre jó emlékezni a nyári szünetben is.

Amit a textusról tudni kell

A könyvet Ezékiel próféta írta, aki egy Jeruzsálemben élő papi családból származott. Ifjú korában az Újbabiloni Birodalom megtámadta Jeruzsálemet, s bár a város és a templom még nem pusztult el, sokakat – köztük Ezékielt is – fogságba vittek Babilonba. Itt kapta elhívását, hogy prófétáljon a fogságba

hurcoltaknak. Egyrészt vádolja őket, amiért megszegték az Istennel kötött szövetséget, másrészt figyelmezteti őket, hogy az első babiloni támadást egy második is követi majd, amely során Jeruzsálem és a templom is elpusztul. A rájuk váró ítéletet különféle jelképes cselekedetek, költemények – példázatok, allegóriák, vádbeszédek – segítségével tárja eléjük.

A 18. fejezetben Ezékiel egy közmondássá vált mondást idéz, amelynek megcáfolása a fejezet egyik központi témája. „Az apák ettek egest, és a fiak foga vásott el tőle?!” (2. vers) A nép úgy gondolta, hogy nyomorúságos helyzete elődeik bűnének következménye, ezért nem tartotta jogosnak saját szenvedését. Ezékiel azonban szakít a kollektív bűnhődés ilyen értelmezésével, és meghirdeti az egyén felelősségét. Az első húsz vers három generáció példáján mutatja be, hogy mindenki a saját tettei alapján részesül végül életben vagy halálban. A zsidók meg voltak győződve arról, hogy ők a „harmadik generáció”, akik maguk nem vétkeztek, hanem szüleik bűnei miatt szenvednek. Valójában azonban – ahogyan Ezékiel rámutat – ők ugyanúgy a második generációhoz tartoznak, mint ahogyan az elődeik is, és saját bűneik miatt van rajtuk Isten ítélete. A 21. verstől kezdve azonban a hangsúly az egyén életútjára kerül: a benne végbemehető változásra és annak következményeire.

Fontos látnunk, hogy az ember állapota nem statikus, hanem változhat. A bűnös megtérhet és

élhet, ugyanakkor az igaz is elbukhat és meghalhat. Ezért hangsúlyos a lutheri értelemben vett naponkénti megtérés, mert arra indít, hogy szüntelenül vizsgáljuk meg életünket, és tegyük fel a kérdést: ki az Istenünk?

A nép azzal vádolja Istent, hogy „nem következetes”. Ezékiel azonban megfordítja a vádat: épp hogy az ember útja nem következetes, hanem torzult. Isten viszont igazságos, ezért kínál valódi lehetőséget a megtérésre.

A perikópa megértése

„Az apák ettek egest, és a fiak foga vásott el tőle?!” Miért mondhatták ezt az emberek? Először is, ez egyszerű kifejezése volt annak, ahogyan a valóságot tapasztalták. Megfigyelték az élet eseményeit, és arra a következtetésre jutottak, hogy a gyermekek valóban szenvednek a szüleik rossz döntései, bűnei miatt. Egy generáció gonoszsága kétségtelenül hatással van a következő generáció életére. E gondolatmenet szerint azonban, ha a múltat nem tudjuk megváltoztatni, akkor a jelen és a jövőn sem változtathatunk – így pedig értelmetlenné válik minden próbálkozás. Nem lenne motiváció a változásra, és nem lenne értelme a bűnbánatnak sem. Bűnbánat nélkül azonban nincs evangélium, nincs megváltás, nincs remény.

Ezt a gondolkodást oldja fel Ezékiel a 4. versben: „Mert minden lélek az enyém: az apák lelke is meg a fiak lelke is az enyém.” Az ember tehát személyes kapcsolatban áll Istennel, és élete ezen a kapcsolaton alapul – nem pedig valamiféle személytelen, fatalista törvény uralma alatt áll.

Ugyanakkor az emberek azt is hitték, hogy Isten uralkodik minden felett, ezért a jelenlegi helyzetük miatt Istent igazságtalannak és következtelennek tartották. A fogságban élő nemzedék meg volt győződve arról, hogy szenvedésük az elődeik bűneinek következménye, és hogy ezért nem ők a felelősek. Erre válaszul hangzik el a kijelentés: „Annak a léleknek kell meghalnia, aki vétkezik.”

A 21. verstől kezdve azonban Ezékiel egészen más perspektívát tár fel: a változás lehetőségét. Isten a kezünkbe adta a szabadságot arra, hogy a megtérést és az életet válasszuk. Felszabadító felismerés, hogy a bűnös múlt nem zárja börtönbe sem a jelent, sem a jövőt. A gonosz ember elfordulhat a rossztól, s megtérhet minden bűnéből. Ugyanakkor az igazságban megélt múlt nem garantálja automatikusan az élet pozitív végkimenetelét. A lényeg az, hogy mindig van lehetőség választani. Nem vagyunk mechanikusan meghatározott lények, akik szükségszerűen elszenvedik saját vagy mások bűneinek következményeit. A döntés és a változás lehetősége mindig nyitva áll.

A mai fogyasztói társadalom folyamatosan azzal győzköd, hogy minden helyzetben választási lehetőséggel kell rendelkezünk – még a legjelentéktelenebb kérdésekben is. Nemcsak az olyan fontos kérdésekben, mint az oktatás vagy a munkahely, hanem az olyan apróságokban is, mint egy müzli fajtája vagy a zokni szárának hossza. Az állandó döntéskényszer jelenségére már külön kifejezés is született: döntési benutság (analízisparalízis). A folyamatos választási kényszer kifárasztja az embert.

Ez a szemlélet a kereszténységet is érinti már. Egyre nehezebb elfogadni az élethosszig tartó elköteleződést és a többi lehetőség kizárását. Sokan a kereszténységre, a Krisztusba vetett hitre vagy a gyülekezeti hovatartozásra úgy tekintenek, mint egy kipróbálható lehetőségre: ha beválik, maradnak, ha nem, továbbállnak egy másik közösséghez vagy valláshoz, amely jobban kielégíti vallási fogyasztói igényüket.

Ezékiel azonban arra hívja az embert, hogy felismerje: az Isten melletti elköteleződés, az ő akarátának követése szó szerint élet és halál kérdése. Isten a maga részéről megtett mindent. Nem olyan Urunk van, aki a halált kívánja, hanem aki elküldte egyszülött Fiát, hogy áldozata által bűnbocsánatot szerezzen, és megnyissa az utat számunkra az élet felé. Önmagát kínálja fel választási lehetőségeként.

Igehirdetési vázlat

Az ember felelőssége valóság

Nincs kollektív felelősség. Nem vádolhatjuk sem az elődeinket, sem nem háríthatjuk másra a felelősséget életünkért. Mi vagyunk azok, akik vétkezünk, és akikhez most Isten ítélete szól. Nekünk kell majd egyenként megállnunk Isten ítélőszéke előtt.

Van lehetőség a változásra

Nem a múltunk határoz meg bennünket. Isten nem pusztán a múltban elkövetett bűneinket nézi, hanem, hogy most mi – illetve ki – van a szívünkben. Nem az a döntő, hogy korábban kit követtünk, hanem hogy most kire szegeződik a tekintetünk, merre fordul.

A bűnös ember számára nyitva áll a megtérés lehetősége, Isten tárt karokkal fogadja a hozzá visszatérőt, a hazataláló elveszettet. Ugyanakkor valódi bűnbánatot vár: a régi élet elhagyását és a szívben-lélekben való teljes megújulást.

De ne felejtjük el azt sem, hogy az igaz is elbukhat, az igaz ember is elfordulhat Istentől, ezért ne legyünk elbizakodottak, hanem vizsgáljuk meg életünk, hitünk irányát, s naponként térjünk vissza az Úrhoz. Ma még vissza lehet térni az Úrhoz, ma még van rá időd, lehetőséged. De nem tudhatod, hogy meddig.

Isten nem a halált akarja

Isten nem az ítéletben, a büntetésben vagy a halálban leli örömét. Ő keresi az alkalmat arra, hogy hívjon téged, s felkínálja bűnbocsánatát és kegyelmét. Mindig kész visszafogadni. Az ítélet valóság, de Isten nem azt akarja, hogy meghaljunk, hanem hogy hozzá térjünk, és vele éljünk örökké. Ennek legnagyobb bizonyítéka, hogy elküldte Jézust, hogy ő szenvedjen helyettünk, és így tegyen igazzá minket. Érte elengedett minden ellenünk felhozott vádat, s azokra nem is emlékszik. A tartozás mind ki lett fizetve.

Térjetek hát meg, hogy éljete!

Isten felkínálja a lehetőséget, a döntés azonban a miénk. Ő hív, szólít és keres, de nekünk is akar-

nunk kell. Miért mennél a pusztulás felé, ha választhatod az életet? A döntés ma van. És ez komoly döntés, életre szóló kell, hogy legyen, mert az egész, sőt az örök életedet jelenti. Isten kizárólagosságot akar. A döntés a tiéd: megmaradsz a régiben, vagy Istenhez fordulsz?

Isten ma nem a múltadat nézi, hanem azt kérdezi: akarsz-e élni?

További javaslatok az igehirdetéshez

Lekciók

Lk 15,1–10; 1P 5,6–11

Énekek

EÉ 43, 45, 382, 422, 460; ZÉ 47; *Halld meg a hívást, Jézusodét!; Holnap talán az ajkad néma már; Agapé worship: Szavak nélkül* (<https://youtu.be/r6ieyRm4Y80>).

Illusztrációk

Az Ezékiel 1–33-a bemutató BibleProject animáció. Ha ezt az igét vesszük tanévzáró istentiszteleten, a gyerekeknek érdekes lehet felvezetőnek. (<https://youtu.be/f1OAFo4ESkE>)

Arra, hogy szeretünk kibúvókat, mentségeket keresni cselekedeteinkre

Az alábbiakban iskolai hiányzások indoklásának gyűjteményét tesszük közzé, amelyet diákok küldtek be, és a *Seventeen* magazinban jelent meg:

- A fiam orvosi kezelés alatt áll, és nem tudott testnevelést elkapni. Kérem, adjon neki!
- Igazolom Tom hiányzását január 28-án, 29-én, 30-án, 31-én, 32-én, 33-án.
- Kérem, bocsássa meg Danny létezését. Az apja hibája volt.
- Igazolom Timothy múlt heti hiányzását. Nem tudott beszélni, mert kirekedt.
- Igazolom Nancy itthon maradását. Az orvos

azt mondta, hogy a tüdeje túlságosan tele van ahhoz, hogy kitegye a lábát.

- Igazolom Margaret hiányzását a *testi* óráról, mert magán kívül volt.

Wayne Rice: *Fején a szöveget!*

Arra, hogy Isten mindig kész megbocsátani nekünk és helyreállítani minket

Szinte mindenki szereti a számítógépes játékokat. Az egyik legjobb a Microsoft *Flight Simulatora* (repülésszimulátor). A játék legtöbb változatánál választhatsz magadnak egy légszavaras vagy egy sugárhajtású repülőgépet, és azt is kiválaszthatod, hogy Amerika 180 repülőtere közül melyikről akarsz felszállni, vagy melyikre kísérel meg a leszállást.

Csak miután többórás gyakorlás során elsajátítottad a leszállás tudományát, sikerül úgy landolnod, hogy ne törd össze a repülőgépet. Minden nagyon életszerű.

Nekiütközhetsz az Empire State Buildingnek New York Cityben, a Sears Towernek Chicagóban... A repülőd darabokra törhet a levegőben, átlépve a hangsebesség határát... Esetleg óránkénti 800 kilométeres sebességgel bemerülhetsz orral a Michigan-tóba.

A *Flight Simulatorban* a legnagyobb méretű még

az, hogy a gép mindig helyreállít. Mindegy, hogy mi történik, újrakezdheted az egészet.

Valahányszor repülőszerencsétlenséget szenvedsz, és megégsz, darabokra hullasz, vagy az óceánba csobbansz, a játék mindig újból összerak téged, és visszahelyez a kifutópályára, készen arra, hogy újra felszállhass.

Wayne Rice: *Fején a szöveget!*

Sok jó, illusztrációnak használható történetet olvashatunk dr. Hafenschert Károly *Lelkipásztorban* megjelent előkészítőjében (1973, 445–448. o.).

Felhasznált irodalom

Hafenschert Károly 1973. Szentháromság ünnepe után 13. vasárnap. Ez 18,20–32. *Lelkipásztor*, 48. évf. 7. sz. 445–448. o.

Horváth-H egyi Áron 2016. Szentháromság ünnepe után 3. vasárnap. Ez 18,20–32. *Lelkipásztor*, 91. évf. 5. sz. 196–198. o.

Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata. Szerk. Bartha Tibor. 2. köt. Kálvin Kiadó, Budapest, 1972. Web: <https://biolka.ro/upload/Jubileumi%20Kommentar.pdf>.

Wright, Christopher J. H. 2001. *The Message of Ezekiel. A New Heart and a New Spirit.* Inter Varsity Press, Downers Grove. (The Bible Speaks Today Series)

■ KUN-TÖRÖK ANETT

Szentháromság ünnepe után 4. vasárnap

► 1Móz 50,15–21

Az emberi és az isteni terv

A vasárnap jellege

A régi egyházi hagyomány ezt a vasárnapot az „irgalmasság vasárnapjának” is nevezte az ősi evangélium alapján (Lk 6,36–42). Az ősi egyházi perikóparendben az erre a napra kijelölt evangéliumi szakasz központi témája az irgalmasság. Ebben

Krisztus Urunk a mennyei Atya irgalmasságára hivatkozva inti a megváltottakat, a kegyelmet nyert bűnösök gyülekezetét: „Legyetek irgalmasak, ne ítéljetek, bocsássatok meg!” Az egyházi év rendjében a Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok a keresztény élet gyümölcszeiről szólnak. A negyedik vasárnap üzenete arra emlékezteti a hívőket:

- mindannyian kegyelemből megváltott bűnösök vagyunk,
- ezért nem állhatunk egymás fölé ítélkező módon,
- a Krisztustól kapott irgalmasságot tovább kell adnunk,
- az irgalmasság a keresztény élet egyik legfontosabb ismertetőjegye.

„Kitekintés a történetből”

Irodalomtörténeti szempontból a szöveg egységesebb és novellisztikusabb jellegű, mint a korábbi pátriárkaelbeszélések. A kutatások gyakran hangsúlyozzák, hogy a József-történet a gondviselés teológiájának klasszikus példája: az emberi rossz szándék ellenére Isten üdvtelve valósul meg. Az egész józsefi történetben (1Móz 37–50) az 1Móz 50,15–21 szakaszt nevezhetjük teológiai csúcspontnak, mert a történet végén József irgalma, megbocsátása kerül a fókuszpontba. A bosszú helyett az irgalmasságot választja, így József az Újszövetség felől nézve Jézus előképe, míg a testvérek helyzete a mi helyzetünk, a hitetlen, bizalmatlan, félelemben élő testvéreké.

A perikópa megértése

A Szentháromság ünnepe utáni 1–5. vasárnapok fő témája: „Isten hív minket”. A 4. vasárnap témája: „Isten hívása és földi hivatásunk”. Isten hívása nemcsak a könnyű, hanem a nehéz élethelyzeteken keresztül is formálja az életünket, hivatásunkat. József élete nem lineáris sikerút – testvérei eladják, rabszolga lesz, hamisan megvádolják, börtönbe kerül, idegen országban él –, Isten hívása mégis végig jelen van. Ő más perspektívából nézi József életét és hivatását. Isten Józsefet a nehézségeken keresztül formálta azzá, amivé lett: más volt akkor, mikor álmait felfedte a testvéreinek és szüleinek (1Móz 37), és más volt akkor, amikor

a testvérei előtt felfedte önmagát (1Móz 50,18–20). A nehézségekben, a próbákban Isten tisztította őt. Isten hívásával, József hivatásával a zsidó nép üdvtörténete bontakozik ki a szemünk előtt.

Isten hív minket:

- a nehézségek közepette, nem csak a sikerekben;
- mások javára, nem csak önmagunkért;
- a megbocsátás útjára, nem a bosszú útjára;
- az ő tervének részeseivé, ezért nem véletlenül élünk ott, ahol vagyunk.

Igehirdetési vázlat

1Móz 50,15–21 bemutatja

- a bűn valóságát (bosszú);
- a megbocsátás erejét (Ne féljetelek!);
- Isten gondviselő tervét (Isten terve jóra fordította azt).

Történetünkben az emberi természet és a bűn valósága jelenik meg. A testvérek, akik eddig hazudtak apjuknak, félrevezették őt fia halálát illetően, most apjuk mögé bújnak, apjukkal védekeznek, és próbálják menteni a bőrüket, mert már nincs védelem, apjuk meghalt, és félnek a bosszútól. A bűn valósága jelenik meg a kapcsolatokban, hiszen azok beszélnek bosszúról, és azok tartanak bosszútól, akik maguk is bosszút forraltak a fellengzős, nagyképű, a szülői kiváltságokat élvező Józseffel szemben. A testvérek nem is gondolták, hogy más József állt akkor velük szemben a tarka ruhában, és más József áll most előttük, amikor védtelenek, apa nélkül vannak, kiszolgáltatottak, miközben beteljesedik mindaz, amit Isten álmon keresztül látott Józseffel. A bűn valósága mutatkozik meg abban is, hogy apjukkal takaróznak, rájátszanak a korábbi apa–fia kapcsolatra: „Apád megparancsolta nekünk halála előtt: Mondjátok meg Józsefnek: Kériünk, bocsásd meg testvéreid hitszegését és vétkét, hogy rosszat követtek el ellened!” (16b–D) Azt gondolják, az apa szót hallva megindul József szíve, és úgymint fog bocsáta-

ni. A bűn valósága a takarózás, az „apád miatt bocsáss meg nekünk”, és nem az őszinte bűnbánat, a bűnnel való szembenézés, az önvizsgálat, a beismerés, hogy elrontottuk, bűnt követtünk el. Pedig tudták, hiszen történetünkben erre utal az a mondat: *„Hátha József bosszút forral ellenünk, és megfizet most nekünk mindazért a rosszért, amit vele szemben elkövettünk.”* (15) Nem, az elhunyt apjukra való hivatkozás miatt bíznak a megbocsátásban, miközben belül rettegnek a bosszútól.

Egyik oldalon a bosszútól, a megtorlástól, a revanstól féltő testvérek, a másik oldalon egy teljesen más József áll velük szemben, mint akit ismerhettek Izraelben. Józsefet nem vágyik revansra, mert felismerte, hogy minden, ami vele történt, Isten terve, akarata volt (1Móz 45,1–5). Józsefet nem hajtja a bosszú, hanem sír a testvérei láttán. *„Majd megcsókolta mindegyik testvérét, és sírva megölelte őket.”* (1Móz 45,15) Örömet, szeretetet, megbocsátását fejezi ki. A megbocsátás ereje, az irgalom gyakorlása rajzolódik ki történetünkben. A bosszútól féltő testvérek számára a legtökéletesebb válasz hangzik el József ajkáról: *„Ne féljete!”* (19) Ez a két szó hatalmas erővel hatott a rettegő testvérekre. Mint aranyalma ezüsttálcán (Péld 25,11) olyan volt számukra ez a két szó. Józsefben más lelkiület van, mert az évek alatt Isten megengedte, hogy betekintést nyerjen az üdvtörténetbe, a szabadításba. *„Isten küldött el engem előttetek, hogy maradékokot legyen a földön, és életben tartson benneteket nagy szabadítással.”* (1Móz 45,7) Ezáltal Isten szabadító kezét látja a történetekben. Ez a meglátás juttatja el a felismerésre és indítja megbocsátásra. A megbocsátás ereje abban van, hogy nem a múltat hánytorgatja fel, nem a sérelmeit sorolja, nem a sebeit nyalogatja, hanem Isten megbocsátó erejével és szabadításával tekint hátra és előre.

Az előre- és hátratekintésben a megbocsátás ereje abban mutatkozik meg, hogy Isten üdvtervét, munkáját, akaratát látja meg a történetekben. *„Ti rosszat terveztetek ellenem, de Isten terve jóra fordította azt”* – azaz József kimondta azt az igazságot, hogy testvérei rosszat terveztek ellene, de Isten

felülírt minden emberi tényezőt, rossz szándékot, mert Istennek van hatalma a rosszat jóval felülírni, a megvallott bűnt kegyelemmel eltörölni, a bűn szennyét vérrel tisztára mosni, a halált feltámadással legyőzni. Isten gondviselő tervében meglátni azt az üdvtervet, amelyet népe életében készített el, és a Messiás jövetelét beleágyazta Izrael történelmébe. Erre pedig azért volt szükség, hogy *„sok nép életét megtartsa”* (20b). Hatalmas különbség van az emberi és az isteni terv között. Az emberi terv a rossz szándékon, a bosszún, a hitszegésen alapult, az isteni terv életek megmentésén. József előképe Krisztusnak, hogy hogyan lehet minden emberi hitszegést, vétket felülírni, és a kereszthalál, a kegyelem hogyan mutatja meg az irgalom csodáját.

Az igehirdetés felépítése

Mindannyian találkozunk olyan helyzetekkel, amikor igazságtalanság ér, amikor múltbeli sebek fájnak, amikor nehéz megbocsátani. József története azt mutatja meg, hogy Isten a legmélyebb emberi konfliktusokban is munkálkodik.

A bűn következménye: a félelem megmarad. Hiába telt el sok év, a bűntudat nem múlt el. A bűn kapcsolatokat rombol, bizalmat pusztít, félelmet szül. Tanulság: a rendezetlen múlt tovább kísért. Az igazi kiengesztelődéshez őszinteség, alázat, bűnvallás szükséges.

A hit látása: Isten nagyobb a sérelmeinknél. József felismeri: nem ő az ítélő. A bosszú kísértése mindig jelen van, különösen akkor, ha hatalmunk lenne rá. De a hit azt mondja: Isten az igaz bíró. Amikor az ember átadja az ítéletet Istennek, felszabadul a szíve a gyűlölet alól.

A megbocsátás gyümölcse: jövő és gondoskodás. József nemcsak megbocsát, hanem gondoskodik testvéreiről: *„...eltartalak én benneteket...”* (21a). A valódi megbocsátás nem pusztán szavakból áll, hanem cselekvő szeretet. A vigasztalás szó szerint: *„szívükre beszélt”*. A megbocsátás gyógyítja a múlt sebeit.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

Úgy fogadd be a testvért (EÉ 474)

Ékes dolog ismerni (EÉ 67)

Testvéreim javáért (EÉ 455)

Lekciók

Kötelező: Lk 6,36–42; fakultatív: Róm 8,18–23

Illusztrációk

VERS

Ady Endre: *Az Úr érkezése*

Isten nem várt módon lép be az ember életébe. A találkozás megrendítő és személyes. Nem az ember keresi Istent, hanem Isten szólítja meg az embert. Isten hívása gyakran váratlan, és nem a „rendezett” élethelyzetekben történik.

Pilinszky János: *Apokrif*

Az ember elveszettsége és az Isten utáni vágy a „távolság” és „hívás” feszültsége. József történetében is jelen van: Isten csendben munkálkodik, miközben az ember szenved. Isten üdvtervének véghezvitele emberi gondolkodással nem látható át. „Isten nem siet – mondta Augustinus –, mert műve véghezvitelére övé az egész örökkévalóság.”

TÖRTÉNET

„A vonat lassan közeledett az állomás felé. Mindenki izgatottan várta, hogy hazaérkezessen. Feltűnt nekem egy fiatalember, aki idegesen tekintett ki az ablakon. Miután szóba elegyedtem vele, feltárult előttem szomorú élettörténete. Fiatalon szülei ellen lázadva megszökött otthonról. Nem bírta a szülői ház légkörét. Új barátaival mindent kipróbált, amitől otthon óvták, intették.

Hamarosan börtönben találta magát, ahol nagyon megbánta addigi életét. Éppen ma szabadult. Nem volt hová mennie, ezért írt a szüleinek, hogy bocsássanak meg neki, és fogadják vissza a szülői házba. Azt is megírta, hogy megérti, ha nem tudnak neki megbocsátani. A délutáni vonattal fog érkezni. Ha szülei készek visszafogadni, kössenek a kert végén lévő diófára egy fehér kendőt, amit ő a vonatról láthat, különben továbbutazik. Amikor a vonat a kanyarhoz közeledett, a fiún egyre nagyobb feszültség lett úrrá. Arra kért, hogy nézzem meg, ott van-e a fán a megbocsátást jelentő kendő. A kanyarban feltűnt a vén diófa. Felkiáltottam a látványtól. A fa tele volt kendőkkel, sőt lepedőkkel, nehogy a fiú tovább utazzon.”

Felhasznált irodalom

Ján oss y Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Szerzői kiadás, Sopron.

■ ZSARNAI KRISZTIÁN

Szentháromság ünnepe után 5. vasárnap

► 1Móz 12,1–4a

Egy másik föld, egy másik ház: Egy-ház

A vasárnap jellege

Isten igéje szól hozzánk, és a szava megváltoztatja az életünket – a halász tanítványok villámcsapásszerű, hihetetlen életfordulata (mindent

otthagya követték Jézust) fémjelzi ennek a vasárnapnak a jellegét. Az ige életújító munkája ott van a hívásban, az önmagunkkal való szembenézésben, a Hatalmasra való rácsodálkozásban, a Krisztus-követésben, a tanúságtételben és az

ezekből fakadó, kiáradó és így önmagát megsokszorozó áldásban.

A vasárnap epistolájában Péter apostol áldott mivoltunkra és ebben minden körülmények közt való megállásra emlékeztet, mert ez gyógyít: „*Mondjatok áldást, hiszen arra hívatatok el, hogy áldást örököljete!*” (1Pt 3,9) Az evangélium ugyanezt mondja, amikor Jézus nemcsak elhívja Pétert és társait, hanem a követés környezetét formáló áldását is megígéri: „...emberhalász leszel!” (Lk 5,10) És ezt ígéri az ige Abrámnak is: áldást, mely nem exkluzív, hanem az áldott révén az embervilágnak szól.

A textus vizsgálata

Bibliás embernek nehéz kérdés, hogyan szólt Isten egykor Biblia nélkül. Abrám családja számára Háránban természetes a bálványok tisztelete, a kultusz módja, a szükségleteink, az istenek befolyásolására tett erőfeszítéseink és az eredmények vagy eredménytelenségek láncolata. Az életünk átélt eseményei, a jó és rossz sorselemek, a kézzelfogható áldások vagy azok kézzelfogható hiánya elegendő tapasztalatot jelentettek az isteni jelenlétre és megnyilatkozásra.

De Abrámhoz – és „Ábrahám gyermekeihez” – egészen másképp szól az Úr. Ahogy szól, az nem szükségszerűen kapcsolódik kultuszhoz, sőt szükségszerűen meghaladja azt. Amit pedig szól, az nemcsak kívánságaink megerősítése vagy elvetése, nemcsak válasz a mi kérdésünkre, hanem elsősorban olyan primer információ, amelynek a forrása rajtunk kívül van: olyan döntésekre való hívás, amelyeket magunktól ál munkban sem hoznánk meg, illetve olyan erőforrások feltárása, amelyekről magunktól nem lehet sejtésünk.

Hogyan szólt Isten egykor Biblia nélkül? Már ez a kérdés maga elsegít bennünket, kézzelfogható Bibliához szokottakat a hit rögzös útjára: olyan Istenünk van, akinek nemcsak a szavát nem is-

merhetjük meg, amíg ő nem szól, de ennek forrása sincs a kezünkben: nincs olyan „módszerünk”, amellyel eljuthatunk hozzá, vagy beengedhetjük magunkhoz. Nem áll rendelkezésünkre, hanem már a vele való kapcsolatfelvétel is teljesen az ő kegyelme rajtunk.

Így érdemes olvasni textusunkat, ezt a szikár és szűkszavú tudósítást arról, hogy egyszer csak valaki szólt valakihez, és az hallgatott rá. Egy hívás és egy ígélet – tulajdonképpen a semmiből.

Menj el földedről arra a földre, amelyet megláttatok veled: az egyszerű hívó igében Abrám fogalmaival szól a jézusi alaptézis: ha valaki nem születik újonnan, nem láthatja meg Isten országát (Jn 3,3). A híváshoz kapcsolódó ígélet pedig sejteti a beteljesedés távlatait: az áldás, amely az egész világra kiárad, nemzedékek során, nem az egyéni boldogulás keretei között lesz teljessé.

A perikópa összefüggései

Mózes első könyve fokozatosan szűkülő látószöggel fordul rá Isten üdvtervének módszerére: választott népén (Izraelen, majd az egyházon) keresztül gyógyítja, áldja meg a világot. Az őstörténet (1–11 fejezet) a teljes világ és benne a teljes ember teremtéséről és Istentől elszakadó útvjáról tanúskodik. Nem töri meg ezt Nőé kiválasztása sem, hiszen általa újabb „teljes emberiséget” teremt, amely bár előképe Isten kiválasztáson alapuló szabadításának, de valójában ez a szabadítás nem üdvösségre szól: Nőé utódai folytatják az özönvíz előtti ember Isten nélküli útját.

A kiválasztást a bábeli szétszórás után kezdi előkészíteni az ige, Táré családjának elbeszélésével. Így fordul rá arra a kiválasztásra, mely ezúttal nem a többiek pusztulását, hanem a kiválasztott világosságszerpét, általa a többiek „közvetett” megáldását jelenti. Táré családtörténete hátrahagyja a globalitást, és rátér az egyházalapító tanúságtételre.

Az igehirdetés felépítése

Földed

A föld: életterünk, sorsunk kerete. Földed, rokonságod, atyád: ami a tiéd, aki te vagy, amit kaptál, magaddal hoztál, amivel rendelkezel. Abrám népe, kora számára még kézenfekvőbb ez: a föld, a család és a valahová, valakikhez való tartozás nemcsak érzelmileg és társadalmilag, de egzisztenciálisan is létkérdés.

De tágabb értelemben a föld számunkra is a legfontosabb lehetőségeinket és az erőforrásainkat jelenti, mindazt, akik mi vagyunk, amit megtehetünk, amit megvalósítunk. Nemcsak fizikai értelemben vagyok térhez és időhöz kötve, hanem gondolkodni, álmodni, tervezni és építeni is abban a keretben és abból tudok, ami számomra itt adatott. A világunk összeszűkül, az információink közössé váltak a földön. Mégis gyakran nehéz megemészteni, amit a szomszédom gondol, tesz vagy mond, akkora a távolság a „földünk” között.

Hagyd el

A „szingli” létforma abban a világban, amelyben az Úr szóló Abrámhoz, nem opció, hanem a halál szinonimája. Az elszakadás attól a civilizációs közegtől, amelyben élek, akikkel egy test, vér és föld vagyok – az elképzelhető legnagyobb baj. A földdel egységben élő természeti ember számára a száműzetés, a közösségből való kizárás egy kivégzési forma. Kain büntetése nagyobb, semhogy elhordozhatná.

Ma nem halok éhen, sem vadállatok nem falnak fel, ha egyedül élek, és nem tudom, mi a neve annak, aki tőlem a térben egy méterre, a szobám falának túloldalán szuszog. Ám a „se veled, se nélküled” társadalmi széttöredeztségében ott kiabál a magány és az üresség fájdalom – nem csak az Isten –, de az embertárs alakú lyuk is ott tátong bennem. Mert elhagytam a földemet, melyre teremtett az Úr.

A földért, amit meglátsz

Az ige azonban nem száműzetésbe és magányba küld. Bár csak egy hajsza választja el ettől: ez a hajsza a hit. Abrám bizalma, mellyel a hívásban nem a kitaszítást, maga mögött hagyást, hanem az ígéretet, azt a másik földet látja. A föld, amelyet mutatok neked, „megláttatok veled”: Isten tere, munkájának, tervének kerete. Ez is egy közeg, amely éltet – csak más forrásból, más által, mint akik közül testileg jöttél.

Az újjászületés Krisztusban ehhez hasonló: „...kárba veszni hagytam és szemétnak ítélek mindent, hogy Krisztust megnyerjem” (Fil 3,8) – tanúskodik az apostol. „Mi elhagytunk mindent, és követtünk téged, mi lesz hát a jutalmunk?” (Mt 19,27; ÚF) – kérdezi Péter az Urat.

Menj el, helyezd át sorsodat abba a térbe, amely az enyém, és majd meglátod a várost, amelyet vársz, amelynek építője az Isten – szól az Úr Abrámhoz és hozzánk.

Nagy néppé, nagy névvé, áldássá

Nagy néppé teszlek: ott, Isten terében leszel ott-hon, lesz belőled család, közösség, új föld. Az a tér nem meddő, mint Szárajs számára emez. Mert utódaid lesznek. Igen, úgy is, ahogy most gondold: fiak és unokák hetedízigitlen. De ott, az én földemen sokkal többet adok: utódaid lesznek mindazok, akik máshonnan, más földekről, más aklokból érkeznek. A te sorsod révén egyesítem mindnyájukat, és szülöm újjá a te utódodban őket.

Így teszem nagygyá nevedet: most is tisztelnek – azok, akik a te földedhez tartoznak. De mindez elmúlik. Ez a nemzedék ismer és tisztel, mert köztük nagy vagy. Velem, az én földemen nem a teljesítményed, eredményeid és szerzeményeid tesznek nagygyá a környezeted szemében, hanem én leszek nagygyá benned, a te sorsodban, annak hatásaiban, és akik nem emlékeznek majd már a nevedre, azok is áldani fogják egykori létedet és utadat – bennem. Hiszen tőled származnak, a te hited által élnek.

Bennük áldás leszel: minden nemzet és minden nemzedék számára otthon lesz az, amit meglátsz. Abban az országban, a te házában fognak lakni, ott lesznek boldogok, mert mind boldogok, akik elhagyták földjüket érterem, mert övék a mennyek országa. Áldás leszel, és az áldás nem ér véget a mustod, olajod és borod bőségével, hanem szükségedben is ujjongani fogsz, mert meglátod az én napomat. Áldás leszel, mert a te neveddel mondanak majd áldást hatalomban és üldöztetésben, békében és háborúban, és a neked adott ígéretem tartja meg utódaidat a halál árnyékának völgyében is.

Az istentisztelet további elemei

Lekciók

1Pt 3,8–15 és Lk 5,1–11- az áldást és Isten ígéretébe vetett reménységet hirdeti minden korban az ige – és az ige által Isten mindenkori népe.

Énekek

A vasárnap hagyományos énekei, melyek jó harmóniában kísérik igéinket: EÉ 467 és 284. Alkalmas még az ige meghallása és az általa elindulás témájához az EÉ 290, illetve az áldás és Isten vele közösségben való megismerése témájában az EÉ 323.

Imádság

Áldunk téged, Urunk, mert irgalmas és hatalmas vagy, aki nagyot álmodsz velünk, törekeny, rövidlátó és mulandó emberekkel. Áldunk téged, hogy álmodat velünk megosztod, és rajtunk véghezviszed, Jézus Krisztus által. Ámen.

Illusztrációk

Teológus-évfolyamunk dala volt valamikor – talán vannak köztünk, akik tudják, honnan való, én bizony csak az akkori hangulatát hallom ma-

gamban, de az internet és az AI erdejében nem sikerült ráakadnom:

Indulj el! Tárj hazádra ablakot: indulj el!

Képzleted eloldod: indulj el!

Lásd, a nap a hegyen túl egy másik tájra alkonyul,

Más a földje, de egy az ég: indulj el!

GONDOLATOK

Bátorság: vállalni a dolgok velejét, hogy igazi boldogulást találjunk. Napóleonnak tulajdonított mondás: „A bátorság olyan erény, amelyet nem lehet hamisítani, nem ismer képmutatást.”

Egy fiatal leány írása az igének való elköteleződés bátorságáról:

„Semmi sem kötelező. Szabad vagy. Nem kell bíznod Isten szeretetében. Kipróbálhatsz bármi mást. Annyi minden kínálja magát. Elveheted őket. Megszerezheted őket.

Gondolhatod Istenről, hogy korlátozni akar a szabadságodban. Vagy gondolhatod Istenről, hogy csak valami személytelen energia, amit – így vagy úgy – te magad is befolyásolhatsz.

Annyian vannak, akik ezt teszik, akik így gondolják. Nem leszel egyedül. Sokan lesztek. Igazolhatjátok majd egymást. Éreztetetitek egymással, hogy milyen klasszak vagytok. Vagányak, bevállalósak, szabadok.

Ahhoz, hogy az ember választani merje az Egyetlent, a Tökéletet, hogy örökre el merjen köteleződni, hátat fordítva az összes többi lehetőségnek, bátorságra van szüksége. Elhinni, hogy tényleg minden szükségemet betölti; hogy akkor is az ő terve a legjobb, amikor az orromig se látok; elhinni, hogy olyankor is harcol értem, amikor én már feladnám; elhinni, hogy szeret engem, személyesen engem, ő, a Világeremtő; hogy érek neki annyit, hogy annyit érek neki, hogy eljött értem, hogy meghalt értem... – Bátorság kell hozzá. Mert hát ki vagyok én? És ki vagy te? – Nem magától értetődő, hogy ebben az ember bátor legyen.” (Nagy Viktória)

FILM

Ábrahám. Kétrészes amerikai–olasz–német tévéfilm, 1993. Rendezte: Joseph Sargent. <https://www.youtube.com/watch?v=wc5S6W2hVcE>.

Felhasznált irodalom

Clifford, Richard J. – Murphy, Roland E. 2002. A Teremtés könyve. In: R. E. Brown – Joseph A. Fitzmyer

– Roland E. Murphy (szerk.): *Jeromos Bibliakommentár.* 1. köt. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest.

Jánossy Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása.* Fraternitas Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.

Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata. Szerk. Bartha Tibor. 1. köt. Kálvin Kiadó, Budapest, 1972.

■ SCHERMANN GÁBOR

Szentháromság ünnepe után 6. vasárnap

► Ézs 43,1–7

Szabadon cselekedve

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok Isten hívását tolmácsolják felénk. A 6–9. vasárnapok arról szólnak, hogy Isten sötétségből a világosságra hív bennünket. A 6. vasárnap a keresztség ajándékára is nagy hangsúlyt fektet. Az igazi világosságot úgy érhetjük el, ha mi magunk a világosság gyermekeként, a keresztségben kapott ajándékot nap mint nap megélve adunk hálát az életünkért. Ha keresztelés is van ezen a vasárnapon, akkor mind a keresztelési, mind a szószéki igehirdetésben érdemes ezt megemlíteni. Illetve, ha nincs is keresztelés, akár fizikailag is meg lehet jeleníteni a vizet és Isten igéjét ezzel kapcsolatban. Emlékkeresztség és áldás is jó példa lehet erre. Esetleg „házi feladatként” megemlíteni, hogy mindenki emlékezzen vissza a saját keresztelési igéjére, keresse meg az emléklapját, ezzel is tovább mélyítve az istentiszteleti élményt a hétköznapi életben.

Amit a textusról tudni kell

Kijelölt igeszakaszunk a deuteró-ézsaiási csokorhoz tartozik, keletkezését a babiloni fogság idejé-

re és/vagy utánra datálják. A kijelölt szakasz lazán kapcsolódik az eddigi gondolati egységhez, amely leírja a nép engedetlenségét. Az engedetlenségre kemény büntetés a válasz, amelyet nem lehet kivédeni. Egyedül Isten az, aki mégis meg tudja másítani az akaratát, aki mégis kegyelmet tud adni a tőle elfordult nemzetnek. Ennek a kegyelemnek a kibontakozását és drámáját olvashatjuk igénkben. Begrich 1963-as tanulmányában (lásd Pető 2002, 30. o.) ezt a szakaszt (más ézsaiási szakaszokkal együtt) üdvösségorákulumi szövegnek nevezi. Az előbb említett drámai belépést csak fokozza az 1. vers, ahol nagyon konkrétan kimondja, hogy most az Isten beszél. Már a teremtés óta tudjuk, hogy Isten szava létre tud hozni életet, meg tud változtatni, meg tud áldani. Ezzel találkozunk most is.

Az egész kijelölt szakaszra jellemző a megerősítés, bátorítás, kiemelés gondolköre. Olyan fogalmakkal találkozunk, melyek mindegyike megérdemelne egy külön tanulmányt: teremtés, formálás, megváltás, néven szólítás. Az igehirdetésben akár egyet is ki lehet emelni, és körüljárva még személyesebbé tudjuk tenni a hallgatószámára. De mindegyiket is érinthetjük, még

jobban nyomatékosítva Isten mindenre és mindenkire kiterjedő hatalmát. Erről beszél a 3–7. vers, amelyben ígéreteket és az ígéret betartásának pontos tervét is olvashatjuk. Ez is bizonyítja a nép számára, hogy Isten szava nem csak üres beszéd, hanem valóban megteremti a lehetőséget is. A szabadulás, a hozzá való megtérés lehetőségét. A 7. vers nem csupán lezárása ennek a gondolati egységnek, de ez az a pont, ahol az ige mondani-valója kicsúcsosodik. „Mindenkinek, akit nevével neveznek” – ez a nyelvtani forma (nifal part.) a lehető legmegtisztelőbb kifejezés, amelyet teremtmény kaphat, amely egyben méltósággal és felelősséggel is jár. Végül az író a lezárásban kinyitja az ige fókuszát, és már nemcsak a kiválasztottakról beszél, hanem mindenkire szól, akit Isten formált és alkotott. Ennek a képnek az erősítése biztatás lehet a kívülállók és a keresők számára is.

A perikópa megértése

Könnyű az ilyen ismert igékkel, főleg az első vers második részével abba a csapdába beleesni, hogy megmaradunk az „igés kártya” szintjén. Hiszen a hallgatóság közül nagyon sokan kapták már ezt az ígét igés kártyán, áldásként és jókívánságként. Nagymamák és dédmamák előszeretettel kérik ezt unokájuk keresztelőjére. (Az előző szolgálati helyemen számtalanszor prédikáltam erről a szakaszról.) Viszont igehirdetőként bele kell helyezkednünk a nagy egészbe, és még ha valamelyik fentebb említett témát is szeretnénk körüljárni, azt is a kereszt felől kell megtennünk.

Igehirdetési vázlat

Felelem nélkül

Mennyi mindenre képesek volnánk, ha nem ismernénk a félelem érzését! Nem zavarna bennünket sem magasság, sem mélység. Nem éreznénk az erőnk, gyorsaságunk, kitartásunk végeességét,

bármivel és bárkivel szembemennénk. Nem zavarna a kihívás, a megmérettetés. Nem lenne korlát, határ, erő, amely megállíthatna. Nem szabnának határt az álmainknak, vágyainknak. Elérnénk mindent, amit el lehet érni. De vajon tényleg a féltelenség az, amire szükségünk van? Ha nincs, ami, aki megállítana, akkor mi vagy ki tart viszsza, ha fejjel megyünk a falnak? Ha bántanánk önmagunkat? Ha nincs félelem, ki vagy mi állítana meg, ha a másikat bántanám, ha átgázolnék rajta, mert a féltelenségemet gátolja?

Megváltva

Mai ígénk nem erről beszél. Ne félj, mert megváltottalak, ne félj, mert veled vagyok! Csupa olyan ígéret, amely a kapcsolatra hív. Kapcsolatra önmagunkkal, a másik emberrel, kapcsolatra teremtő Istenünkkel. A kapcsolatban pedig nem azért nem fél az ember, mert nem ismeri az érzést, hanem mert tudja, hogy egyetlen érzéssel, a félelem érzésével sem kell egyedül megküzdenie.

Közösségben

Mindenkit, akit nevével neveznek, akit formáltam, akit alkottam. Olyan egyetemes, mindenkit egybefoglaló népről beszél az Isten ígéje, ahol egyszerűen nem lehet kívülállónak lenni. Nem azért, mert mindenkinek csatlakoznia kell, hanem mert ennek a közösségnek tényleg mindenki tagja lehet. Nincs szegény és gazdag, férfi és nő, csak a meghívás, csak az elhívás van. Olyan hívás ez, amely mindannyiunkhoz szól, és amely mindannyiunk életének örök hívása. Vannak, akik előbb meghallják, vannak, akik süketnek tettetik magukat, de teremtettségükből adódóan bennük is sajnó van annak a közösségnek a hiánya.

Felelősséggel

Közösséghez tartozni azonban felelősséggel jár. Teremtettségünket, istenképűségünket nem tudjuk levetkőzni és felölteni, alkalmazkodva a helyhez és az alkalomhoz. Megszólított isten-gyermek vagyok a családban, munkahelyen,

boltban, meccsen, háziuliban is. De ez nem fenyegetés, hanem éppen áldás és biztatás. Nincs az életemben olyan hely, ahol egyedül kellene megbirkóznom a nehéz gondolataimmal, küzdelmeimmel. És ami a legfontosabb, sehol sem kell álarcot viselnem. Istenképűségem meglát-szódkhat rajtam. Viszont az én felelősségem, hogy ez meg is látszódjon. Mert az elhívás felelősséggel jár. „*Nem rejtethető el a hegyen épült város.*” (Mt 5,14–16)

Szabadon

Add ide! Ne tartsd fogva! – mondja az ige. Ez is még jobban megerősíti, hogy nem kell félnünk. Viszont Isten soha nem áll meg a szavak szintjén. Éppen ezért küldte el egyszülött Fiát, Jézus Krisztust ebbe a világba. Ő megmutatta a cselekvő szeretet erejét, amely kiűzi a félelmet. Félelmet az élettől és félelmet a haláltól. Mind a kettő ugyanolyan fontos. Mert nagyon sokan félelemben élnek a mindennapjaikat. Külső körülmények és belső bűnultságok miatt egyaránt. És sokan félnek az eljövendőtől is. A betegségetől, saját és szereteik halálától. De Jézus élete, halála, feltámadása minden megkötöttséget, minden testi és lelki csomót felold.

Cselekedve

Nagyon sok ige szerepel kijelölt szakaszunkban. Számomra ez azt szimbolizálja, hogy Isten cselekvő és aktív Isten. Nem hagyja magára az embert. Utánamegy, keresi, kutatja. Nem hagyja félelemben, szenvedésben, hanem eljön érte, és megszabadítja nehézségei súlyától. Felszabadítja az életre. Arra az életre, amelyre a teremtettségünkben elhívott bennünket, amely jó és félelmek nélküli. Amely nemcsak vár, hanem ő maga is tesz. Tesz a másik emberért, a testvérért, a felebarátért, és tesz önmagáért is, hogy a legfőbb parancsolat az ő életében is valósággá legyen. „*Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből. Szeresd felebarátodat, mint magadat.*” (Mt 22,36–40)

További javaslatok az istentisztelethez

Lekcióként Jézus megkeresztelésének történetét is választhatjuk (Mk 1,9–11Jn 1,9–34) vagy a látható bizonyágtételre fókuszálva Mt 5,14–16-ot. A szeretet erejét hangsúlyozva 1Jn 4,7–21-et is felolvashatjuk.

Énekek

ZÉ 5 (Ne félj, mert megváltottalak)

Gával testvérek: Menedémem az Isten

EÉ 388 (Lelki próbáimban, Jézus, légy velem)

Illusztrációk

GONDOLATOK

„Szív = az ember belső szellemi műhelye, ahonnan a gondolatok elindulnak, ahol az érzések megfogannak, ahol az akarat döntései születnek. A Biblia szóhasználatában az egész ember a szív. Amilyen a szíve, olyan az ember.”¹

Pálhegyi Ferenc (1935–2016) gyógypedagógus

Amikor Luther Márton nagy lelki megpróbáltatásokat élt át, kétségbeejtő kísértésekkel viaskodott, és élete felől is bizonytalanságban volt, akkor egy krétával, mintegy önmaga számára emlékeztetőül az asztal lapjára írta: „Meg vagyok keresztelve.” Ezzel arról tett tanúságot, hogy tudja: Isten szereti őt, és nem hagyja elveszni. Tőle még a szenvedés, sőt a halál sem választhat el többé.²

TÖRTÉNET

Akár említés szintjén, akár felolvasásra is ajánlom Kaisa Happonen (2024) mesekönyvéből a *Jávorszarvas* című mesét. Mur, a medve az erdő szélén találkozik a jávorszarvassal, aki mindig ott áll, már a lába is fáj. A jávorszarvas Mur kérdésére elme-

¹ <https://palhegyiferenc.wordpress.com/2012/07/16/sziv-ertekrend-centruma/>.

² *Evangelikus egyszerűen mindenkinek.* <https://www.egyszer-egy.hu/h-6-8.htm>.

séli, hogy szeretne átjutni az erdő túloldalára, de ahhoz a tisztáson át kellene mennie, és akkor mindenki látná, és ettől nagyon fél. A medve elmondja neki, hogy átjutni csak a tisztáson keresztül tud; tegyen egy lépést, aztán még egyet, és sikerülni fog. Végül a szarvas az éj leple alatt átmegegy a túloldalra. Senki sem tudja, hogy ott mit talált, mert nem tért vissza a régi erdejébe, de néha a déli napfényben táncol a tisztás közepén.

Felhasznált irodalom

Görgy Etyelka 2006. Minden egész eltört...? Deutero-Ézsaiás magyarázattörténetének állása a XX–XXI. század fordulóján. *Studia Biblica Athanasiana*, 9. sz. 5–19. o. Web: https://epa.oszk.hu/03800/0381100009/pdf/EPA03811_studia_biblica_athanasiana_2006_09_005-019.pdf.

Happonen, Kaisa 2024. *Mur és az esti erdő*. Ill. Anne Vasko. Ford. Patat Bence. Luther Kiadó, Budapest. A félelem általános pszichológiája. *Tudástár*. <https://www.aktiv-analizis.hu/tudastar-a-felelem-altalanos-pszichologiaja/>.

Pető Attila 2002. Szentháromság ünnepe után 6. vasárnap. *Ézs 43,1–7*In: Hausmann Jutta (szerk.): *Ószövetség a szószéken. Az egyházi esztendő ószövetségi alapigéinek igehirdetési előkészítői (II.)*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest. 30–33. o.

Solymár Péter Tamás 2007. Szentháromság ünnepe után 6. vasárnap. *Ézs 43,1–7 Lelkipásztor*, 82. évf. 7. sz. 270–271. o.

Sztankó Gyöngyi 2002. Szentháromság ünnepe után 6. vasárnap. *Ézs 43,1–7 Lelkipásztor*, 77. évf. 6. sz. 239–240. o.

■ KÁRNYÁCZKI ESZTER

Szentháromság ünnepe után 7. vasárnap

► 2Móz 16,2–3.11–18

Zúgolódásra Isten érthetetlen kegyelme

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepét követő, ünneptelen félév vasárnapjain is tematizált istentiszteletekre kerül sor. A hetedik vasárnap témája: Isten a hit ajándékával örök életre hív. Az oltárnál elhangzó evangéliumi szakasz (négyezer ember megvendéglése) Isten gondoskodó szeretetében erősíti meg a híveket. A nap levélbeli igéje (Róm 6,19–23) pedig – párhuzamba állítva az alapige témájával, az Egyiptomból való szabadulás történetével – Krisztus urunk váltságművére emlékeztet. Arra, hogy hogyan lettünk a bűn rabszolgaságából és zsoldjának, a halálnak hatalmából kiszabadítva egészen Istenéi, megváltva a boldog szolgaságra, szent gyümölcstermesre és örök életre.

Amit a textusról tudni kell

Jól ismert ószövetségi történet kerül elénk. Anynyira, hogy még az alsós hittanos diákjainknak is tanítjuk ezt az igeszakaszt. Ezzel kapcsolatban pedig sokszor magyaráznunk is kell a zúgolódás kifejezést. Hiányzik a mai gyerekek szótárából, de néha a felnőttekéből is. Textusunk szempontjából pedig nagyon fontos, hogy helyesen értsük. Készüléskor érdemes az igeszakasznak nem csupán a kijelölt részeire fókuszálni, hanem az első-től a tizennyolcadik versig tartó teljes leírást elolvasni. Akkor felfedezhetjük, hogy éppen ez a zúgolódás szó öt versszakon belül hétszer fordul elő különböző formában. Sok angol nyelvű fordítás szereti az eredeti héber מְרִירָה szót morgolódásként, panaszkodásként visszaadni. A magyar

zúgolódás szó azonban jobban kifejezi a csalódottságnak azt a sodró erejét, amely másokat is magával ragad. A 2. versben ezért szembesülünk azzal a meghökkentő ténnyel: Izrael fiainak egész közössége kezdett zúgolódni Mózes és Áron ellen. A panaszkodás, zúgolódás forrása pedig az elégedetlenség. „Az elégedetlenség felnagyítja a múltat, és becsmérli a jelent, nincs tekintettel az igazságra vagy az észszerűsége” – írja a 17. század híres presbiteriánus igemagyarázója.¹ Ebben a velős mondatban minden benne van azzal kapcsolatban, hogy hogyan veszítette el a nép a realitásérzékét alig másfél hónappal a szabadság után. Sőt azután, hogy átérték Isten gondoskodását Marában és az üdítő oázisban, Élimben.

A 3. vers is fontos a szakasz boncolgatásában. Bár Mózeset és Áront keresi meg a nép a panaszával, a vádjuk Isten ellen szól. Pimasz módon, mint amikor a kamasz a szüleit számonkéri, hogy miért hozták őt erre a világra, így tesznek szemrehányást Izrael fiai az Úrnak, hogy miért nem haltak meg a kezétől még Egyiptomban.

Milyen megdöbbenő – vagy éppen ez az a címben megfogalmazott „érthetetlen kegyelem”? –, hogy Isten nem háborodik fel ezen! (Itt még nem.) Nem rója meg a népet türelmetlenségéért. Nyugalommal fordul Mózeshez és Áronhoz. Nem kapkod, olyan, mint akinek már eleve kész terve van arra, hogy hogyan gondoskodjon népe táplálásáról. Ám a megoldás feltételhez kötött, az Úr szava szerint: próbához. A nép tud-e hinni a naponkénti mannában?

A perikópa megértése

Ószövetségi textusnál sokszor nehézségbe ütközhetünk, hogy hogyan teljesítsük azt a reformátori

¹ Henry, Matthew: Exodus 16. Matthew Henry Commentary on the Whole Bible. *Bible Study Tools*. <https://www.biblestudytools.com/commentaries/matthew-henry-complete/exodus/16.html>.

örökségünket, amelyet a reformátor így határozott meg: *was Christum treibet* – ami Krisztusra vezérel. Most segítségünkre vannak az evangéliumi utalások és Pál apostol, aki gyakran használja allegóriaként éppen a pusztai vándorlás képeit (pl. 1Kor 10).

Nézzük azonban, hogy a manna szó előke-rül-e az Újszövetségben! Bizony, három alkalommal is. János evangéliumában Jézus önmagára utal úgy, mint Istennek mennyből alászálló kenyerére, amely életet ad a világnak (Jn 6,32–33). Zsid 9,4 pedig épp a kijelölt szakaszunk végére utal. Azt az eseményt örökíti meg 2Móz 16,32–34, amikor az Isten gondoskodásának jeléből, a mannából egy ómernyi mennyiséget eltesznek egy aranyedénybe mementóként. Jel 2,17-ben pedig arról olvasunk, hogy a győztesek kapnak az elrejtett mannából. Ez a rejtett manna pedig nem másra, mint az élet kenyerére, Jézusra utal. Ővele lesz közössége annak, aki a hitben mindvégig kitart.

Ez utóbbi – jövőbeli – ígélet köti össze a mai hallgatót a pusztai vándorlásnak 2Móz 16-ban leírt epizódjával: Isten az ígért cél felé akar vezetni, az úton „dicsőségével” kísér (6. vers), naponta gondoskodik rólunk.

Igehirdetési vázlat/ok

Ha a bibliai történet adta sémához igazodunk, akkor egy roppant egyszerűen felépített igehirdetési vázlatunk lehet.

1. Bízunk kell Istenben, hogy átsegít minket a nehézségeken

Ahogy a múltban ott volt, ahogyan a Vörös-tengeren átsegítette népét, ahogyan iható vizet adott nekik, úgy lesz ott végig velünk. Ebben nem szabad elbizonytalanodni, az átért csodákról nem szabad megfeledkezni!

2. Isten táplálni fog minket

A történet izgalmas fordulata, hogy a nép tulajdonképpen megelőzte zúgolódásával Istent. Őneki már rég gondja volt Izrael fiaira anélkül, hogy panaszkodtak volna. Jézus a Hegyi beszédben így szól erről: *„Atyátok pedig tudja, hogy szükségetek van minderre.”* (Mt 6,32) Életem egyik legnehezebb időszakában angliai barátaimtól csak egyetlen mondatot kaptam vizsgálatul, ami csodálatosan bátorít azóta is: „God is in control”, vagyis Isten kezében tartja a dolgokat.

3. Eljuttat minket az ígélet földjére

Talán ugyanolyan távolinak érezzük az örök élet ígéletét, mint ahogyan Izrael népe is elvettette szemelől Kánaánt mint úti célt. Bár húsvét üzenete csak néhány hónapja hangzott felénk, de a hét-köznapok szürkesége, a napi küzdelmek elhomályosíthatják előttünk azt, amit Jézus ígért: *„Én élek, és ti is élni fogtok. Nem árt emlékeztetni magunkat arra, hogy hová is tartunk.*

Nem lebecsülve ezt a könnyebbnek és ezáltal érthetőbbnek tűnő vázlatot, szeretnék egy olyan gondolatsort is megosztani, amely az igeszakasz kapcsán ébredt bennem. Méghozzá ahhoz kapcsolódóan, hogy Isten miért is teszi próbára népét. Nem csupán egykor Izraelt, hanem ma is Krisztus népét, az egyházat, sőt személy szerint bennünket.

Összességében így fogalmazhatnánk: a héberek a vándorlás során megtanulták az élet legfontosabb leckéjét, hogy hogyan bízzanak Istenben, és hogyan engedelmessé válnak neki. Ez a Teremtő végső célja velünk is.

Ebben a történetben, ahogyan a Szentírás más oldalain is fellelhető, Isten kiszámítható mintázat szerint cselekszik: Először ígéletet tesz nekünk. Másodszor próbára teszi a hitünket – a képességünket, hogy higgyünk az ígéletben. Harmadszor figyelni az engedelmességünket –

a képességünket, hogy az ígélet fényében járjunk. Negyedszer áldását adja – az ígélet beteljesedését.

Ezt a kérdést érdemes bővebben kifejtenünk, ehhez ajánlom az alábbi vázlatpontokat.

1. Isten a próbákkal teszteli szeretetünk és odaadásunk minőségét

Krízishelyzetben mindig lelepleződik az ember bensője. Amit korábban meg tudott játszani, elmaszkírozni, az nyilvánvalóvá válik. Életünk során nem kerülhetjük el a próbatételeket. Kétségbeesetten kapkodunk, zúgolódunk, kiabálunk? Vagy bölcs teremtményként fájdalmak közt is, meg nem tagadva várunk arra az Úrra, akiről Jób így vall: *„...és ha ez a bőröm szertefoszlik is, testem nélkül is meglátom az Istent.”* (Jób 19,26) De akivel kapcsolatban 2Móz 14,14-ben így bátorít Mózes: *„Az Úr harcol értetek, ti pedig maradjatok veszteg!”*

2. Isten a próbákkal teszteli bizalmunkat

A pusztai vándorlás történetében az egyik leglényegesebb momentum, hogy a manna csak egy napig fogyasztható, nem tehető el hosszabb időre (kivétel a szombatra tekintettel adott dupla adag). Bízna-e abban, hogy másnap is fog hullani az égből a mennyei eledel? Isten azt is teszteli, hogy tudnak-e osztozni a mannán. Hiszik-e, hogy lesz elegendő mindenkinek? Hisznek-e az ígéletben?

Mi van, ha mások véleménye bizonytalanít el? Egy világi példát szeretnék ehhez fűzni a kitarító, rendíthetetlen hit kapcsán. A világhírre szert tett Fred Astaire a 20. század egyik legkiemelkedőbb táncos-színésze volt. Kirobbanó tehetségét nincs, aki vitassa. Mégis, 1932-ben, amikor még csak pályakezdő művész volt, egy színikritikus ezt írta róla: játszani nem tud, énekelni sem, táncolni egy kicsit. Mi lett volna, ha ez a bizonyára irigységből fakadó bírálat sikeresen eltántorítja a filmes világtól?

3. Isten a próbákkal hitet teremt, és általa a saját hűségét bizonyítja

A pusztai vándorlás során minden próbatételt hitbéli megerősödés követett. Minden bukás után a nép ráeszmélt Isten szeretetére. Olvassuk csak el az előző fejezetben Mózes hálaadó énekét, amelyet együtt zengett Izrael fiaival! Micsoda dicséret mondanak a Felségesnek közösen! Pedig előtte, a Vörös-tenger innenső partján még rettegtek az őket üldöző egyiptomiaktól, és szidalmakkal Mózesre támadtak.

De Isten megengedi, hogy vele győzhessünk, a túlsó partról láthassuk az eseményeket. Útközben talán vakok vagyunk meglátni, de utólag világossá válik, hogy ő velünk volt és velünk marad. „*Ha hűtlenek vagyunk, ő hű marad, mert önmagát meg nem tagadhatja.*” (2Tim 2,13)

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Mk 8,1–9; Róm 6,19–23

Énekek

EÉ 327, 459

Illusztrációk

TÖRTÉNET

A királyság nem egy örült küzdelem az „elégért”
Nemrég egy nyolcéves gyerek születésnapjában voltam. A teremben lógott egy piñata. A gyerekek felváltva ütögették ezt a papírmásé cápát egy műanyag csóvel, amíg végül a cápa ki nem robbant, és mindenféle ki nem repültek az édességek.

Abban a pillanatban gyűjteni kezdtek a gyerekek, ugráltak, tolakodtak, és annyi édességet szereztek, amennyit csak tudtak.

Már kiskorunktól fogva úgy gondoljuk, hogy így működik a világ. Úgy véljük, csak korlátozott mennyiség van valamiből, amiért meg kell küzdeni, és annyiit megszerezni belőle, amennyit csak tudunk. Isten országa más. Jézus azt tanítja, hogy az ő országában elegendő van mindenki számára. Ő maga is együtt érez kivétel nélkül minden emberrel, és mindegyiküknek ad magából.

A születésnapjain parti, miután a gyerekek az összes édességet felszedték a földről, a születésnapos fiú anyukája megkérdezte, hogy mindenkinek jutott-e elég édesség. Ez a pillanat Isten országára emlékeztetett: Urunk megkérdezi tőlünk, hogy megvan-e, amire szükségünk van, és hogy van-e elég. (Mia Levetan)

VERS

Arno Pötzsch: *Csak te vezess!*

Utunk ismeretlenben kanyarog,
cél és időt nem ismerünk.
De vigasztal a „Veletek vagyok!”
S bárhogy fenyegetnek a viharok,
csak Te vezess, Urunk, Te légy velünk!

Felhasznált irodalom

Bruckner, James K. 2008. *Exodus*. Hendrickson Publishers, Peabody. (New International Biblical Commentary.)

Henry, Matthew: Exodus 16. Matthew Henry Commentary on the Whole Bible. *Bible Study Tools*. <https://www.biblestudytools.com/commentaries/matthew-henry-complete/exodus/16.html>.

■ BREBOVSZKYNÉ PINTÉR MÁRTA

Krisztus életet megújító kegyelme*

2Kor 12,9

■ KECZKÓ PÁL

„Elég neked az én kegyelmem, mert az én erőm erőtlenség által ér célhoz.” (2Kor 12,9)

Ünneplő Gyülekezet, szeretett Testvéreim az Úr Jézus Krisztusban!

Egészen biztosan sokan ráismernek a meghívón látható grafikában a budahegyvidéki templom ólomüvegablakára. Alig egy hónap múlva ünnepeljük majd felszentelésének a huszonötödik évfordulóját, s ha belépünk ebbe a templomba, egy bensőséges, letisztult közösségi tér vesz körül minket. A figyelmünk hamar az oltárra és mögötte arra az ólomüvegablak-kompozícióra terelődik, melynek színeit megelevenítik a kívülről bejövő nap sugarai, és amelynek közepén a meghívón is látható Golgota-ábrázolás áll. Páli terminológiával élve ez nem más, mint a cserépedény és a benne lévő kincs építészeti parafrázisa, még a színek is megfeleltethetők egymásnak: agyagedény és téglá, kincs és fényesen ragyogó isteni üzenet. Egy Krisztus egyházáért élő építész és közösség hitvallása a lényegről: hitről, kegyelemről, erőről és erőtlenségről. A keresztre feszítés eseményében ugyanis ott látjuk a hatalmasok, az elnyomók erejét, az ember hatalomvágyát és a szenvedő Jézus kiszolgáltatottságában az erőtlenséget. Ez azonban csak a látszat, ugyanis az ő önfeláldozásában, szolgálatában rácsodálkozunk Isten kegyelmének hatalmára, amely nem mások ellenében, hanem éppen másokért cselekszik.

Az emberiség történetében központi kérdés az erő vagy a hatalom témája: ki tudja legyőzni a

másikat, ki tud a másik fölé kerekedni, nagyobb erőt mutatni? Félelmetes, jelenünket beárnyékoló háborús konfliktusokat látunk magunk körül, amelyek fájdalmát és tragédiáját emberi életek százezreiben, egészségüket, otthonukat, családtagjaikat elveszített emberek millióiban mérjük. Valóban csak ez az egy út létezik? Az erő, a harc útja, a másik legyőzésének, megsemmisítésének az útja? Goda Gyula a konfliktuskezeléshez írt bevezetőjében írja le a következő mondatokat: „A világ egyik fele úgy él, hogy nyerni akar, megpróbálja elkerülni a veszteségeket. Az erősebb mindig megeszi a gyengébbet, a nagyobb a kisebbet. Ugyanakkor figyeljük meg, hogy milyen sok együttélés és együttműködés van a világban!” Harc vagy együttműködés, versengés vagy kooperáció?

Krisztus népe számára az egyháztörténetben is sokszor kérdés volt, hogy a Krisztus megváltását hirdető örömhírnék a birtokában miként jelenjen meg ebben a világban. Ez ma is központi kérdése az egyháznak. Igen, volt idő, és ezt bűnbánattal el kell mondanunk, amikor a válasz a hatalom, az erő volt. Luther a maga korában a *theologia gloriae* és a *theologia crucis* szembeállításával foglalt állást ebben a kérdésben. A dicsőség vagy a hatalom teológiája helyett az egyháznak a keresztes teológiáját kell hirdetni, Krisztusra, a megváltásra, az ő útjára irányítva a figyelmet, úgy, ahogyan ezt a maga helyén a bevezetőmben említett oltárkép is teszi. Krisztus keresztre a mennyet és a földet, Istent és az embert kötötte össze. Jézus áldozata azt hirdeti, hogy Isten számára milyen fontos a világ, a vele való kapcsolat. Krisztus ereje tehát nem elválaszt vagy legyőz, hanem összekapcsol Istennel és összekapcsol egymással minket.

* Elhangzott a Deák téri evangélikus templomban 2026. február 28-án megrendezett püspökiktatás ünnepi istentiszteletén.

Ebben a hónapban két fontos évfordulónk is van nekünk, evangélikusoknak. Százhusz éve született Dietrich Bonhoeffer evangélikus lelkész, teológus, a Hitvalló Egyház lelkésze és mártírja, akit a flossenbürgi táborban végeztek ki. Szintén a hónap elején emlékeztünk Ordass Lajos püspökre születésének százhuszonötödik évfordulója alkalmából, akit koholt vádak alapján több évi börtönbüntetésre ítélték, majd megfosztották minden egyházi szolgálati lehetőségétől. A kegyelem és az evangélium szálai fűzték egybe kettőjük életét, amiben egyaránt jelen volt az erő és az erőtlenség. Látszólag a földi, világi hatalom diadalmaskodott felettük. Másfelől, ha az ő bátorságukra, hitvalló életükre gondolunk, valamit megsejtünk abból a krisztusi erőből, amelyről Pál tanúságot tesz. Ordass ezt írja az idézett páli igekapcsán: „Boldogság megtapasztalni, hogy nincsen olyan szenvedéses mélység, ahová Isten keze el ne érne, és ne tudna fenntartani.”

Ebből talán körvonalazódik az a kép, az az elsődleges irány, amit a személyes életemben, de Krisztus népével kapcsolatban is vallok: *Krisztus életet megújító, megtartó kegyelmét hirdetni ebben a világban*. Azzal a bátorsággal és rendíthetlenséggel, amelyet hitvalló eleink is felmutattak. Krisztus ereje minden más erőtől különbözik, mindennél nagyobb: emberi életeteket változtat meg, közösségek gyógyulását eredményezi, valódi békeséget teremt, igent mond a másokra, akikben társat és nem ellenséget lát.

Gabriel Garcia Márquez *Száz év magány* című regénye az egyik kedvenc könyvem, melynek nemrégiben jelent meg a megfilmesített változata. Az élet gazdagságáról, de az emberi gyarlóságról, sorsszerűségről is szóló alkotás a Buendía család hat generációjának a történetét meséli el, érintve Kolumbia történelmének egy-egy kor-

szakát is. A rendkívül mozgalmas, sokszor meszeszerű, mágikus realista műfajú regényben ott vannak előttünk a különböző nemzedékek képviselői, életük, jó és rossz döntéseik és azok sokszor súlyos következményei. A háttérben pedig ott van Ursula Iguarán, a családalapító édesanya, aki fáradhatatlan erővel küzd a család egységéért, a félresiklott életekért. A filmsorozat hívta fel a figyelmemet az ő kiemelkedő és meghatározó szerepére. Együtt sír és együtt örül övéivel, valami határtalan szeretettel próbálja egyben tartani a közösséget, ha kell, együtt szenved velük. Az események középpontjában sokszor másokat látunk, mégis mintha az ő szerepe lenne a legfontosabb az egész regényben. Talán ebből az önzetlen, másokért élő anyai attitűdből jön az anyaszentegyház kifejezésünk is, melynek lényege a szolgálat ezért a világért, mindenkiért, azzal a krisztusi erővel, amely nem legyőz, hanem felemel, gyógyít, új távlatokat nyit.

Kedves Testvérek! A meghívón szereplő képpel kezdtem igehirdetésem, hadd fejezzem is be azzal. Nagyon rövid idő alatt kellett elkészíteni, hogy mihamarabb postázni tudjuk. Elöttem van a pillanat, amikor a nyomdából érkező első példányokat kézbe veszem. Gyönyörű a kártya képes fele, de a másik oldalon olyan kicsi a betűméret, hogy szemüveg nélkül alig tudom elolvasni! Először megijedtem, hogy egy ilyen bosszantó hiba miatt újra kell nyomtatni az összeset. Ám hamarosan rájöttem, hogy ennek is üzenete lehet. Arról szól, amit a magam szolgálatában is a legfontosabbnak tartok: Krisztus erejéről, az ő kegyelmének a középpontba állításáról: a messziről is jól látszó Golgota a lényeg. A meghívó szövegének az első mondata az, ami igazán fontos: „Elég neked az én kegyelemem, mert az én erőm erőtlenség által ér célhoz.” Elég. Elég nekem, elég nekünk! Ámen.

TARTALOM

Mécses a te igéd

Kustra Csaba: *Élet Isten családjában (Zsid 13,3)* 301

Tanulmányok

Somogyi László: *Názáreti Jézus, az írástudó. Rabbi Jehosua vagy karizmatikus örömhírmondó?* 303

Szikra Benedek: *A Káldy-korszak vége. Betegség, legitimáció és egyházpolitikai átmenet a Magyarországi Evangélikus Egyházban, 1985–1987* 315

Orszós Gábor, Viktor: *Megigazulás – felmentés a teljesítménykényszer és a kétségbeesés alól. Az Ágostai hitvallás 4. cikkének üzenete a teljesítményközpontú modernitás számára* 327

Figyelő

Székfoglaló

Keczkó Pál: *Egyházunk alapja a hitben megélt közösség. Püspöki székfoglaló* 330

Fórum

Id. Zászkaliczky Pál: *Előadás és/vagy igehirdetés. A templomi szószéken elhangzó szövegek műfaji kritériumairól* 333

Az igehirdető műhelye

Kun-Török Anett: *Szentháromság ünnepe után 3. vasárnap (Ez 18,20–32)* 342

Zsarnai Krisztián: *Szentháromság ünnepe után 4. vasárnap (1Móz 50,15–21)* 345

Schermann Gábor: *Szentháromság ünnepe után 5. vasárnap (1Móz 12,1–4a)* 348

Kárnyáczki Eszter: *Szentháromság ünnepe után 6. vasárnap (Ézs 43,1–7)* 352

Brebóvszkyné Pintér Márta: *Szentháromság ünnepe után 7. vasárnap (2Móz 16,2–3.11–18)* 355

Igehirdetés

Keczkó Pál: *Krisztus életet megújító kegyelme (2Kor 12,9)* 359

W

